

SUKU JÄTTÄÄ JÄLKENSÄ
Sukuesineen materiaalisuus ja merkitys

Katja Kaulo
Pro gradu -tutkielma
Kansatiede
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Tammikuu 2020

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

KATJA KAULO: Suku jättää jälkensä – Sukuesineen materiaalisuus ja merkitys

Pro gradu -tutkielma, 71 s., 7 liites.

Kansatiede

Tammikuu 2020

Tutkielmani aihe on sukuesineet eli sukuun liittyvät esineet. Tutkimusaineistoni koostuu yhteensä yhdeksästä haastattelusta ja neljästä teemakirjoituksesta. Tutkimuskysymyksenäni on, miksi sukuesineitä säilytetään. Tätä auttavat selvittämään tarkentavat kysymykset, mikä sukuesine on, mitä sukuesineellä ja sukuesineessä säilytetään sekä mitä erityistä sukuesineessä on verrattuna kuvan tai tekstiin.

Igor Kopytoffin ([1986] 2017: 66 – 68) esinebiografian avulla käsittelin, miten sukuesineet syntyivät ja mitä ajatuksia niiden oikeanlaiseen käyttämiseen ja tyypilliseen elämäнкаareen liittyi. Tärkeässä osassa tutkimustani oli myös Sara H. Dudleyn (2010: 6 – 7) käsittelemä materiaalisuus, joka syntyy vuorovaikutuksessa esineen merkityksistä ja fyysisistä piirteistä, kun aistimme esineen.

Haastateltavat suhtautuivat sukuesineen käyttämiseen myönteisesti. Monien haastateltavien mielestä sukuesine oli ilo katsella, nähdä ja koskea. Esinettä saattoi tarkastella käsissään ja sen jälkiä ja maalikerroksia tutkia. Sukuesineeseen elämää nähnyttä ulkomuotoa arvostettiin ja monien haastateltavien mielestä naarmut saivat näkyä siinä. Toisaalta esineitä saatettiin korjata ja kunnostaa, jotta ne säilyisivät. Osalle haastateltavista sukuesineen täydellinen uudistaminen ja tuunaus sekä jälkien katoaminen oli epätoivottua.

Sukuesineisiin liittyy muistoja, tarinoita ja tietoa ja niiden avulla kertomuksia jaetaan eteenpäin. Sukuesine on ennen kaikkea esine, joka materiaalisuutensa kautta synnyttää elämyksiä, joihin tekstien ja kuvien kautta ei päästä käsiksi. Se on elämys esineenä ja siihen liittyvien tietojen ja tarinoiden kautta.

Avainsanat: esineet, käyttöesineet, materiaalisuus, muistoesineet, sukulaiset, sukutilat, suvut

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1. Aluksi	1
1.2. Tutkimuskysymyksen.....	2
1.3. Teoreettinen viitekehys ja käsitteet	4
1.4. Aikaisempi tutkimus.....	8
1.5. Aineisto ja menetelmät	11
1.6. Tutkijapositio ja itsereflektio.....	13
2 MIKÄ ON SUKUESINE?	16
2.1. Sukuesineen syntyperä	17
2.2. Hyödykkeitä ja sukuesineitä.....	25
2.3. Museoesineitä ja sukuesineitä	26
3 AINEELLINEN JA AISTITTU SUKUESINE.....	30
3.1. Kolmiulotteinen sukuesine	31
Sukuesinemateriaalia	31
Sukuesineiden koko ja määrät	33
Käyttääkö vai eikö käyttää?	37
Sukuesineiden jäljillä.....	39
Merkkejä, jälkiä, kulumista ja ajan patinaa.....	39
Kunnostusta, korjauksia ja muutoksia.....	41
3.2. Moniaistinen sukuesine	46
Katsomalla koettu	47
Äänimaisemassa sukuesineen äärellä	48
Tuntoaisti ja toiminta.....	49
Hajua esineestä	50
Makujen matkassa.....	51
4 KOSKETTAVA ESINE	52

4.1. Tiedonmuruja ja muiston astioita	52
4.2. Tunteiden sukuesine	56
5 POHDINTA JA YHTEENVETO	60
5.1. Sukuesine-elämää	60
5.2. Elämyksellinen ja kokemuksellinen materiaali	63
LÄHTEET.....	66
LIITE 1.....	72
LIITE 2.....	74

1 JOHDANTO

1.1. Aluksi

Tänäkin pyhäinpäivänä etsin ukkini kukkaron. Silitän sen nahkaista pintaa ja ajattelen ajan kulkua. Miten monenlaisia vaihteita se on nähnyt. Ja miten aika vaihtuu ja muuttuu niin nopeasti. Tuntuu hyvältä muistaa ukkia, jolla oli aina aikaa ottaa lapsi syliin.

Pian hämärässä, pimenevässä maisemassa syttyvät kynttilöiden meri ja niiden valossa erottuvat hautakivet ja hitaasti liikkuvien ihmisten varjot. Miten paljon onkaan erilaisia kiviä, mykkiä muistoja ihmisistä, jotka ovat kerran täällä eläneet, nauraneet, rakastaneet ja itkeneet. (Leppänen 2019.)

Eteisen kaapissani roikkuu puinen henkari, johon on kirjoitettu punaisella kynällä Tasa. Vaatepuu on peräisin isotädiltäni, isänäitini siskolta. Välillä vaatepuu kannattelee ulkovaatteita, mutta toisinaan kaivan sen esiin kaapista. Ripustaessani pyykkikoneesta siihen kuivumaan paitaa osuu teksti silmiini ja mietin ajan kulumista ja Mia-tätiä. Ihmisistä saattaa jäädä jälkeen mitä ihmeellisimpiä esineellisiä jälkiä.

Keittiössä liesituulettimen päällä nököttää erikoinen esinepari – kaksi muusinuijaa. Ne ovat puisia ja eroavat muodoiltaan hieman toisistaan. Toinen on isäni äidin ja toinen äitini äidin, ja vanhempani muistavat melkein varmasti kumpi on kumman. Koen parhaimmaksi säilyttää niitä vierekkäin, jolloin voin niitä katsoessani ajatella, että siinä ovat varmasti mamman ja mummin muusinuijat. Nämä mummin ja mamman jälkeensä jättämät keittiötyövälineet ovat myös käyttöesineitä.

Äitini isän valmistama kaulauslauta ja tukki ovat hyllyn päällä koristeena. Isäni on lisännyt niihin pienet silmukkaruuvit, joista ne voisi ripustaa seinälle. Kaulauslauta ei ole erityisen koristeltu, mutta kaikessa arkisuudessaan kaunis. Kaulauskapulat eivät ole ainut uusia osia saanut sukuesineeni. Eteisessä isäni vanhempien pieni rottinkinen lehtitelinepöytä kannattelee modeemia ja auttaa selviytymään mainospostitulvasta. Siinä on ollut ilmeisesti lasinen pöytätaaso, joka on rikkoontumisen jälkeen korvattu vanerisella. Telineen jalkoihin on aikanaan ehkäpä mummini kutonut tossut estämään lattioiden naarmuuntumista. Tossuista ehjinä on kaksi ja rikkoontuneena yksi.

Omat ja Mari Leppäsen kolumnissaan mainitsevat kokemukset kertovat kysymyksiä ja mielikuvia herättävistä sukuun ja sukulaisiin liittyvistä esineistä. Mistä sukuesineissä on varsinaisesti kyse?

1.2. Tutkimuskysymykseni

Tutkimukseni aiheena on sukuesine. Tarkoitán tällä suvussa perintönä kulkevaa tai muulla tavoin sukulaiselta toiselle siirrettyä esinettä. Tällaisesta esineestä käytetään ehkäpä yleisemmin nimityksiä perintöesine tai perintö- ja sukukalleus. Sanoilla on kuitenkin vivahde-eroja. Esimerkiksi perintökalleus voi tuoda helpommin mieleen arvokkaista materiaaleista valmistetun antiikkiesineen. Vaikka sukuesine on harvemmin käytetty sana, saatetaan sitäkin käyttää toisinaan arkikielessä ja muun muassa nettiartikkeleissa (esim. Atu 2012). Jeanette Edfelt (2014: 3) käyttää sukuesineitä käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan nimitystä släktföremål, joka on siis suoraan käännettävissä sukuesineeksi. Hän määrittelee sen sukuun liittyväksi esineeksi. Hän mainitsee sen voivan olla esimerkiksi peritty sukulaiselta tai toimivan muistoesineenä sukulaisesta. Kysymys siitä, mikä sukuesine on ja mikä lasketaan sukuesineeksi, on hyvin kiinnostava. Se onkin yksi tutkimuksessani pohtimiani asioita ja käsittelen sitä erityisesti luvussa 2.

Tavoitteenani on nostaa esille erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia sukuesineistä, niiden merkityksestä, käytöstä ja elämäntapaista. Tutkimuskysymykseni on, miksi sukuesineitä säilytetään. Sen selvittämisessä käytän tarkentavina kysymyksinä seuraavia:

- Mikä on sukuesine?
- Mitä sukuesineellä ja sukuesineessä säilytetään?
- Mitä sellaista sukuesineissä on, mitä ei saa kuvista ja tekstistä?

Kysymyksistä erityisesti kaksi jälkimmäistä korostavat aineellisuutta ja sukuesinettä välineenä. Tarkastelenkin siksi sukuesineitä aistittuina esineinä fyysisine piirteineen ja käytönjälkineen. Tutkimuskysymykseni, miksi sukuesineitä säilytetään, olisi voinut muotoilla myös toisin. Voisi kysyä, miksi sukuesineitä on. Sukuesine ei näkemykseni

mukaan kuitenkin vain ole, vaan vaatii jonkinlaista säilytystilaa ja monesti myös päätöksen säilyttämisestä. Se voi toki unohtua säilöön esimerkiksi ulkovarastoon, vintille tai kaapinperälle, mutta vaatii yleensä tilaa ja suojaa sateelta ja muilta tuhoisilta olosuhteilta. Myös säilyttämisessä korostuu esineen aineellisuus, materiaalisuus ja kolmiulotteisuus.

Kysymys sukuesineen laskemisesta kulttuuriperinnöksi on laaja ja monisyinen aihe. Rajaankin sen pro gradu -tutkimukseni ulkopuolelle. Käsittelen sukuesinettä kuitenkin suvulle ja sukulaiselle tärkeänä ja merkityksellisenä esineenä. Sukuesineen voisi mahdollisesti laskea ei-institutionalisoiduksi kulttuuriperinnöksi varsinkin, jos sitä pidetään perheen tai suvun piirissä laajemmin tärkeänä esineenä. Ehkäpä voitaisiin puhua perheen ja suvun kulttuuriperinnöstä. Yksittäisen henkilön arvostama esine on hankalampi tapaus, sillä sitä ei välttämättä, määritelmästä ja näkökulmasta riippuen, lasketa kulttuuriperinnöksi. (Lillbroända-Annala 2014: 19, 21 – 24; Tuomi-Nikula et al. 2013: 14 – 16.) Esimerkiksi Leena Paaskoski (2015) toteaa, että yksityisessä omistuksessa oleva esine voitaisiin määritellä kulttuuriperinnöksi, jos se nähdään kollektiivisesti säilyttämisen arvoisena perheen tai suvun piirissä. Olen kiinnostunut tutkimaan sukuesineen merkitystä, jolloin myös yksittäiselle henkilölle rakas ja arvokas esine on tutkimukseni kannalta kiinnostava. Kulttuuriperintökysymys ei siis ole oleellinen tutkimuksessani, vaikkakin se toisinaan liittyy kiinnostavastikin sukuesineisiin. Sukuesine voi olla esimerkiksi myös kulttuuriperintöä vaikkapa museokokoelmassa. Tällöin sen status pohjautuu toisaalta yleensä muihin seikkoihin kuin sukuyhteyteen. Se voi edustaa tiettyä aikakautta tai aluetta, liittyä suurmiehen vaiheisiin tai tärkeisiin historiallisiin tapahtumiin.

Hyödynnän tutkielmassani alun perin museoiden käyttöön suunniteltua merkitysanalyysimenetelmää. Se sopii museoesineiden ja -kokoelmien tulkintaan, mutta sitä voi käyttää myös muihin, kuten yksityisomistuksessa oleviin esineisiin. Menetelmällä arvioidaan esineen merkitystä ja esimerkiksi museoarvoa, eli esineen arvoa ja merkitystä museoesineenä. Merkitysanalyysimenetelmässä tarkastellaan esinettä monipuolisesti ja eri kategorioiden avulla. Tarkastelussa ovat esimerkiksi esineen muodot, taustatiedot ja siihen liittyvät eri kontekstit. Merkityksen arvioiminen on jaettu eri kategorioihin, kuten yhteisöllisyyteen ja edustavuuteen. Kunkin kategorian alla on apukysymyksiä, jotka auttavat syventämään ymmärrystä esineestä ja sen merkityksestä sekä ajattelemaan

esineitä eri näkökulmista. Merkitysanalyysimenetelmä käsittelee sekä esineen fyysisiä piirteitä että siihen liittyviä tietoja, konteksteja, muistoja ja tarinoita. Tämän lisäksi merkitysanalyysi on erityisen hyödyllinen tutkimuksessani myös siksi, että se nostaa esiin esineen elämyksellisyyden ja kokemuksellisuuden. Esine voi olla siis esimerkiksi vaikuttava kauneutensa vuoksi. (Häyhä et al. 2015: 5, 8, 10-13.)

Tarkoituksenani ei ole tarkka kokonaiskuva aiheesta vaan moniääninen tutkimus, jossa nostan esiin erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä sukuesineestä. Erityisesti pyrin pohtimaan sukuesineen aineellisuuden ja merkityksen suhdetta. Myös sukuesineen elämyksellisyys ja kokemuksellisuus liittyvät sen fyysisiin piirteisiin (Häyhä et al. 2015: 12). Käsittelen tutkimuksessani esineiden materiaalisuutta haastateltavien kertomusten kautta ja miten sukuesineiden aineellisuus on koettu. Materiaalisuudella tarkoitan esineen kokemista, jonka synnyttävät esineen fyysiset piirteet ja esineeseen liittyvät merkitykset vuorovaikutuksessa toisiinsa (Dudley 2010: 6 – 7; 2012: 1 – 3).

1.3. Teoreettinen viitekehys ja käsitteet

Tutkimukseni kuuluu materiaalisen kulttuurin (material culture) ja esinetutkimuksen piiriin. Aineellisen kulttuurin tutkimuksessa on kansatieteessä pitkät perinteet. Alkuaikojen esineiden pelastamisesta ja niiden fyysisten piirteiden tallentamisesta on siirrytty esineen merkityksen tutkimiseen ja esinesuhteen tarkasteluun. (Kiuru 1999, 222 – 228.) Tosin aineellisuuden tutkimuksessa on taas 1990-luvun merkityksenannoista palattu 2000-luvulla takaisin esineen aineellisuuden pohdinnan pariin (Immonen 2016; 200). Turun yliopiston kansatieteen oppiaineessa ei esinetutkimusta ole juurikaan ollut, toisin kuin esimerkiksi Helsingin yliopistossa, johtuen erilaisista tutkimusteemoista ja -suunnista. Turussa on professori Ilmar Talven johdolla tutkittu erityisesti maaseudun muutosta, kaupunkia ja teollisuustyöväestöä. Myöhemmin suuntauksia on laajennettu vielä enemmän ylijärjestyksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden suuntaan. (Lehtonen 2005: 22; Lehtonen & Virtanen 2005: 52 – 55.)

Igor Kopytoffin ([1986] 2017: 64, 73 – 76) vuonna 1986 esittelemä esinebiografia (cultural biography of things) on sangen kiinnostavan suurennuslasi sukuesineen

tarkastelulle. Esinebiografiaan liittyy myös ajatus esineen siirtymisestä tavallisten myytävien ja vaihdettavien esineiden joukosta erityiseksi. Kopytoffin mukaan esineet siirtyvät kahden vaiheen, hyödykkeistämisen (commoditization) ja singularisaation (singularization) välillä. Käytän tässä Maria Koskijoen (1997: 271) käyttämiä suomennoksia. Hyödykkeenä esine on myytävissä, kun taas singularisoituneena se on muuttunut erityiseksi, jopa mittaamattoman arvokkaaksi, eikä se ole vaihdon piirissä. Hyödyke ei siis ole tietynlainen esine vaan vaihe esineen elämässä. Singularisoitunutkin esine pysyy potentiaalisena hyödykkeenä, sillä se voidaan esimerkiksi eri tilanteessa nähdä jälleen vaihdettavana eli se voidaan hyödykkeistää uudelleen. Toisaalta myös eri henkilöt voivat nähdä saman esineen eri tavoin: toinen hyödykkeenä, toinen singularisoituneena. Erot voivat johtua esimerkiksi arvoista. Lisäksi singularisoituminen voidaan jakaa yksityiseksi ja laajempien ryhmien harjoittamaksi singularisoimiseksi. (Kopytoff [1986] 2017: 64, 68 – 69, 73 – 76, 80 – 83.)

Kopytoffin ([1986] 2017: 66 – 68) mukaan ihmisten näkemykset esineelle tyypillisestä ja ideaalista elämästä paljastavat jotain muutoin piiloon jäävää kulttuurista. David Fontijn (2013: 184 – 185, 192) onkin nostanut esiin, että Kopytoffin esinebiografiaa on joissain tapauksissa yritetty venyttää kattamaan kaiken, mitä yksittäiselle esineelle on tapahtunut. Hän kuitenkin korostaa, että alkuperäisessä muodossaan esinebiografia käsittelee juurikin sitä, miten kulttuurissa nähdään tietyn esinetyypin optimaalinen elämänkulku. Esinebiografian avulla voidaan siis käsitellä esimerkiksi, millaisia odotuksia esineen elämälle on, millainen on tyypillinen esineen synty, sen sopiva loppu tai oikeanlainen käsittely.

Esinebiografian avulla pystyn tutkailemaan haastateltavien näkemyksiä siitä, miten esineestä tulee sukuesine, mitä sukuesineelle saa ja ei saa tehdä ja millainen on sukuesineen kuolema. Pyrkimyksenäni ei ole tehdä kaikenkattavaa sukuesinebiografiaa vaan hyödyntää esinebiografiaa välineenä, jolla käsittelen ja järjestelen haastateltavien näkemyksiä sukuesineistä. Oletuksenani on siis, että sukuesine eroaa tavallisesta esineestä ja siihen liittyy ajatuksia sen oikeanlaisesta käytöstä. (Kopytoff [1986] 2017: 66 – 68.)

Ilmari Vesterinen (2001: 21 – 22, 37) käyttää ihmisten ja esineiden välisestä vuorovaikutuksesta nimitystä esinepeli. Hänen mukaansa esineet voidaan jaotella meille

tärkeisiin eli lämpimiin ja meille merkityksettömiin eli kylmiin esineisiin. Esine, johon ihmisellä on suhde, on lämmin, ja jos tuo suhde katkeaa, esine alkaa menettää keräämäänsä lämpöä. Vesterisen käyttämässä lämmössä ja kylmyydessä on samoja piirteitä kuin Kopytoffin ([1986] 2017: 80) käsittelemässä singularisoistumisessa ja hyödykkeistymisessä. Lämmin, merkityksellinen esine vaikuttaa Vesterisen kuvailun perusteella singularisoituneelta. Lämmön, jota voi lisätä tai joka voi vähetä, lisäksi esine voidaan täyttää muistoilla. Maria Koskijoki (1997: 270-274) toteaa esineen olevan muistojen astia, joka voi särkyä tai joka voidaan täyttää uusilla merkityksillä ja muistoilla ja voidaan tulkita uudelleen. Esineen muistoarvo ei ole pysyvä vaan se voi esimerkiksi saada lisäarvoa tai se voidaan joutua pohtimaan uudelleen, jolloin esineestä saatetaan vaikkapa luopua. Esineen vaihtaessa syystä tai toisesta omistajaa, voi sen muistoarvo kadota. Omistajanvaihdos saattaa tosin tuoda esineeseen uusia merkityksiä ja muistoja: perillisillä on tämän jälkeen muistoesine sukulaisestaan tai esine on päätenyt tutkittavaksi, tallennettavaksi ja esille muistoesineeksi museoon.

Esinepelissään Vesterinen (2001, 25) on myös pohtinut esineen etäisyyttä ihmisestä. Intiimin alueen esineisiin hän laskee kuuluvaksi ihokosketuksessa olevat esineet, kuten vaatteet ja korut. Neljävyöhykkeisen jaottelun seuraavalla kehällä ovat lähialueen esineet, joita voisi koskettaa, mutta jotka eivät ole jatkuvassa ihokosketuksessa. Sinne esineistä Vesterinen jaottelee esimerkiksi huonekalut. Kolmas kehä on etäalue, jossa olevien esineiden olemassaolo tiedostetaan, mutta niitä ei nähdä tai kosketa. Ulommainen kehä ovat esineet, joita ei havaita eikä tiedosteta. Tuon tunnistamattomien esineiden alueen esineet ovat olemassa vasta, kun ne havaitaan ja lakkaavat olemasta havainnon loputtua. Muistamisella palautamme esineen olemassaoloon.

Esine ei ole kuitenkaan vain muistoja ja näkemyksiä siitä, miten sitä tulee käyttää ja kohdella. Sandra H. Dudley (2010: 6 – 7; 2012: 1 – 3) korostaa, että monesti esineistä on huomioitu vain visuaalisuus sen materiaalisuuden sijaan tai merkitykset ja arvot itse esineen sijaan. Dudley pohtiikin esineen materiaalisuuden koostuvan sen muodoista, materiaalista, valmistustekniikoista, lisäyksistä ja konservointitoimista samoin kuin ajan kulumisen ja ihmisen jättämistä jäljistä. Varsinaisesti hänen mukaansa materiaalisuus kuitenkin syntyy esineen fyysisten piirteiden ja esineen merkitysten vuorovaikutuksessa meidän aistiessamme esineen. Esine voi olla vaikuttava ja aiheuttaa tunteellisen reaktion muodoillaan, fyysisillä piirteillä ja tekstuureillaan, vaikkei siitä tiedettäisi mitään.

Esineen aiheuttama elämys voi itsessään olla merkityksellinen, mutta se voi myös auttaa omaksumaan tietoa esineestä ja ymmärtämään siihen liittyviä tarinoita. Tällaista esineen kiehtovuutta ja koskettavuutta Päivi Roivainen (2016: 90) kutsuu esineen lumoksi.

Museoesineeseen kerääntyvää informaatiota on käsitelty muun muassa Peter van Mensch (1990: 146 – 147). Käytän tässä Ulla Kallbergin (2003: 22) suomennoksia. Esineen mukanaan kantaman tiedon van Mensch lajittelee kolmeen tilaan. Esineen käsitteellinen eli konseptuaalinen identiteetti on sen valmistajan ajatus esineestä. Valmistuttuaan esineellä on todellinen eli faktuaalinen identiteetti, jossa se sisältää primääriä informaatiota. Käytönjälkeistä ilmiasu, jossa esineeseen on kertynyt sekundääriä informaatiota esimerkiksi patinana, van Mensch nimittää aktuaaliseksi identiteetiksi eli esineen nykyidentiteetiksi.

Sukuesineeseen liittyy monesti periminen. Jean-Sébastien Marcoux (2001: 230-231) on kirjoittanut *Casser maison* -prosessista, jossa ei ole kyse vain tavaroista luopumisesta muuttaessa vanhainkotiin tai muuhun tiloiltaan pienempään asuntoon. Keskiössä on esineiden sijoittaminen sukulaisten tai muiden mahdollisten vastaanottajien huomioon ja pyrkimys rekonstruoida itsensä tärkeiden ihmisten kotiin ja muistoihin – jopa tehdä itsestään esivanhempi. Se on taistelua unohdusta vastaan. Myös Alan Radley (1990: 54) on käsitellyt tilannetta, jossa henkilö pyrkii vaikuttamaan hänestä jäävään muistoon jättämällä sukulaisilleen esineitä. Esine on ollut antajansa käytössä, mutta se saattaa saada merkityksen myös, kun se valitaan ja annetaan erityisesti juuri sen saajalle. Jo edesmenneen henkilön tapauksessa taas sukulaiset päättävät esineiden kohtelusta. Tällöinkin esineet voivat päätyä niin erityisiksi, ettei niitä heitetä pois tai myydä, jopa pyhiksi. Perinnöstä saattaa myös syntyä riitaa. Jonas Frykmanin (2016: 154 – 156) mukaan tämä saattaa osin juontaa juurensa siitä, että iäksi menetettyyn kotiin ja perheen jokapäiväiseen elämään kiinteästi liittyneet esineet muuttuvat muistoesineiksi ja symboleiksi. Ne tarjoavat tunteikkaan kiinnepohdan, jolla tavoittaa tuo mennyt uudestaan. Toisaalta riitoja ei silti välttämättä synny. Frykman tarjoaa esimerkiksi joukon kyselyvastauksia, joissa vain harvassa mainittiin konfliktit perinnönjaossa. Useimmiten riidoissa kyse oli vapaa-ajan asunnoista. Riidoilta saatettiin välttyäärkevin pesänjakotoimenpitein tai esineitä otettiin vastaan antajan ”lämpimistä käsistä” eli sukulaiselta saatiin esineitä tämän elinaikana. Frykman pitää mahdollisena, että

lämpimistä käsitä perimisessä noudatettiin jonkinlaista käyttäytymiskaavaa, jossa perijä ja perittävä tuntevat toistensa mieltymykset.

1.4. Aikaisempi tutkimus

Jeanette Edfelt (2014) on pro gradu -työssään *Släktens närvaro i hemmet - en etnologisk studie om släktföremål, hem och släktbild i Jakobstad* tutkinut sukuesineitä perheeseen ja sukuun kuulumisen näkökulmasta ja sukuesineitä kodissa ja osana sisustusta. Tutkimuksensa tuloksena Edfelt päätyi ryhmittelemään sukuesineet viiteen ryhmään: (1) käyttöesineet ja itsetehdyt, (2) seremonialliset esineet, (3) omasta tai sukulaisen lapsuudesta muistuttavat esineet, (4) suuret huonekalut ja (5) tilaa vievät ja vaikeasti käsiteltävät esineet. Edfelt näkee sukuesineet erityisesti perhesiteitä ja sukutunnetta vahvistavina esineinä, joilla rakennetaan sukukuvaa, näkemystä suvusta.

Päivi Roivainen (2016) on tutkinut väitöskirjassaan *Puettu lapsuus – Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille* lastenvaatteita. Tutkimuksen aineistona on niin museokokoelmien esineet tahroineen ja kontekstittietoineen, lastenvaatteita käsittelevä kirjallisuus, lastenpukeutumisesta käyty keskustelu, kyselyvastukset kuin haastattelut, joissa nykylapset tulkitsivat lastenvaatteita. Esineiden materiaalisuus ja aistiminen ovat väitöskirjassa keskeisiä, ja Roivainen käsittelee esimerkiksi lastenvaatteiden mukavuutta, materiaalien tuntua ja tulkitsemista sekä kuvailee aistimuksiaan museokokoelmien lastenvaatteista. Eri aineistojen ja näkökulmien kautta Roivainen pohtii näkemyksiä lapsuudesta ja lapsuuteen liitettyjä merkityksiä eri aikoina.

Esineen valmistaneen henkilön kädenjälki ja ajatus esineen valmistamisesta on kiehtova. Esimerkiksi kotitekoisten lastenvaatteiden tunnearvoon voi sisältyä kokemus vaateen tekijän rakkaudesta. Esineiden vaikuttavuuteen liittyy monesti myös niiden aistiminen ja kokeminen kehollisesti. Ajallisesti kaukainen ja ehkäpä taustatiedoiltaankin puutteellinen esine, vaikkapa lapsen vaate museokokoelmassa, voi olla samalla vieras, mutta koskettava. (Roivainen 2016: 89 – 90, 302, 311.)

Veera Kinnunen (2017: 7 – 8, 18 – 19, 21 – 22, 24, 89, 105 – 106, 110) on tutkinut ihmisten esinesuhteita ja esineiden kohtaloita muuttotilanteessa sosiologian väitöskirjassaan *Tavarat tiellä - Sosiologinen tutkimus esinesuhteista muutossa*. Keskiverron suomalaisperheen kodissa on 10 000 – 15 000 esinettä. Eläminen tällaisen tavarapaljouden kanssa on vaativaa. Muutto pakottaa ihmisen kohtaamaan romuhuoneet ja väliaikaiset tavarapinot. Tämä murroskohta on keskiössä Kinnusen väitöstutkimuksessa. Esinerunsaus ja esineiden poisheittäminen liittyvät ajankohtaiseen keskusteluun kierrätyksestä, kestävästä kehityksestä ja jätteistä. Kinnunen tutkii, kuinka esineiden kanssa eletään, kuinka esineistä tulee ei-toivottuja ja mitä niille sitten tapahtuu sekä kuinka esineiden kanssa asetutaan maailmaan. Kinnunen kertoo, kuinka perheen kesken tavaroista saatetaan joutua neuvottelemaan, jos kaikelle ei olekaan tilaa. Esineestä ei päällepäin näe sen sisältämiä merkityksiä, ja se voi näyttäytyä ylimääräisenä ja tarpeettomana. Tarinan ja taustan kertominen voi päättyä neuvotteluissa yhteiseen päätökseen säilyttää esine. Toisaalta tärkeistä esineistäkin voidaan luopua toisen vuoksi. Luopumistapoina tarpeettomille ja poistettaviksi koetuille esineille on muun muassa lahjoittaminen läheisille tai vieraille, myyminen kirpputoreilla tai sosiaalisen median kirpputoriryhmissä, tuhoaminen tai esimerkiksi ”unohtaminen” jonnekin. Kiinnostavaa on myös, että Kinnunen on lukenut säilömisen varastoon yhdeksi luopumistavoista. Kyseessä voi olla oma rojuhuone, varasto tai mökki, mutta esineitä voidaan viedä myös vanhempien luo.

Muutoissa voi tulla esiin monenlaisia sukuesineiden kannalta kiinnostavia ajatuksia, tilanteita ja käytäntöjä. Esimerkkinä voitaisiin pitää vaikkapa tilanteita, joissa suuresta määrästä kodin esineistöä on luovuttava muutettaessa vanhainkotiin. Luopuminen voi olla vaikeaa, sillä esineisiin on muodostunut tunneside. Lisäksi se, etteivät tärkeinäkään pidetyt esineet välttämättä kelpaa lapsille, saattaa aiheuttaa surua. Toisaalta, kun esine löytää uuden kodin ja paikkansa esimerkiksi sukulaisen luona, herättää se iloa. Esineet kulkevat sukulaisten välillä monella tapaa. Perheen sisäinen tavarankierto on tilanne, jossa aikuiset lapset lahjoittavat tai antavat esineistöä säilytykseen vanhemmilleen tai appivanhemmilleen. Lapset saattavat tällä tavoin vahvistaa sidettään vanhempiin tai lapsuudenkotiinsa, mutta samalla uudet laatikot tavarapaljouteen saattavat rasittaa ja harmittaa vanhempia. (Kinnunen 2017: 90 – 91, 93, 95, 98 – 99.)

Muutot nostavat esineet hyvin erilaiseen valokeilaan. Ongelmallisimpia laatikoita muutoissa ovat monesti muistojen laatikot, jotka usein kuljetetaan muutossa aiemmasta varastosta suoraan uuteen varastoon. Syytä ja tavoitetta muistoesineiden säilyttämiselle tuskin osataan edes määritellä. Esineitä saatetaan säilyttää seuraaville sukupolville tai kyseessä on vain jotain, mitä pitää tehdä – tarkemmin määrittelemätön velvollisuudentunto. Joissain tapauksissa kyseisiä muistolaatikoita säilötään myös sukutilojen vinteilte ja aittoihin. Näin usein muuttavien ja kaupunkien pienissä asunnoissa asuvien henkilöiden ja perheiden materiaalista muistia saattaa siis kertyä esimerkiksi kesämökeille ja sukutiloille. Joskin kertymisen voi estää sukutilan puuttuminen. Säilöminen varastojen perukoille voi olla myös ensimmäinen askel esineistä luopumisessa. Esimerkiksi edellisestä muutosta asti avaamattomana varastossa säilytetyt laatikot voivat pitää sisällään esineitä, joita ei ole kaivattu ja tarvittu koko sinä aikana. (Kinnunen 2017: 99 – 102.)

Etnologian väitöskirjassaan *Kustbor och det materiella arvet – Upptecknad egendom som indikator för kulturell anpassning i sydvästra Finlands skärgård 1700–1900* Niklas Huldén (2018) käsittelee ihmisten kulttuurista sopeutumista ja elämää saaristoalueella esineiden kautta vuosien 1700 ja 1900 välissä. Aineistoina hän käyttää historiallisia asiakirjoja. Perunkirjoitusten esineet kertovat elinkeinoista alueella ja niiden sopeuttamisesta ympäristöön. Tutkimuskysymyksinä on, miten saaristoalueiden asukkaiden omaisuudet vaihtelevat alueiden välillä ja miten nämä muuttuvat ajan saatossa.

Pro gradu -tutkielmani käsittelee sukuesineiden säilyttämisen syitä. On hyvä huomata, että varsinkin ennen monet sukulaiselta periytyneet esineet ovat olleet arvokkaita ja tarpeellisia käyttöesineitä, joiden avulla myös ne perinnöksi saaneet ihmiset ovat hankkineet elantonsa. Perunkirjoitusaineistossa esiintyy myös koruja ja muita arvokkaita kulta- ja hopeaesineitä ja esimerkiksi erityisesti säätyläisten huonekaluja ja muotokuvia. Tällaiset esineet kertovat esimerkiksi varakkuudesta, sosiaalisesta hierarkiasta ja säätyeroista. (Huldén 2018: 125 – 126, 134.)

Omassa proseminaaritutkielmassani *Masinisti ja puimakone – Entiset työkonet nykyajassa* tutkin harrastajien näkemyksiä harrastuksestaan ja puimakoneesta. Käsittelin tutkimuksessa myös ohimennen käytönjälkiä ja näkemyksiä koneiden kunnostamisesta.

Sukuesineet eivät olleet proseminaaritutkimuksessani läsnä, mutta jonkinlainen jatkuvuus ja yhteys siis aineellisuuteen ja esineiden merkityksellisyyteen on havaittavissa. (Kaulo 2014.)

1.5. Aineisto ja menetelmät

Aineistoni koostuu yhdeksästä haastattelusta ja neljästä teemakirjoituksesta, jotka käsittelevät sukuesinettä. Haastattelut olivat pituudeltaan keskimäärin noin tunnin ja kahdeksan minuuttia. Lyhin kesti alle 28 minuuttia (Hannu, TYKL/aud/1300), kun taas pisimpään aikaa kului tunti ja lähes 44 minuuttia (Tuula, TYKL/aud/1299). Suoritin haastattelut 2017 ja 2018. Haastateltavat löysin keskustelemalla tuttavapiirissäni Pro gradu -tutkimukseni aiheesta. Osa haastatelluista oli siis suoraan tuttaviani, mutta osan löysin tuttavieni avustuksella. Haastattelut suoritin yleensä haastateltavan kotona.

Litteroin haastattelut mahdollisimman sanatarkasti, mutta sujuvuuden lisäämiseksi jätin pois monia täytesanoja (niinku, totanoi), turhia toistoja ja esimerkiksi äännähdyksiä. Myös pilkutuksessa ja virkkeiden jakamisessa keskityin tekstin ymmärrettävyyteen ja sujuvaan luettavuuteen. Anonymisoin haastateltavani ja viittaan heihin keksityin nimin. Olen vaihtanut myös suorissa lainauksissa esiintyvät haastateltavieni mainitsevat nimet. Haastattelut litterointeineen ja teemakirjoitukset on arkistoitu Turun yliopiston Historian, taiteiden ja kulttuurintutkimuksen arkistoon.

Haastatteluissa käytin kysymysrunkoa, jota muokkasin hieman ensimmäisen viiden haastattelun jälkeen. Tuosta rungosta haarautui tosin useita tarkentavia kysymyksiä ja erilaisia keskusteluja eikä keskustelunkulku noudattanut aina juurikaan kysymysten järjestystä. Tekemiäni haastatteluja voisi kutsua puolistrukturoiduiksi haastatteluiksi (Hirsjärvi & Hurme 2014: 47). Lisäksi osassa haastatteluja liikuttiin huoneesta toiseen ja kysymyspaperin pitäminen mukana osoittautui hankalaksi. Tunsin vapaamuotoisesti käyttämäni kysymyslistan silti helpottavan haastatteluja, sillä saatoimme haastateltavan kanssa lähteä keskustelussa vapaasti sivupoluille ja syventymään tarvittaessa enemmän johonkin tiettyyn aiheeseen. Samalla kysymyslista tarjosi helposti paluun aiheisiin.

Kaikkia kysymyksiä en huomannut kysyä joka haastattelussa, ja eri haastatteluissa myös painottuivat eri asiat. Ensimmäisissä viidessä haastattelussa keskityttiin pääosin yhteen esineeseen ja sukuesineitä omistettiin vähemmän (Anneli, TYKL/aud/1294; Laura, TYKL/aud/1296; Markku, TYKL/aud/1295; Mikko, TYKL/aud/1297; Sirpa, TYKL/aud/1298). Näistä neljä haastateltavaa teki yhdestä valitsemastaan sukuesineestä teemakirjoituksen, jonka tueksi annoin merkitysanalyysimenetelmän (Laura, TYKL/spa/1202; Markku, TYKL/spa/1201; Mikko, TYKL/spa/1203; Sirpa, TYKL/spa/1204; Häyhä et al. 2015). Anneli ei ollut kiinnostunut kirjoittamaan sukuesineestään teemakirjoitusta. Laura kirjoitti isoisänsä äidin hopeisista kahvilusikoista (TYKL/spa/1202). Markku valitsi esiteltäväksi esineekseen isältään saamansa sivuleikkurit (Liite 2, Kuva 1; TYKL/spa/1201). Mikko kertoi isoisoisänsä nojatuolin tarinan (Liite 2, Kuva 4; TYKL/spa/1203), ja Sirpalla oli tarkastelussa isänsä kirjoituspöytä (Liite 2, Kuva 3; TYKL/spa/1204).

Merkitysanalyysimenetelmän avulla voidaan arvioida esineiden merkityksiä ja kartuttaa tietoa esineestä. Arvelin sen eri kategorioiden ja niiden alle jaoteltujen apukysymysten auttavan avaamaan näkökulmia muutoin haastateltaville tuttuihin sukuesineisiin. (Häyhä et al. 2015: 10 – 13.) Esineestä kirjoittaminen ja lisätietojen etsiminen näkyivätkin haastattelussa. Esimerkiksi Sirpa oli keskustellut isänsä työpöydän vaiheista ja maalin väristä sisarustensa kanssa teemakirjoitusta varten ja Laura taas oli tutkinut hopealeimoja internetistä (TYKL/aud/1298; TYKL/aud/1296).

Sukutiloilla oli säilynyt enemmän sukuesineitä ja niitä mainittiinkin siis useampia. Haastatelluista Hannu, Pirjo, Minna ja Tuula asuvat sukutiloillaan. Tuulan sukutila on alun perin ollut hänen edesmenneen miehensä kotitila. Näiltä sukutiloillaan sangen runsaan sukuesinemäärän keskellä asuvia en pyytänyt kirjoittamaan teemakirjoitusta sukuesineestä tai sukuesine kokoelmastaan, vaan arvelin haastattelun riittävän. (TYKL/aud/1299; TYKL/aud/1300; TYKL/aud/1301; TYKL/aud/1302.)

Suurin osa haastatelluista on syntynyt 1950-luvulla (Anneli, TYKL/aud/1294; Hannu, TYKL/aud/1300; Markku, TYKL/aud/1295; Pirjo, TYKL/aud/1301; Sirpa, TYKL/aud/1298). Tuula on haastatelluista vanhin ja syntynyt 1940-luvulla. Nuorimmat haastatelluista olivat syntyneet 1970-luvulla (Mikko, TYKL/aud/1297; Minna, TYKL/aud/1302) ja 1980-luvulla (Laura, TYKL/aud/1296). Haastateltujen joukossa on

kaksi pariskuntaa: Markku ja Sirpa sekä Laura ja Mikko. Lisäksi Lauran äiti, Anneli, on yksi haastatelluista. Osasta Minnan vastauksia näkyi hänen perehtyneisyytensä konservointia ja rakennusperintöä koskevaan kirjallisuuteen ja lehtiartikkeleihin. Hän on käynyt myös aihetta koskevilla luennoilla. (TYKL/aud/1302.) Laura ja Mikko taas ovat opiskelleet historiaa ja museologiaa Turun yliopistossa (TYKL/aud/1296; TYKL/aud/1297).

Analyysimenetelmänä käytän teemoittelua. Kävin litteraatiot ja teemakirjoitukset läpi useaan otteeseen etsien toistuvia asioita, yhtenäisyyksiä ja eroavuuksia ja lajittelin ne eri teemojen alle. (Anttonen et al. 2015: 28; Helsti 2005: 155 – 156). Teemat olivat jo osin haastattelukysymyksissä, mutta osa niistä kirkastui vasta litteraatioita läpikäydessäni. Tavoitteenani on nostaa esiin näkemyksiä ja ajatuksia sukuesineistä. Tiedostan olevani viehättyynyt haastateltavien äänestä ja käyttäväni mielelläni heiltä suoria lainauksia. Eri tavat kertoa ja kuvailla esineitä ja tilanteita niiden ympärillä tuovat lämpöä ja väriä tutkimukseen mukaan kudottuna, ja mielestäni kertovat sukuesineistä ainutlaatuisesti ja monipuolisesti.

1.6. Tutkijapositio ja itsereflektio

Tutkimusprosessi kokonaisuudessaan ja erityisesti kirjoitusprosessi oli ajoittain henkisesti yllättävän raskas. Tutkimusta oli mahdotonta tehdä ajattelematta välillä ihmisen kuolevaisuutta ja mitä meistä jää jäljelle. Harmittelin kadonneita kiinnostavia ja hauskoja muistoja, tietoja ja tarinoita. Haluaisin itsekkin tietää enemmän esivanhemmistani ja muista sukulaisistani, varsinkin ihan arkielämästä. Kuten Johdannossa totesin muutamien esimerkein, omistan itsekkin esineitä, jotka määrittelen sukuesineiksi. Sukuesineen omistaminen ja sen miettiminen ja kokeminen on minulle tuttua, mutta toisaalta pystyn kulttuurintutkijana näkemään sen outouden ja eksoottisuuden, joka kiehtoo ja innostaa kysymään.

Jos tekisin pro gradu -tutkielmani uudestaan alusta alkaen, menettelisin ehkäpä monissa kohdin eri tavalla. Toisaalta opinnäytetyönä tutkimukseni tehtävä ei ollut vain haastaa käyttämään oppimiani asioita ja osoittaa oppineeni niitä vaan myös lisätä kokemusta ja

opettaa minulle lisää taitoja ja kartuttaa tietojani sekä auttaa löytämään asioita, joiden kehittämiseen minun on panostettava enemmän. Esimerkiksi haastattelemaan oppii lopulta vain haastatteluja tekemällä, ja jokainen haastattelu on ainutkertainen tilanne, jossa tutkija ja haastateltavayhdessä tulkitsevat elämää (Ruotsala 2005: 48, 65, 67). Jotkin haastattelut lähtivät hieman sivuraiteille ja minulla oli ongelmia saada vedettyä keskustelu takaisin sukuesineisiin. Toisaalta mielestäni on hyvä antaa haastateltavalle tilaa kertoa hänen mielestään tärkeistä asioista ja antaa niiden asioiden painottua haastattelussa. Haastateltava on haastattelussa pääosassa, mutta toisaalta haastattelijalla on oltava kykyä ohjailla haastattelua (Ruotsala 2005: 65, 67). Haastattelutilanteessa minulla oli toisinaan vaikeaa pysäyttää haastateltavan kertomusta, koska en voinut myöskään ennakolta aivan varmaksi tietää, mitä tarinassa tapahtuu ja mitä jäisi silloin sanomatta. Keskustelun kääntäminen ja tarvittaessa kertomuksen keskeyttäminen ovat silti tärkeitä opittavia asioita, jotka kohdallani vaativat vielä harjoittelua. Lisäksi tarvitsen ehkäpä lisää itsevarmuutta ja uskallusta kysyä uusiksi joitain asioita.

Haastatelluista tunsin entuudestaan kuusi. Emme olleet jutelleet aikaisemmin suvuista ja sukuesineistä, ja ilman ennakkotietoa oli helppoa kysyä suvusta ja sukulaisista esineiden taustalla. Haastattelua edeltävät viralliset toimet muistuttivat tilanteen olevan erilainen tavalliseen keskusteluun verrattuna. Täytimme ennen haastattelua ”Sopimus haastattelujen käytöstä arkistossa” -lomakkeen, ja asettelin tallentimen pöydälle. Tämä auttoi suhtautumaan tilanteeseen tutkimushaastatteluna, mutta samalla loi jännitystä. Tallennin pöydällä haastattelun alussa oli todellinen katseenvangitsija. Huomasin itsekin hieman jännittäväni. Tuon jännityksen vuoksi minun olisi ehkä kannattanut harjoitella ennakkoon vielä enemmän tallentimen käyttämistä. Yhdessä haastattelussa tuli tarve pitää tauko ja yrittäessäni pysäyttää nauhoituksen hetkeksi lopetinkin tallennuksen. Haastattelusta tuli siis kaksi erillistä nauhoitusta. (TYKL/aud/1298-1; TYKL/aud/1298-2.) Jännitys vähenisi varmaankin tottumuksen ja kokemuksen kautta. Toisaalta osin jännitykseni johtui siitä, että tilanne oli minulle tärkeä.

Kyselin haastatteluissa myös surullisista muistoista ja traagisista tarinoista sekä tällaisten muistelusta esineiden kautta. Pyrin pidättäytymään haastateltavieni rajoissa, mutta myöhemmin olen tullut miettineeksi estikö se toisaalta kysymästä joitain tärkeitä kysymyksiä. Jos tulkitsin, että haastateltava ei haluaisi puhua jostain, en kysynyt siitä enempää. Tasapainottelu tässä ei ole aivan helppoa, kuten esimerkiksi Elina Hytönen-Ng

(2016: 282) on laajemmin pohtinut artikkelissaan *Tutkijana ja ystävänä – Läheisyys ja etäisyys etnografisessa kenttätöössä*. Hän on käsitellyt muun muassa kysymyksiä aineistonsa sensuroinnista, ja voisin nähdä kysymättä jättämisenikin tällaisena.

2 MIKÄ ON SUKUESINE?

Etsiessäni haastateltavia ja pyytäessäni teemakirjoituksia sukuesineistä käytin määritelmää, jossa sukuesine on esine, joka on ollut vähintään yhden sukulaisen käytössä. Tavoitteenani oli saada tutustua sukuun liittyviin ja suvusta kertoviin esineisiin ja rajata uutena lahjana ostettuja esineitä pois. Tämä määritelmä on myös yhtenä tutkimuskysymyksenä ja haastatteluissa keskusteltuna asiana. Käytin nimitystä sukuesine, sillä sukukalleus, perintökalleus ja perintökalu eivät vastanneet mielestäni suunnittelemaani tutkimuksen rajausta ja tavoitteitani. Niissä korostuu periminen ja ne saattavat tuoda sukuesine-sanaa vahvemmin mieleen rahallisesti arvokkaat esineet.

Kahdessa haastattelussa arveltiin, että rahallinen arvo voisi olla jollekulle tekijä, jonka vuoksi säilyttää tai haluta sukuesine itselleen (Laura, TYKL/aud/1296; Markku, TYKL/aud/1295). Esineestä saatettiin ennemminkin puhua arvokkaana, kun niissä oli historiaa. ”Näitä tuohijuttuja on, meil on kaikista arvokkain tuolla oikeassa kammiossa oleva kylvövakka, joka on oikein paksusta tuohesta tehty. Se on niinkun arvokkain oikeestansa, joka on säilyny.” (Tuula, TYKL/aud/1299.) Tunnearvo, muistoarvo ja käyttöarvo olivat selvästi tärkeämpiä tekijöitä sukuesineissä kuin niiden rahallinen arvo. Varsinkin huonekaluissa tosin korostettiin niiden laadukkuutta ja materiaalin olevan täyspuuta (Anneli, TYKL/aud/1294; Sirpa, TYKL/aud/1298). Esimerkiksi Anneli painotti lipastonsa (Liite 2, Kuva 2) olevan ”[k]okopuuta. Ettei niis oo mitään vaneria. Ne on ne laatikotki puuta” (TYKL/aud/1294). Haastatteluissa tämä yhdistyi kuitenkin esineen arvostamiseen laadukkaasti tehtynä ja luotettavana, eikä rahalliseen arvoon.

Esineen tavallisuus ja arkisuus saattoi tuoda sukulaisen ehkäpä lähemmäksi ja elävämmäksi. Arkinen esine on ollut käytössä ja kosketuksessa melkeinpä päivittäin ja kertoo ehkä enemmän menneistä polvista:

Minna: Mun mielestä se voi olla hirveen arkinenki esine. Yks tosi ihana lapioki nyt vintillä. Mää mietin, et mihin tän vois laittaa. Niin jonnekin. Ja sil on vaan ihan oja kaivettu.

Katja: Se arki on kans? Yhditääk se sitte?

Minna: Joo. Joo! Kyl varmaan. Ja sit se, että ehkä niis arkiesineis on vielä se eletympi elämä. Ne hienommat esineet on niitä, mitkä sitten on. Niinku joku

keinutuolki on jännä. [--] Mut Esteri [tytär] sanos, et eihän keinutuoli sovi saliin. Mää sanoin, et keinutuoli on ennen ollu semmonen hiano esine. Et siit on tullu tavallaan semmonen arkinen esine. (TYKL/aud/1302.)

Arkisen lisäksi se, että sukulainen on itse tehnyt esineen, saattoi tehdä esineestä arvostetun, vaikka materiaaleiltaan se tunnustettaisiin hyvin tavanomaiseksi ja sen rahallinen arvo pieneksi:

Tääl joskus kävi varkaita joskus. Siit on. Kyl nytki kävi. Siis ei meillä, mut kylällä pyöri joskus 20 vuotta aikaa. Ni jos me lähettiin johonki vähä pitemmälle taikka oltiin yö pois kotoo, ni mää pistin aina piiloon sen mammani posliininuken ja isotätini kiiltokuvavihon. Jari joskus sanos, noi ei kyl varkai kiinnosta pätääkään. Sittenmin en oo enää laittanu, mut se kiiltokuvavihkoki o mulle ihan hirveen tärkeä. Must se on. Vaiks se on nyt tommonen pienen tytön kokooma, mis ei edes oo mitään hirveen ihmeellisii kiiltokuvia. (Minna, TYKL/aud/1302.)

Sukuesineeltä ei kuitenkaan vaadittu sitä, että sen pitäisi olla sukulaisen itse tekemä. Sirpakin arvostaa esineessä sitä, että esine on sukulaisen tekemä, mutta toisaalta esineeseen on saattanut jäädä muutoinkin jälki sukulaisesta. Sukulainen on voinut vaikkapa teroittaa työkalun. Minnalle ja Pirjolle riittää sukuesineessä se, että se on ollut sukulaisen käytössä. Pirjo arvelee, ettei hänellä ole ainuttakaan esinettä, jonka tietäisi olevan sukulaisen valmistama. (TYKL/aud/1298; TYKL/aud/1301; TYKL/aud/1302.)

Sukuesine ei rajaudu siis rahallisesti arvokkaisiin esineisiin tai sukulaisten valmistamiin esineisiin. Kysymykseen, mikä on sukuesine, voidaan ehkäpä vastata toista kysymystä hyödyntäen. Se, mikä sukuesine on, selviää mielestäni parhaiten selvittämällä, koska esineestä tulee sukuesine.

2.1. Sukuesineen syntyperä

Igor Kopytoffin ([1986] 2017: 66 – 68) esinebiografia tarjoaa kiinnostavan mahdollisuuden käsitellä sukuesinettä. Esinebiografiateorian mukaan ihmisten näkemykset esineelle tyypillisestä ja ideaalista elämästä paljastavat jotain muutoin piiloon jäävää kulttuurista. Tekemistäni haastatteluista voidaan poimia esiin muutamia sukuesineen tyypillisiä syntytapoja ja tapahtumia ja pohtia myös sukuesineen ideaalia

kuolemaa. Käsittelen esinebiografialla siis haastateltavieni näkemyksiä sukuesineen elämänkaaresta. Haastattelussa pohtimamme sukuesine on voinut olla sukuesine jo aiemmin, mutta menneiden polvien näkemyksiin siitä on vaikea, mahdollisesti myös mahdoton päästä käsiksi.

Kopytoffin ([1986] 2017: 68 – 69, 76) mukaan esineet siirtyvät kahden vaiheen, hyödykkeistymisen ja singularisaation, välillä. Sukuesinekin on alkuvaiheessaan ollut hyödyke eli vaihdettavissa oleva esine. Se oltaisiin saatettu vaihtaa rahaan tai vaikkapa toiseen esineeseen tarvittaessa hyödykevaiheessaan. Singularisaatiossa esineestä tulee erityinen. Siihen liittyy muistoja, merkityksiä ja tunteita eikä se ole enää vaihdettavissa. Singularisoituneenakin esine on kuitenkin potentiaalinen hyödyke eli se voi palata takaisin hyödykevaiheeseen ja vaihdannan piiriin. Singularisoituminen voi tapahtua yhden henkilön tai eri suuruisten ryhmien toimesta. Kopytoff ([1986] 2017: 80 – 81) käyttää perintökalleutta yhtenä esimerkkinä yksityisestä singularisoimisesta ja kulttuurisesta singularisoitumisesta muun muassa julkisia monumentteja ja valtion taidekokoelmia. Kulttuurisella singularisoitumisella, joka on suuremman ryhmän suorittama, viitataan siis kulttuuriperinnön suuntaan.

Kun mietitään aiemmin jo käsittelemääni sukuesineen rahallista arvoa, voidaan Kopytoffin ([1986] 2017: 73, 80) esittelemän singularisoitumisen kautta havaita siinä kiinnostavia piirteitä. Sukuesine voisi siis olla yhden henkilön singularisoima esine tai laajemman ryhmän, esimerkiksi perheen tai jopa suvun tärkeänä näkemä. Kopytoffin esimerkeissä perintökalleus on omistajalleen tunnearvonsa kautta mittaamattoman arvokas, mutta esimerkiksi suvun ulkopuolisen kultaseppä voi arvioida sen rahallisen arvon, koska näkee esineen hyödykkeenä. Hyödykkeeseen voidaan liittää siis rahallinen arvo ja toisaalta käyttöarvo ja singularisoituneeseen sukuesineeseen tunnearvo.

Alkuperäisen määritelmäni mukaan sukuesineelle oleellinen tapahtuma on siirtymä sitä käyttäneen henkilön käsistä sukulaiselle. Kyseessä on siis kaksi piirrettä: käyttö ja siirtymä. Kuten jo aiemmin todettua ei ole välttämätöntä, että sukuesine on sukulaisen valmistama, vaikka se saattaa tehdä esineestä vielä kiinnostavamman. Siirtymä voi tapahtua eri tavoin. Vaatiiko sukuesineen syntymä jonkin tietyn tyyppisen siirtymätavan?

Tyypillisimmäksi ja ehkäpä myös ihanteellisimmaksi sukuesineen siirtymäksi voisi helposti ajatella perimisen. Haastatteluissa se ei kuitenkaan korostu eikä sitä mainita välttämättömänä sukuesineelle. Osin tähänkin on saattanut vaikuttaa sanavalintani. Periminen korostuu enemmän perintökalleudessa ja perintökalussa kuin sukuesineessä. Perintökalleus-sana voi osaltaan kantaa mukanaan myös toista selitystä sille, miksei periminen näyttäydy sukuesineellä tärkeimpänä syntytapana niiden nykyisille omistajille. Haastatteluissa kerrottiin esimerkiksi sukutilan ulkorakennuksista löytyneistä esineistä, sukutilalle kuuluvista esineistä, tuhoutumiselta pelastetuista esineistä, lahjana saaduista esineistä ja jäämistöstä haastateltaville päätyneistä esineistä. Monessa näistä siirtymätavoissa perintö on kuitenkin taustalla.

Kyllä toi hyvinki, toi baaritiski isältä tuli perintönä, ku isä kuoli. Toisaalta emmä oo saanu minkään testamentin kautta mitään. Että nyt saat tämän baaritiskin, koska plip-plop. Et se on vaan niinku. Eikä oo sillai annettu varta vasten. Ei oo kukaan isoäiti antanu, et tämä on nyt sinun, minä haluan, että tämä on sinun tästä eteenpäin, kiitos. (Mikko, TYKL/aud/1297.)

Haastatteluissa käsitellyt sukuesineet eivät olleet virallisesti testamentissa erikseen määrättyinä perintönä tulleita. Monella niistä on selvästi enemmän tunne- ja muistoarvoa kuin rahallista arvoa, mikä voisi selittää tämän. Ulrike Langbein (2002: 220 – 221) on väitöstutkimuksessaan käsitellyt perintöesineitä. Hänen tapaustutkimuksissaan esiteltyt esineet eivät olleet siirtyneet virallisesti testamentin kautta, ja hän arvelikin juuri esineen rahallisen arvon vaikuttaneen tähän. Toisaalta Langbein käsittelee tällaisen perinnön haltuun saamisen koostuvan kolmesta vaiheesta: esineen valinnasta, esineen julistamisesta perinnöksi ja esineen yhdistämisestä esineen saaneen omaan maailmaan. Valinnan läpäissyt esine siis nimitettiin perinnöksi, vaikka sitä ei virallisesti oltu peritty. Tutkimukseni haastateltavat ja minä puhuimme nimenomaan sukuesineestä ja haastatteluissa periminen erotettiin monissa tapauksissa varsin selkeästi tilanteeksi, jossa esine on erityisesti mainittu testamentissa. Ehkäpä Langbeinin näkemystä hyödyntäen tällaisessa vastaanottamisessa voisi joissain tapauksissa olla kyse esineen valitsemisesta esimerkiksi jäämistöstä ja esineen julistamisesta sukuesineeksi. On mahdollista, että toisessa, arkisemmassa tilanteessa haastateltavat voisivat pesänjaossa saamistaan esineistä käyttää nimitystä perintö, ja haastatteluissa periminen nähdään korostetusti nimityksenä, joka kertoo esineen siirtyneen virallisesti testamentin kautta.

Jäämistön esineistä ei haastatteluissa mainittu juurikaan riidellyn. Ainoastaan Anneli kertoo tilanteesta, jossa lipastosta oli useampi kiinnostunut. ”Se olis saattanu joutua mun siskolle, ku sekin rupes sitä haluamaan. Mä sit sain, ku se mummu oli luvannu sen mulle. Mut tietysti se meni ensin äidille, kun hänki halus sen. Ja sitten äidin jälkeen se tuli mulle, ko se oli äiti luvannu sitte että.” (TYKL/aud/1294.) Monesti sukuesineet olivat aiheuttaneet aivan toisenlaista päänvaivaa:

Et kauheeta, kauheeta, mitä me nyt tehdään tälle! Koska tää oli tämmönen vanha sukutila. Mut sit mä ratkasin sen ja he oli kauheen onnellisia, ku mää sanoin, et mulle kelpaa. Ja nyt ovat kauheen tyytyväisiä, ku tää o sitte oikeesti paljon tehty ja he huamaa sen, että tää säilyy. (Pirjo, TYKL/aud/1301.)

Pirjo oli joutunut miettimään sukutilan ja esineistön kohtaloa yhdessä sisarustensa kanssa. Samankaltainen tilanne tuli eteen Minnalle, kun sisarukset pohtivat esineiden jakoa hänen muutettuaan sukutilalleen vanhempiensa jälkeen: ”Jotain mää sit sanoin, et mää tykkäisin kyl tästä. Sit Sari sano, että, kuule, sää saat sen ko sää joudut pitämään kaiken senkin, mitä sää et haluais. Et se kyl kuvasti aika hyvin sitä.” (TYKL/aud/1302.) Kokemuksesta toiselta puolen pöytää kertoo Sirpa, joka on huojentunut siitä, että hänen isänsä työpöytä on tallessa hänen veljensä hoidossa. Sirpalla ei ole tarvetta päästä koskemaan pöytää tai muistelemaan sen äärelle. Siitä saattaisi riittää hänelle jopa pelkkä muisto. Kuitenkin pöydän säilyminen sukulaisella on positiivinen asia. (TYKL/aud/1298.)

Joka tapauksessa minä muistaisin sen ja se olis tullu mulle mieleen. Ja nyt, kun sitten tiedän, et se on siellä tallessa, ni. Et sain mä kuvanki vielä otetuks ja muuta. Siitä huolimatta, vaikkei sitä olisi, ni se kyllä olisi minun mielessäni. Siis sanotaan nyt näin. Mut nyt, sillonhan me emme enää saisi siitä näkyvää todistetta. (Sirpa, TYKL/aud/1298.)

Esineet vaikuttavat siirtyneen haastateltavilla varsin riidattomasti sukulaiselta toiselle. Ehkäpä kyse on siitä, että esineet ovat siirtyneet Frykmanin (2016: 154 – 156) kuvailemin tavoin joko sopuisassa ja järkevässä pesänjaossa tai suoraan sukulaisen lämpimistä käsistä. Yhdeksi selitykseksi Frykman mainitsi sen, että perintöesineen saaja ja antaja tietäisivät toistensa mieltymyksistä. Ehkäpä tämä sukulaisten mieltymysten ja toiveiden tulkitseminen kattaa muutkin kuin vain esineen saajan ja antajan. Esimerkiksi Laura mietti äitinsä Annelin perintölipaston tulevaa kohtaloa:

No, ei me olla kyllä keskusteltu siitä koskaan. Kyl mä tietysti ymmärrän sen, et hän tietysti toivoo, että että seki siirtyy eteenpäin. Ja kyl mä oikeestaan nään itseni seuraavana, jolle se tulee koska koska mun veli ei ole semmonen

ihminen, että hän hirveesti kiinnostunu tämmösist esineistä. Kyl hänki sen varmasti ottais, jos pakko ois. (TYKL/aud/1296.)

Vaikka esineen jatkosta ei ole suoraan keskusteltu lipaston nykyisen omistajan ja mahdollisten perijöiden kesken, on sukuesineen mahdollisesta jatkosta muodostunut jo jonkinlainen kuva. Laura viittaa havaitsemiinsa läheistensä mieltymyksiin ja toiveisiin esineiden suhteen. Veli ei hänen mukaansa todennäköisesti ole kiinnostunut lipastosta. (TYKL/aud/1296.)

Periminen voi toistua sukuesineen elämän aikana useita kertoja. Siksi sen voisi nähdä enneminkin sukuesineen läpi käymänä vaiheena tai mahdollisesti toistuvana tapahtumana sukuesineen elämässä kuin sukuesineen syntytapana. Pirjo toteaa esineen jopa olevan ”enempi sukuesine”, kun se on ollut useammalla kuin yhdellä sukulaisella tai sukupolvella (TYKL/aud/1301). Hannunkin mielestä ”pitäis ainaki edelliseltä sukupolvelta olla periytyny, että sitä voi sukuesineeks sanoo” (TYKL/aud/1300).

Minna: Mut sit mää rupesin miettimään, et no äiti anto mulle hiljan justiinsa, taikka anto meille noita korujans, ni hän anto mulle kihlarannerenkaansa. Ni se on 60-luvulla ostettu, ei oo mitään, siis semmonen, et ihan kultasepänliikkeestä ostettu. Mut se on mulle ihan valtavan tärkeä sukuesine. Mitä mää jo ajattelen, et mää annan sen sit Esterille. Et tavallaan tommosesta voi tulla kuitenkin ehkä just ku se o kihlajuttu, ni se tekee siitä niinku nopeemmin sen sukuesineen ehkä. Ku et jos isä olis ostanu sille joskus jonkun rannerenkaan, ni ehkä sillä, et se oli kihlajuttu, ni oli suurempi merkitys. Ni sit mää rupesin sitä pohtimaan, et nii-i, en mää oikeestaan. Ehkä se sit vähä on. Että tottakai se, et se on ollu useemmalla sukupolvella, ni se on niinku semmonen oikein kunnon sukuesine ja jos siihen on vielä jotain tarinaa liittää. Mutta kyl mää voin ajatella, et just tollanen koruki, vaiks se olis ostettu, et jos mää vaik ostan nytte, Esterille ostetaan joku vaikka rippijuttu, ni kyl se hänen lapselleen voi olla sukuesine sitten toisaalta. Se ehkä riippuu vähä siitä.

Katja: Tekeeks tollaset suvun juhlat oikeastaan?

Minna: Se voi olla muuten! Joo. Et ko ne liittyy sit kans johonkin tämmöseen. (TYKL/aud/1302.)

Keskustelussa Minnan kanssa tuli esille, että sukujuhla tai liittyminen tärkeisiin elämän siirtymäriitteihin voi tehdä esineestä nopeammin sukuesineen. Sukutilallaan asuva Pirjo ottaa myös esiin sangen kiinnostavan ajatuksen sukuesineeksi tulemisesta. Hänelle tilalla käytetyistä esineistä ainakin 50 vuotta vanhat esineet ovat sukuesineitä, mutta esineen iästä hän siirtyy miettimään sukupolvia:

Pirjo: Nii. Kyl mää koen sukuesineeks kaikki sen ko on mun perheessä ollu. Sinä aikana mun perheessä ko mää oon syntyny tai sit taas mun avioliittoni jälkeen eli et ku mun lapset o syntyny. Mun mielest niistä o tullu sukuesineitä siinä vaiheessa, ku ne lapset ovat syntyneet ja ne on niitä käyttäny.

Katja: Eli täs vois olla tälläne, et siin o joku sukupolviasia, täytyy olla jotenkin..

Pirjo: Perhe tavallaan. Siis jonkinnäköinen tämmönen. Sit niist mun mielestäni heti tulee tämmösiä. (TYKL/aud/1301.)

Uudet polvet esineen elämässä tekevät muutoin ehkä sukuesineen rajalla häilyvästä esineestä sukuesineen. Myös Hannu, Laura ja Minna ulottavat ajatuksen sukuesineistä tulevaisuuteen, seuraaville polville (TYKL/aud/1296; TYKL/aud/1300; TYKL/aud/1302).

Aiemmin mainitsemani määritelmän mukaan sukuesineelle oleellinen tapahtuma on siirtymä sitä käyttäneen henkilön käsistä sukulaiselle. Toteamuksessa sukulaisuus kääntyykin kiinnostavasti kuin pääläelleen, kun sukulaisena puhutaan esineen vastaanottavasta henkilöstä. Haastatteluissa selvästi yleisemmin puhutaan menneistä polvista ja edesmenneen sukulaisen muistelusta sukuesineellä; Aiemmin esinettä käyttänyt on sukuesineessä näkyvä sukulainen. Kuitenkin siis myös tulevaisuuden sukulaisia pidettiin tärkeinä (Hannu, TYKL/aud/1300 ; Laura, TYKL/aud/1296; Minna, TYKL/aud/1302). Sukulaisuus on tietenkin vähintään kahden kauppa: ihmiset ovat sukulaisia toisilleen. Parhaassa tapauksessa sukuesine kulkee sukulaiselta toiselle ja seuraavalle polvelle ja taas seuraavalle sukulaiselle. Pariin otteeseen mainittiin myös äidiltä tyttärelle siirtyvät esineet (Laura, TYKL/aud/1296; Tuula, TYKL/aud/1299).

Sukutilojaan pitävistä haastateltavista Minna, Pirjo ja Tuula kertovat sukuesineistä, joita olivat löytäneet varastotiloista (TYKL/aud/1299; TYKL/aud/1301; TYKL/aud/1299). Esineet ovat säilyneet sukutiloilla, vaikkakin unohdettuina. ”Että tavallaan kaikis erikoisis paikois on voinu säilyä ja sit joku sukupolvi taas kaivaa ne sieltä” (Minna, TYKL/aud/1302). Löytämisen voisi ehkäpä nähdä yhtenä sukuesineen syntytapana. Esineitä voidaan myös löytää ja pelastaa sukutilan ulkopuolelta. Tällaisesta tilanteesta kertoi Mikko:

Mikko: Kunnes taas se asunto tyhjennettiin ja pistettiin vähä uutta remonttia. Ni, se tuoli juotu sitten ulkoasutukseen sinne pihalle ja autokatokseen. Ja siellä sitä ei kukaan tuntunu kaipaavan sitten vuoteen, puoleentoista. Joten mä sitten hoksasin siinä vaiheessa, että toihan sopis mulle, kunhan sen vähä puhdistaa.

Katja: Joo. Et sitten adoptoit sen, et se oli sellanen niinkun yksinäinen siellä?

Mikko: Kyllä. Enkä olis varmaan adoptoinu muuten, jollen mä muistais, et se on ollu se isoisän, tai isoisoisän tuali. (TYKL/aud/1297.)

Minna kertoo haastattelussa miehensä kotoa ulkovarastosta löytyneestä huonekalusta:

Löyty sielt kanalan vintilt. Se oli ihan, semmonen ku vuosi katto ja sitten sinne voinu enää mennäkkää, mut Jari siel tikkaitten kans katto vähä mitä siel vintillä on. Et onks mitään pelastettavaa. Sit sano, et tääl joku tämmönen vois olla kaappi ollu, ku oli ihan paloina. (TYKL/aud/1302.)

Haastatteluissa kerrotaan muutamista esineistä, joista oli sanottu, että ne tulee säilyttää. Hannulla tällaisia esineitä ei ole lainkaan. Markku kertoo yhdestä seinäkellosta sanotun, että sen tulee jäädä hänen isälleen, minkä jälkeen kello on matkannut suvussa. Muitakin mahdollisia tällaisia esineitä saattoi olla: ”No, kyllä mummu niitä tais jotaki jätellä. Muttei sillä tavalla, että olisin kiinnittäny huomiota niihin erityisemmin. Että saattaa siellä olla joku Arabian muki, joka on käsketty säilyttää. En tiedä.” (TYKL/aud/1295.)

Tuula pitää alun perin edesmenneen aviomiehensä suvun taloa. Hän mainitsi haastattelussaan esineitä, joista oli sanottu, että niitä ei saa hävittää. Monestakin esineestä on lisäksi kerrottu, että ne ”kuuluu tähän talohon”. Esimerkiksi Tuulan mies oli sanonut näin eräästä taulusta, mutta joidenkin esineiden kohdalla tästä ovat maininneet jo aiemmat polvet. (TYKL/aud/1299.)

Tuula: Niin ku se valmistuu se kirkko 1777 niin se on niinku suvussa kulkenu, että Eemeli ku anto sen Matille[Tuulan aviomiehelle], ni sano, et sitä ei saa hävittää, sillä on tehty kirkko.

Katja: Onks ollu paljon sellasii, muuten, mistä on sanottu, ne sukulaiset, ne aiemmat, et tätä ei saa hävittää?

Tuula: No sit on niinku toi soitin ja taulu ja tai virsikannel ja tietysti tää kirjallisuus, et tääl on hyvin iso henkinen kirjallisuus

Katja: Ja niist on oikein sanottu, et älkää hävittääkö?

Tuula: Juu. Nii. Nii, et ne kuuluu taloon. Ja kyllä se niin on, että tähän taloon kuuluu semmonen juttu, missä vähä mietitään tätä elämäntarkotusta vähä syvällisemmin. (TYKL/aud/1299.)

Sukutila saatetaan nähdä suvun synonyyminä, mutta se on samalla konkreettinen paikka, joka säilöo sisäänsä esineitä ja mahdollistaa niiden elämisen seuraaville. Sukutilan varastoissa esineet voivat rauhassa lymytä ja vanheta odottamassa löytymistään eksoottisina ja nostalgisina entisajan esineinä, jotka tuovat päivänvaloon pilkahduksen menneistä polvista. Joissain tapauksissa sukutilalla saattaa olla hyvin oleellinen rooli sukuesineen synnyttämisessä.

Ja sit se, että meilläki on tual pirtissä kaks semmost ryijyä ja äiti aina sit oli luullu, tai et hänen äitins oli sanonu, et se on Vilhelmiinan. Sit niinku hänen isoäitinsä ryijyt. No sit kerran mein äitin serkku, joka oli tämmönen käsityöalan ihminen, ni sano vaan, et ei ne voi olla kyl saman ihmisen, et ku ne on ihan eri paikkakuntatyylit. Ja sit äiti rupes sitä vasta oikein miettimään. Ja sitte se tajus, et ku hänen molemmat isoisoäitinsä oli Vilhelmiinoja ja toinen oli Kokemäeltä ja toinen oli Virttaalta. Ja tää oli just sanonu tää käsityöihminen, et toi toinen on selvästi Kokemäen suunnalta, ni sit hän niinko, et ne onki Vilhelmiinujen ryijyt. Toinen on tullu muualta ja toinen taas toisaalta. Ja sit mää oon miettiny, et sit ne tulee varmaan sen talon sukuesineiks, siinä vaiheessa ku ne tulee sinne. Että sit ne niinku yhdistyy tosiaan ne suvut. (Minna, TYKL/aud/1302.)

Sukutila voi tehdä esineistä sukuesineitä. Suvut yhdistyvät ja eri suvuista ja ihmisiltä tulleet esineet liittyvät sukuesineistöksi. Esineet voivat myös lähteä suvun piiristä ja palata myöhemmin. Minna kertoo, kuinka hänen äitinsä kotoa oli annettu karjalaisevakolle huonekaluja. Evakko oli kirjoittanut erääseen kaappiin, keneltä se oli peräisin, jotta saisi palautettua sen myöhemmin. Hänen kuolemansa jälkeen hänen asuintalonsa ostaneet olivat löytäneet tekstin kaapinovesta ja ottaneet yhteyttä alkuperäisen omistajan sukuun, jotta tämä saisi huonekalunsa takaisin. (TYKL/aud/1302.)

Tyypillisen sukuesineen elämäntarinan alku on hyvin kiinnostava. Sukuesine syntyy sukulaisen kosketuksesta ja siirtymisestä toiselle sukulaiselle. Siirtyminen voi tapahtua eri tavoin: esimerkiksi lahjana tai löytymisenä. Monesti sen taustalla on periminen, joka kuitenkin voi olla toistuva tilanne sukuesineen elämässä. Sukuesineisiin voi myös liittyä ajatus niiden kuulumisesta taloon. Osalle esineistä sukutila on ollut aikakapseli, jonka mukana esine on kulkeutunut ja säästynyt seuraaville polville. Erittäin kiinnostavaa olivat

haastateltavien pohdinnat sukuesineistä ja esineistä, jotka olivat ”enempi” sukuesineitä ja ”oikein kunnon” sukuesineitä (Minna, TYKL/aud/1302; Pirjo, TYKL/aud/1301). Varsinkin useampi periminen ja sukupolvi tekee esineestä sukuesineen, vaikkakin yksikin siirtymä riittää. Toisaalta, ei kovinkaan yllättävästi, suku tekee sukuesineen: sukujuhlat vauhdittavat sukuesineeksi tulemista ja toisaalta uudet ja tulevat sukupolvet muuntavat esineen sukuesineeksi. Sukuesineillä on siis nähtävissä myös erilaisia tasoja, mutta myös oikoteitä.

Esineet, joiden hävittäminen on kielletty, voidaan nähdä tietäntyyppisenä *Casser maison* -prosessina tai osana sitä. *Casser maison* tarkoittaa kodin esineiden hajauttamista jouduttaessa muuttamaan vanhainkotiin tai muuten pienempään asuntoon. Esineet sijoitetaan sukulaisten huomaan pyrkimyksenä rekonstruoida itsensä heidän kotiinsa ja muistoihinsa. (Marcoux 2001: 230-231.) Tismalleen samasta ilmiöstä ei silti ole kyse. Esineistöä, jonka hävittäminen kielletään, ei välttämättä hajaannuteta konkreettisesti ja anneta välittömästi sukulaisille. Esineen mainitsemisella säilytettäväksi voi olla silti samoja pyrkimyksiä, kuin *Casser maisonilla* ja esimerkiksi Radleyn (1990: 54) käsittelemällä pyrkimyksellä vaikuttaa jälkipolvien muistoihin esineen antajasta. Erityisesti sukutilalle nimettyjen esineiden tapauksessa *Casser maisonista* ei kuitenkaan voi puhua. Talon hajaantumisen ja toisen kotiin itsensä rekonstruoinnin sijaan sukuesineet jäävät sukutilalle. Taloon kuuluviksi sanotut esineet voidaan ehkäpä nähdä tässä tilanteessa pyrkimyksenä rekonstruoida itsensä osaksi esivanhempien ketjua. Monilla haastatelluista oli lisäksi esineitä, joita he eivät olleet saaneet varta vasten edesmenneeltä sukulaiselta. Esine on päätenyt sukuesineeksi nimenomaan jälkipolvien päätöksestä eikä esineen aiemman käyttäjän valinnan kautta, kuten Radley esittää eri muistojen luomisen vaihtoehtoja pohtiessaan. (Marcoux 2001: 230-231.)

2.2. Hyödykkeitä ja sukuesineitä

Haastatteluissa ei kerrottu esimerkkejä tapauksista, joissa sukuesineitä on myyty. Mikko arveli, että hänen suvussaan niitä on ehkä saatettu myydä (TYKL/aud/1297). Jos sukuesineiden myynnistä mainittiin, oli suhtautuminen siihen yleensä varsin kielteinen. ”En mää ajattele, että mää voisin ruveta myymään täältä esimerkiksi mitään vanhoja

huonekaluja. Varmaan en suureenka rahapulaan vois kuvitella, et rupeisin myymään! Toki sellasia voi myydä, mitä on itte ostanu. Huutokaupasta tai kirpputorilta.” (Minna, TYKL/aud/1302.) Sukuesineet erosivat monilla haastatelluilla selvästi muista, tavallisista esineistä. ”Kahvimyllyki tuolla, ni mul on sellanenkin. En mä sitä vaarmaan siis antaisi niinku ihan kenelle tahansa. Tai en veisi kirpparille myytäväksi tai jotain. Et joku niissä vanhois esineissä on, joku sellanen kuitenkin.” (Sirpa, TYKL/aud/1298.) Sirpan kuvailema ”se jokin” lienee sama kuin Kopytoffin ([1986] 2017: 76, 83) kuvailema singularisoituminen. On kuitenkin muistettava, että sukuesinekin pysyy singularisoiduttuaan potentiaalisena hyödykkeenä, eli se saattaa päätyä vaihdon piiriin myöhemmin. Esineen voidaan kuitenkin havaita olevan varmasti hyödyke vain varsinaisessa myyntitilanteessa.

Muistan, että oon ollu 70-luvulla opiskelemassa ja äitini eno ku oli Tampereella tämmönen lapseton pariskunta ja siellä pidettiin suvulle huutokauppa, ni mää pääsin sinne mukaan ja sieltäki mä oon tuonu tavaraa. Eli jo! Mää oon ollu 25-vuotias, ku mua niin kauheesti kiinnosti kaikki vanha. Tai vähä yli 20. (Pirjo, TYKL/aud/1301.)

Pirjo kertoo suvun kesken pidetyistä huutokaupoista. Tällaista perinnönjakotapaa on käytetty Pirjon mukaan erityisesti, kun kyseessä on lapseton pariskunta. Hänellä on myös kirjallista aineistoa huutokaupatuista tavaroista: ”Ja mul on tuolla useampi semmonen pöytäkirja, kato, ku sit laitetaan kaikki ylös. Jokaikinen lakana, tyynyliina, kauha. Ja siäl lukkee paljonko maksettu.” Tässä tilanteessa sukuesine saa rahallisen arvon, mutta sen voisi melkeinpä nähdä ainakin hetkellisesti olevan rajoitetun vaihdannan piirissä (TYKL/aud/1301; Kopytoff [1986] 2017: 74).

2.3. Museoesineitä ja sukuesineitä

”No, varmaan melkein kaikki on ensin ollu sukuesineitä, koska on ne jonkun ollu ja sit niist on voinu tulla museoesineitä, kun ne on lahjotettu esimerkiks museoon.” (Laura, TYKL/aud/1296.) Haastateltavista kaksi kertoi sukuesineistä, jotka olivat päätyneet museoon. Hannun sukutilalta maatalousaiheiseen museoon oli päätynyt traktori (TYKL/aud/1300). Laura taas kertoi isoisänsä mitalikokoelmasta, joka oli lahjoitettu urheilumuseoon. Muutos sukuesineestä museoesineeksi on mielenkiintoinen.

Sukuesineen siirtyminen museoon voi olla jopa esineen kuolema sukuesineenä. Samalla, kun esineen merkitys paikalliselle yhteisölle, ammatti- tai harrastajakunnalle, ehkäpä jopa kansakunnalle tai koko ihmiskunnalle tunnustetaan ja sukuesineellä havaitaan olevan museoarvoa, joutuvat sen yhdyssiteet sukuun uhatuiksi. Tieto lahjoituksesta ei välttämättä kulje sukupolvelta toiselle. Lauran isoisän palkintojen tapauksessa näin ei näytä ainakaan vielä käyneen, mutta esineelliseen muotoon muuttuneet saavutukset ovat tulleet museoon päättymisen jälkeen kaukaisemmiksi. (TYKL/aud/1296.)

Katja: Ooks sää käyny koskaan kattomassa niitä siellä?

Laura: En oo käyny. Mut mä haluisin. Mul on kyl suunnitelmis. Et mä haluaisin mennä kattoon. Mut ei oo tullu mentyy. Tosin mä en edes tiedä, et onko ne siellä missään esillä vai onko ne vaan jossain varastossa. Koska sekin voi olla täysin mahdollista. Kun ne ei kuitenkaan ollu mitään ihan. Ei hän ollu kuitenkaan mikään olympiatason urheilija, tai mitään tämmöstä.

Katja: Muistaks sää koska ja keneltä ja miten sää kuulit siitä, et hei, että tälläisiä esineitä on suvusta lahjotettu museoon?

Laura: Mun mielest siitä on puhuttu aina. Tai sillai, että en muista mitään tiettyä hetkeä. Mut on aika nuorest sen jo tienny. Ja sit, kun on ollu yks valokuva, joka on mulla nytte. Niin sit siit on voitu sillai, et täs nää oli, sillon ku ne viel oli heillä. (TYKL/aud/1296.)

Esineen lahjoittaminen museolle turvaa esineen säilymisen, vaikka voi uhatakin sen elämää sukuesineenä. Esineen pysyvyydellä ja varmalla säilymisellä museossa voi olla myös negatiivinen puolensa. Museolahjoitusta ei voida peruuttaa. ”Et ainakin mua edeltävä sukupolvi harmittelee sitä tosi paljon, et ne on annettu sinne” (Laura, TYKL/aud/1296).

Nykyään museot eivät vain pelasta ja talleta esineitä, vaan niihin liittyvät tiedot, muistot ja tarinat nähdään hyvin tärkeinä. Museoesineeksi otettu esine säilyy ja, jos esineestä on kirjattu hyvin tietoja, voi se tulla taas sukuesineeksi: ehkäpä museon varastoista näyttelyyn siirrettynä voi sattumalta osua sukulaisen silmiin tai esimerkiksi jostain löytyneenä tietona lahjoituksesta se voi teoriassa päästä taas osaksi suvun tarinoita ja muisteluja.

Lauran isoisän urheilupalkintojen tapauksessa kyse oli tilaa vaativasta esinekokoelmasta, jonka isoisä päätti itse lahjoittaa museolle (TYKL/aud/1296). Péter Illés (2008:106 – 107)

taas kertoo artikkelissaan *The Path Taken by Objects from Private Collections to Museum Collections: A Case Study* tapauksesta, jossa poliitikon kuoleman jälkeen hänen perheensä lahjoitti hänen kokoelmiaan eri museoihin. Esineet olivat olleet omistajalleen hyvin merkityksellisiä ja niiden lahjoittaminen museoon sopi lähipiirin mielestä hyvin edesmenneen persoonaan ja kunnioitti tätä. Lisäksi laajaa kokoelmaa ja suurta esinemäärää ei ollut mahdollista säilyttää yhtenä kokonaisuutena. Osa henkilökohtaisesta esineistöstä, joka muodostui esimerkiksi kodin sisutuksesta, kuitenkin säilytettiin perhepiirissä. Tästä kokoelmasta museoon päätyneille esineille alkoi uusi elämä erillisenä materiaalina. Läheisten itsellään säilyttäneiden esineiden valinnassa ei huomioitu ainoastaan tunnearvoa vaan myös käyttöarvoa mietittiin.

Sukuesineistön päätymiselle museoon voi siis olla monia syitä. Tilanpuutteen ja muiden käytännön seikkojen lisäksi museolahjoituksilla voidaan kunnioittaa edesmennyt. Toisaalta yksittäinen esine tai laajempi kokoelma on nähty sekä lahjoittajan että museon puolelta museoimisen arvoisena.

Sukuesine voi lähestyä museoesineen asemaa toistakin kautta. Se voi säilyä suvun yhteydessä ja samalla tulla osaksi vaikkapa epävirallista sukumuseota. Esimerkiksi *Satakuntalaista arkea ja pyhää* -kirja vuodelta 1947 kertoo Huittisissa sijainneesta Käyrän sukumuseosta. Sukumuseon perustaneen K. A. Käyrän järjesteli suvun vanhan esineistön ulkorakennuksen ullakolle. ”Pyrkimyksenä on vain ollut saada mahdollisimman täydellinen kuva tämän suvun esi-isien elämästä ja työstä.” Esineistöä on laajasti ja kirjassa mainitaan muun muassa ”nyt jo ikäkulut silmälasit”, lusikkakampa, kaulainlauta, juustokehät ja ikeet. Esineet liittyivät kaikki sukuun. Joitain esineitä, jotka olivat päätyneet avioliittojen kautta pois tilalta, oli saatu takaisin kokoelmiin. K. A. Käyrä oli perustanut museon ja koonnut esineistön ”kunnioituksesta ja rakkaudesta suvun menneiden polvien työtä kohtaan” ja hänen tavoitteenaan oli kertoa heidän elämästään tuleville polville. (Kaukamaa 1947:95 – 96, 98 – 99.)

Myös yksi sukutilallaan asuvista haastateltavista esittelee varsin museonkaltaisia sukuesinekokoelmiaan. Pirjon sivustavedettävään sohvanmalliseen sänkyyn on kiinnitetty kilpi kertomaan sen vaiheista lyhyesti. Sänky on 1800-luvulta ja plakaatti liittyy sen sukutilan vaiheisiin: ”Uusi päärakennus ja uusi sänky”. Toisessa huoneessa

vitriinissä on esineitä ja lappu ”Minulle sodan aikana tärkeitä esineitä”. Myös esineillä on nimikylttinsä: sätkäkone, rautaisannos, lusikkahaarukka. (TYKL/aud/1301.)

Siis mun isä on laittanu tänne hyvin moneen esineeseen tietoa. Mun isä alotti sen tavallaan. Et mun mielest sen vanhempaa ei ole. Mun isä oli syntynyt -22 ja asunut tässä talossa. Elikkä syntynyt tähän taloon, ollu nuoruutensa täällä ja hän alotti hyvin pitkälti sen esineisiin kertomisen. Mitä ne on ja mistä. Ja sit mää olen sitä jatkanut kauheen mielelläni ja jatkan. (Pirjo, TYKL/aud/1301.)

Pirjo esittelee vitriineihin teemoittain keräämiään sukuesineitä innoissaan. ”Mut ei ehditty viel pistää sitä tietoa niihin oikein ollenka. Noi silmälasit on mun mielest maailman ihanimpia.” (Liite 2, Kuva 5.) Sukulaisten vanhat pikkuesineet kertovat arjesta ja ajastaan. Pirjo käy esineistöä läpi hiljalleen, ja vuoroaan odottaa muun muassa moni sukutilan vanha työkalu. (TYKL/aud/1301.)

Ja ne työkaluthan on hyvin pitkälti semmosia, et ainakaan mun lapset ei niitä mitään tiedä. Mää tiedän jo jotain. Ja siel on ollu paljo semmosia, mitä mää en o tienny, mut mun nykyinen mieheni tietää, mitä sillä on tehty. Ja sitä mää nyt niinku oikein toivon, et mää ehtisin niihin pistään ne laput, et mitä sillä on tehty. Koska mun mielest se on kauheen tärkeä silloin ku se on joku työkalu. (Pirjo, TYKL/aud/1301.)

Sukutilan esineitä on siis lajittelemassa ja niistä tietoa kirjaamassa jo toinen polvi. Vitriineihin asetellut sukuesineet teksteineen nostavat ne esille aivan eri tavalla kuin toisessa huoneessa sijaitsevat yhtä arkiset esineet pöydällä. Sukuesineevitriinin lasi erottaa näkijän ja esineen, mutta samalla esine on sukukontekstissaan ja alkuperäisessä käyttöympäristössään. Samalla jatkuvuutta syntyy siitä, että Pirjo jatkaa isänsä aloittamaa sukumuseotyötä. (TYKL/aud/1301.)

3 AINEELLINEN JA AISTITTU SUKUESINE

Mut sit ku on tämmönen ku mää, et tykkään ihan hirveesti kaikista vanhoista esineistä ja ennenmin kaikki planketit kauhistuttaa. Kyl mää tykkään varmaan, et se on käsinkosketeltava juttu, mitä voi kattoo ja nähdä. Ja mihin voi ehkä jättää sen jonkun omanki aikakauden pienen, tai ei pakosti tartte jättää, tai ehkä sen, et käyttää ja putsaa, kunnostaa vähä sitä. (Minna, TYKL/aud/1302.)

Sukuesine on esine hyvässä ja pahassa: Se on kosketeltavissa, aistittavissa ja ehkä käytettävissäkin, mutta vaarassa kulua, särkyä ja tuhoutua. Se vie tilaa, on tiellä ja saattaa vaatia huoltoa, hoitoa ja kunnostusta. Se voidaan nähdä silmänilona, taakkana, riippana tai vaikkapa hyödyllisenä käyttöesineenä.

Tekstiä, äänitteitä ja kuvia voidaan digitoida ja monistaa. Esine on tässä suhteessa hyvin erilainen. Se on kolmiulotteinen ja moniaistinen. Aineellisena jälkenä ja todisteena suvun vaiheista ja sukulaisen elämästä se on siis ainutlaatuinen. Sukututkimuksia voi olla monta kirjaa ja painosta, ja sukuun liittyviä asiakirjoja ja valokuvia voi kopioida. Yhdestä esineestä ei saada kolmea samanlaista jaettaviksi. Toisaalta yksikin esine voi olla tilaa ja vaivaa säilyttäjältään vaativa.

Tässä kappaleessa käsittelen sukuesinettä aineellisena ja aistittavana. Informantit ovat huomanneet esineissään hankalia ja ihastuttavia piireitä ja ominaisuuksia. Haastatteluissa nousee esiin monia sukuesineen aineellisuuteen ja aistittavuuteen liittyviä havaintoja ja ajatuksia.

Sukuesinettä ja siihen liittyviä aistimuksia tutkiessa törmää kiinnostavaan asiaan. Käsittelyssä olevat kolmiulotteiset esineet ja niiden aistimukset pannaan kaksiulotteiseen muotoon. Tekstissä voi kuvata aistimista, visuaalisuutta tuoda kuvin ja lukija voi vaikkapa aistia lukemisympäristönsä ja olosuhteet (Pink 2009: 138). Esineen aistimista ei voi varsinaisesti tuoda lukijan ulottuville, ja monet ominaisuudet jäävät väistämättä pimentoon. Toisaalta yksikään kansatieteellinen tutkimus ei voi olla tyhjentävä esitys aiheestaan.

Aloitan käsittelemällä esineen valmistusmateriaaleja, laatua ja kokoa Sukuesinemateriaalia -otsikon alla. Alaluvussa Käyttääkö vai eikö käyttää? tarkastelen

esineen käyttämistä, käytön jälkiä ja korjaamista. Päätän luvun käsittelemällä esineiden aistimista otsikon Moniaistisuus alla.

3.1. Kolmiulotteinen sukuesine

”No, mun mielest se on mielenkiinnost, että joku esine on ollu jonkun toisen aikasemmin. Ja se on pitäny sit kädessä ja ihmetelly ja.. Mitä se on nyt sit, jos se on käyttöesine, ni käyttäny sitä. Niin.” (Laura, TYKL/aud/1296.) Kosketeltava ja käänneltävä sukuesine on tutkailtavissa aivan eri tavalla kuin vaikkapa teksti. Sillä on materiaalia, muotoja ja mittoja. Korkeutensa, leveytensä ja syvyytensä kautta se vie tilaa, mutta tarjoaa myös mahdollisuuden käännellä ja käyttää esinettä. Haastateltavat olivat katselleet ja pohtineet esineitään monelta kantilta.

Sukuesinemateriaalia

Sukuesineiden materiaaleista ei kerrottu juurikaan keskustellun sukulaisten kesken ja monien esineiden kohdalla niistä ei ollut varmaa tietoa. Tarkkoja materiaalitietoja kiinnostavampaa on, kuinka haastateltavat tulkitsivat niitä ja tekivät päätelmiä sukuesineestään sekä millaisia asioita niiden kautta haluttiin tuoda esiin. ”Ja ruotsalaiset ovat. Ruotsalainen tehdas. Tekee ruotsalaista terästä, jota nii vielä siihen aikaan arvostettiin yli kaiken.” (Markku, TYKL/aud/1295.) Markku mainitsee myös teemakirjoituksessaan sivuleikkurien materiaalina olevan teräksen olevan huippulaatuista ruotsalaista. Hän kertoi haastattelussa myös halvemmista, helpommin rikkoontuvista ja huonolaatuisemmista sivuleikkureista. Hänen isältään saamansa sivuleikkurit on valmistettu tehtaassa, joka on perustettu vuonna 1856 ja on maailman vanhin edelleen toimiva käsityökaluja valmistava yritys. (TYKL/aud/1295.) Samoin Sirpa mainitsee heikompilaatuisten esineiden hajoamisen. Hän yhdistää laadukkaan työn menneisyyteen:

Mut silloin tehtiin esineet. Ne kestivät ja ne oltiin tehty hyvin tai sit niitä hoidettiin myöskin niin hyvin. Et se tietysti on ihan selvä asia, et niitä niinku. Nyt on niin paljo sitä tavaraa ympärillä, et sitä ei niinku enää. Menettää ehkä arvonsa. (TYKL/aud/1298.)

Myös Anneli vertailee laadukasta täyspuista lipastoaan nykyajan helposti hajoaviin lastulevyhuonekaluihin (TYKL/aud/1294). Hopealusikoiden säilytysrasian materiaalit taas saivat Lauran miettimään materiaalivalinnan syitä: ”Siin on ehkä tavoteltu semmost jotain polyesterin, satiinin kaltasta, mut sit se on puuvillaa kuitenkin, ku ehkä se on ollu sitte edullisempi vaihtoehto tai jotain tämmöstä.” (TYKL/aud/1296.)

Muovi materiaalina kirvoitti kiinnostavia pohdiskeluja sukuesineen olemuksesta ja siitä, millainen esine voi olla sukuesine. Muoviesineet eivät tule ensimmäiseksi mieleen mietittäessä sukuesineitä nykyään, mutta ne voivat yleistyä tulevaisuudessa.

[--] siel on meiän vanha polkutraktori, joka alkaa olemaan jo aika rämä. Mun lapsuuden vanha polkutraktori, millä on taas meiän lapset ajaneet. Vaiks se on ihan rämä, ni ei mun tulis sitä mieleenkää heittää poies. Ja tavallaan niinku just siel on kaikki. Tavallaan sitä pohtinu, et mitä mää mun sisarusten ja mun tavaroita voin heittää poies. Ni kyl mää kaikkee muovikräppeliäki säästän, koska se on taas sen ajan kuva. Ja sen ajan esineet pääsääntöisesti oli muovia. Ni kyllä niistä tulee sukuesineitä. Viimeistään kaks sukupolvee etteenpäin. Voi olla taas, et jos muovia ei kohta olekaan, ni ne voi ollaki taas ihan ihmeellinen aikakausi sitte. Sitten ollu tämmöst muovia. Esimerkiks mul oli toi perunanpesuämpärinä, se oli ollu meiän äitillä iänkaiken, sit se oli mulla iänkaiken. Ko se oli ensimmäinen muoviämpäri, mikä oli tullu taloon. Se oli ensin ollu maitoämpäri. Sit sen kulku oli, lopult se oli perunanpesuämpäri. Maailman epäkäytännöllisin esine siinä, ku yritti pestä siellä semmoses pienes ämpärissä niit perunoit. Si mää taisin si loppukääntees heittää pois sen. Ja mää oon joskus ajatellu, se oli talon ensimmäinen muoviämpäri ja mää heitin sen poies. (Minna, TYKL/aud/1302.)

Minna yrittää säästää oman lapsuutensa esineistöä ja näkee ”muovikräppelin” merkityksellisenä. Hannu yhdistää sukuesineeseen kestävyys ja pitää muoviesineitä liian lyhytaikaisena. Molemmat pohtivat kuitenkin muovia tulevaisuudessa. Siinä missä Hannu nostaa esiin muovin hajoamisen, Minna näkee muovin aikansa kuvana ja pohtii muoviesineitä tulevana sukuesineinä: ”Mun isoäidin posliininukke on mulle suuri aarre. Ni mun lapsenlapselle voi mun muovinukke olla suuri aarre.” (TYKL/aud/1300, TYKL/aud/1302.)

Kaikkia sukuesineitä ei toisaalta alkujaan ole suunniteltu kestävänsä sukupolvelta toiselle. Käyttöesineeksi tai jopa hyvin väliaikaiseen käyttöön alun perin valmistettu esine onkin säilynyt ja sitä on alettu arvostaa palana sukuhistoriaa. Esimerkiksi Tuula mainitsee tuohesta valmistetut vanhat esineet (Liite 2, Kuva 6; TYKL/aud/1299). Niitä on myös

Pirjon kokoelmissa. Lisäksi Pirjolla on kokoelma hänen isoisänsä konvehtirasioita. ”Ni hän oli vissiin vaikka kuinka mones, siis kymmenissä eri johtokunnissa. Ni hän sai aina sit niitä joululahjaks tietysti. Sillon ennen vanhaan oli joululahja aina suklaarasia ja mitä suurempi sitä komiampi.” Suhteellisen lyhytaikaisiksi tarkoitetuista elintarvikepakkauksista on tullut Pirjolle muisto hänen isoisästään, joka oli kunnallisneuvos. (TYKL/aud/1301.)

Sukuesineiden koko ja määrät

Osassa haastatteluja tuli sangen vahvakin reaktio, kun kysyin suvun vastuuta sukuesineiden säilyttämisessä. Tämä liittyi eniten esineen kokoon. Iso esine nähtiin taakkana ja rasitteena, joissain tilanteissa mahdottomana säilyttää suvulla. Tosin pienempienkin esineiden mahdollinen suuri määrä nähtiin sellaisena hankaluutena, ettei sukuja ja sukulaisia haluttu senkään vuoksi velvoittaa esineiden säilyttämiseen. Sana vastuu herätti mielikuvia valtavista esineistä ja suurista esinemääristä. Joulusiivousta käsittelevässä Helsingin uutisten artikkelissa ammattimainen tavarankäytön ja ajanhallinnan konsultti Anna de Velde-Luoma pohtii kotien tavaramääriä: ”Suomalaisilla on vahva tunneside tavaaraan. Nähdään velvollisuutena, että paperit, kirjat ja perintöesineet tulee säilyttää, eikä mitään ehjää ja toimivaa heitetä pois.” (Linkojoki 2010.) Esimerkiksi kysyessäni velvollisuudesta säilyttää esineitä Pirjo toteaa sen olevan hänen mielestään ennemmin oikeus (TYKL/aud/1301). Annelin mielestä sukuesineiden säilyttämiseen ei ole velvollisuutta, mutta ”[s]e tuntuu vaan, et täytyy säilyttää se. Se on pakko” (TYKL/aud/1294). Tuulan mielestä velvollisuus-sana on huono, mutta hän toteaa olevansa ihminen, joka ei voi ymmärtää nykyhetkeä ilman menneisyyden tuntemista, joten jonkinlainen tarve sukuesineiden säilyttämiselle kuitenkin on (TYKL/aud/1299).

Esimerkkejä haastateltaville tärkeiden suurten sukuesineiden myymisestä tai roskiin heittämisestä ei mainittu. Sellaista arveltiin kuitenkin tapahtuvan erikokoisille esineille (Markku, TYKL/aud/1295). Tuula kertoo tietävänsä tapauksia, joissa kuolinpesien esineistöä on hävitetty: ”Että ku yksi sukupolvi kerää, ni se toinen ja kolmas vähintäänki hävittää sen.” (TYKL/aud/1299.) Päinvastaisiakin kokemuksia ja näkemyksiä esiintyi. Esimerkiksi Sirpa arveli veljensä kysyvän muilta sukulaisilta kiinnostuksesta vanhaan kirjoituspöytänsä, jos siitä luopuminen tulisi ajankohtaiseksi (TYKL/aud/1298). Isot

huonekalut saattavat ehkä hankalasta koostaankin huolimatta olla arvostettuja ja toivottuja. Anneli kertoi ison lipaston olleen hyvin haluttu. Isoäitinsä kuoleman jälkeen hänen ihailemansa lipasto meni hänen äidilleen, jonka jälkeen Anneli viimein sai unelmiensa sukuesineen, vaikka hänen siskonsakin oli alkanut kiinnostua siitä. (TYKL/aud/1294.) Sirpan isän isokokoiselle kirjoituspöydälle löytyi aikojen saatossa aina tilaa. Pöytä liittyy perheen vaiheisiin, ja sen kokoa hän on miettinyt myös menneisyydestä puhuessaan.

Ni sillon he asuvat tiellä satamassa. Meitä on neljä sisarusta. Vanhimmat sisarukseni vielä muistavat, kun he on siellä. Miten se oli sielläkin, vaik oli kovin vähän tilaa siellä niin. Tais olla siihen aikaan vaa yks huone tai jotain. Ja siellä kuitenkin vaan papan kirjoituspöytä löysi sen paikkansa jo siellä. (TYKL/aud/1298.)

Osa haastateltavista mainitsee sukuesineiden säilytyksestä puhuessaan, että nykyasunnoissa ei ole välttämättä tilaa niille. Kuitenkin, kuten edeltävästä lainauksesta huomataan, ennenkin on saatettu asua varsin ahtaasti. Yhä nykyisinkin kaupunkiyksiö, rintamamiestalo ja maatila ulkorakennuksineen tarjoavat aivan erilaiset mahdollisuudet esineiden säilytykseen.

No tietysti tääl on tää kohtuu iso rakennus, tää. Ni tänne mahtuu paljo tavaraa. Ku ajatellaan taas. Tytär o Espoossa perheensä kanssa, ni heillä ei paljon o muuta ku, mitä ny o. Sohva ja sitten ku muutetaan, ni se voidaan heittää menemään taikka myydä jolleki ja sit taas uusia tavaroita. (Hannu, TYKL/aud/1300.)

Hannu asuu sukutilallaan. Hän vertaa sen tiloja tyttärensä asuntoon kaupungissa. Kaupungissa asuva Laura pohtii kotinsa ja sukuesineiden suhdetta myös. ”Tähän asti on ollu helpompi säilyttää pieniä esineitä, koska ei oo mitään hirveen suuria tiloja. Ja sitte ois tosi outoo, jos ois kaikki huonekalut jotain antiikkisii.” (TYKL/aud/1296.) Esine ei siis välttämättä sovi kooltaan asuntoon, mutta kyse voi olla myös sopimisesta tyyliin ja sisustukseen. Esineen käytettävyys saattaa myös oikeuttaa sen paikkaansa: ”Mutta eihän ne nyt välttämättä rukkia, jol ei mitään tee. Ni ei se nytte kerrostalokaksion nurkkaan oikein sovi. Ei se niinkään voi ajatella. Pitää olla käytännöllinen.” (Markku, TYKL/aud/1295.)

Monet haastatelluista puhuvat esineiden määrän kasvusta. ”Tilat on aina nykyisin vaan pieniä ja on romua.” (Markku, TYKL/aud/1295.) Kyse on siis sekä mahdollisista ahtaista

tiloista yhdistettynä nykyajan esinemäärään. Suurelle määrälle sukuesineitä tai isoille sukuesineille ei ole välttämättä tilaa työ- ja harrastusvälineiden, vaatteiden, lelujen ja muun esineistön keskellä. Toisaalta myös erikoistilanteet kuten muutto tai remontti voi olla kohtalokas esineen kannalta. Samalla tällaiset esineen kohtalonhetket voivat paljastaa kiinnostavia asioita esineestä ja aiheuttaa vaikkapa muistoarvon uudelleentulkinnan (Häyhä et al. 2015: 11; Koskijoki 1997: 270). Esinemäärien kasvaessa asunnoissa, kaupoissa ja museoissa voi itse esineen säilyttämisen tarve alkaa mietityttää.

No, kulttuuriperinnön nyt yleisesti ottaen säilyttäminen ois tärkeää. En tiedä tarviiko se välttämättä se fyysinen esine olla mukana siinä sitte niinku. Ihan niinkun vuosikymmeniä tai satoja. Kunhan se tavallaan se tarina sen taustalla sitte säilyy ja se, että mihin se on liittyny ja noin pois päin. Tietenki se esine voi olla tärkeä jollekin suvulle tai suvun henkilölle. Mut sen jälkeen, ku se itse esineen merkitys poistuu, ni se, et se tarina kuitenkin yleisessä mielessä, kulttuuriperinnöllisessä mielessä sitten niinku säilyy. Kuhan se tulee kerrottua ja se tulee talletettua sitte jollain tavalla. (Mikko, TYKL/aud/1297.)

Mikon ajatus poikkeaa esimerkiksi Dudleyn (2010: 6 – 7; 2012: 1 – 3) näkemyksistä esineen ja sen materiaalisuuden roolista. Tietoa ja tarinoita, jotka koetaan yleisesti tärkeiksi, tulee Mikon mukaan säilyttää, mutta hän huomioi esineiden tuomat haasteet. Esine vie tilaa ja saattaa esimerkiksi vaatia puhdistus ja korjaustoimia säilyäkseen olemassa. Mikon toteamuksessa voi nähdä esineen merkityksen korostumisen. Dudley taas korostaa esineen elämyksellisyyttä ja sen aineellisuuden osuutta tarinan ymmärtämisessä ja uuden tiedon omaksumisessa. Hänen mukaansa esineen merkitys ja aistittu aineellisuus kietoutuvat yhdessä materiaalisuudeksi. Esineen fyysisyydessä on selvästi myönteisiä ja kielteisiä puolia ja hyötyjen ohella haasteita. (TYKL/aud/1297.)

Isänsä kirjoituspöydän kokoa sen aiemmissa vaiheissa käsitellyt Sirpa pohtii isän kirjoituspöydän vaiheita lähempänä nykyaikaa ja muistelee sen päätymistä veljelleen. Tässäkin pöydän koko on vahvasti esillä. Kun Sirpa muutti perheensä kanssa lapsuuden kotiinsa, oli edessä remontti:

Tänne ei olisi voinut nyt mitään muuta tuodakaan, ku hyväks lykys mahduimme itse tänne. Siis mun mies kävi joka ainona huoneen läpi. [--] Siinä se on varmasti sitten, koska se ei kyllä äidillä enää ollu tuolla hänen osakkeessaan. Se ei olis sinne enää mahtunut. Mut sillonki se on ollu tavallaan arvotettu huonekalu. Siis et ei tullu kenellekään mieleen, et se olis ensimmäiseks viety kaatopaikalle, tai heitetty. Et sillä tavalla se on ollu tärkeä. Veljen kanssa juttelin täst pöydästä ni hän kyl sanos, et samas käytössä

se on hänel siel. Ja mahtuu se. Ni tietysti se vie jonkunmoisen tilan.
(TYKL/aud/1298.)

Samaiselle haastateltavalle isän kirjoituspöydästä riittäisi jopa pelkkä muisto, vaikka pöytä on tärkeä ja on mukavaa, että se on olemassa jossain. Tähän voi osaltaan liittyä se, ettei pöytä ei ole hänen omassa kodissaan ja päivittäin nähtävissä ja käytössä. Sirpa pohtii kuitenkin haastattelussa esineen koon vaikutusta esinesuhteeseen:

Varmaan niinku joku tämmönen pöytä ei herätä niin suurta intohimoo tai se on niin vaikeasti hallittava. Ko se on niin iso. Kun esimerkiksi joku kahvimylly, esimerkiksi sen voi nyt vaikka laittaa vaikka hyllyynsäki tai jotakin. Et se riippuu myöskin esineestä varmaan. (TYKL/aud/1298.)

Myös Laura liittää esineen koon esinesuhteeseen:

Koska ne on semmosii, mitä voi pitää kädessä. Ja vaik joku kaulakoru kaulassa ja tämmösii. Et ne on lähempänä sitä ihmistä. Tietysti joku huonekaluki voi olla, et joku pöytä vaik jonka ääressä tekee töitä, ni onhan se nyt tietysti sil taval henkilökohtanen sille ihmiselle. Mut jotenki sen yleensä aattelee, et pieni esine on henkilökohtasempi ku iso. (TYKL/aud/1296.)

Erityisen kiinnostavaa ovat kahden eri haastateltavan näkökulmat työpöydästä. Se voidaan nähdä liian isona henkilökohtaiseksi esineeksi, mutta toisaalta päivittäinen kosketus esineeseen ja esineen tiivis käyttö voi tehdä siitä hyvin läheisen. Vesterinen (2001: 25, 21 – 22) on käsitellyt esineen etäisyyttä osana ihmisten pelaamaa esinepeliä. Hänen mukaansa esine myös kerää lämpöä käytössä. Laura onkin pohtinut kiinnostavasti sitä, kuinka pitkäkestoinen kosketus työpöytänsä voi tehdä siitä henkilökohtaisemman, eli Vesterisen sanoin lämpimämmän. Samoin hän viittaa jatkuvassa ihokosketuksessa olevan esineen, kaulakorun läheisyyteen. Sekä Laura että Sirpa ottavat esille myös esineen pitämisen käsissään. Pienempi esine voidaan nähdä ehkäpä helpompana pitää pitkään kosketuksessa ja siirrettävänä kaappiin piiloon muiden katseilta. (TYKL/aud/1296; TYKL/aud/1298.)

Isot esineet voivat toisaalta aiheuttaa huolta myös sukutiloilla, vaikka tila ei olisi ongelma. Tuula kertoo esimerkiksi sangen isokokoisesta taulusta: ”Se on ollu tossa hallissa aikasemmin, mutta ko siin on niin valtavan painavat noi kehykset, ni mää rupesin pelkäämään, et se sieltä tipahtaa alas. Ni mää aattelin, et se on täällä paljon turvassa. Ettei se tuu kenenkä päälle ainakaan sitte.” (TYKL/aud/1299.) Vaikka monet entisajan esineet

on valmistettu huolellisesti ja taidokkaasti laadukkaista raaka-aineista, ajan kuluessa nekin kuluvat hiljalleen. Vielä enemmän esineitä voi kuluttaa käyttö.

Käyttääkö vai eikö käyttää?

Mun mielestä tavara tykkää, että sitä käytetään. Se on hyvä, et se kuitenkin tekee edelleen sitä, mitä sen on tarkoitus tehdä. Vaikka sitä pitää ehkä jo varoa. Jotain esineitä. Ettei nyt ihan täysillä käytä niin sanotusti niitä. Se on hyvä, et ne tekee sitä, mitä ne haluaa. (Mikko, TYKL/aud/1297.)

Kaikki teemakirjoitusten esimerkkiesineet ja lähes kaikki haastatteluissa mainitut esineet olivat alun perin käyttöesineiksi valmistettuja ja hankittuja. Huonekalut näistä, esimerkiksi peililipasto, samanaikaisesti myös kodin koristukseksi. Vastakohtana käyttöesineelle on koriste-esine, vaikkakin voisi ajatella, että koriste-esine on käytössä ollessaan esillä. Kuitenkin, jos mietitään vaikkapa entisajan työkalua käytössä ja sen siirtämistä kirjahyllyyn näyttille, voitaisiin sanoa, että esine ei ole enää käyttöesine.

[--] mut eipä koriste-esineitä mullakaan niin kauheen paljoo ole siltä ajalta. Et kyllähän ne on käyttöesineitä, joista on tullu nykyaikana koriste-esineitä. Elikkä se vanha sohva, vanha kaappi. Vaikka ne on käyttöesineitä, ni kylhän ne on koriste-esineitä tänä päivänä. Myös. (Pirjo, TYKL/aud/1301.)

Teemakirjoitusten esineistä suurin osa (katkaisupihdit, nojatuoli ja kirjoituspöytä) ovat edelleen käytössä (Markku, TYKL/spa/1201; Mikko, TYKL/spa/1203; Sirpa, TYKL/spa/1204). Hopealusikat, jotka alun perinkin on tehty ennemminkin juhlavissa tilaisuuksissa käytettäväksi kuin arkikäyttöön, ovat haastateltavan kotona vitriinissä sukuesineiden ja sukulaisten valokuvien kanssa:

Kyl niit enemmän tulee sillai varjeltua. Just sen takia, ettei ne menis rikki ja tämmöstä. Mut olis tosi kiva, jos olis semmosii esineit, mitä pystyis käyttämään ihan. Mut enemmän ne esineet on just tämmösii, täntyyppisii. Ei niit arkipäiväs tule käytettyä. (Laura, TYKL/aud/1296.)

Esineet voitaisiin jakaa siis käyttöesineisiin ja koriste-esineisiin, mutta myös aktiivisessa käytössä oleviin ja potentiaalisesti käytettäviin. Juhlava esine voisi olla arkena koristeena ja sisusteena, mutta ehkä tulla käytetyksi erityisessä juhlatilanteessa. Vanhat esteettiset,

mutta kestäviksi tehdyt esineet saattavat olla myös reservi, jota hyödyntää hätätilanteissa (Liite 2, Kuva 7):

Mut sit taas siinä vaiheessa, ku silitysrauta hajos, ja mää olin just semmost liinaa. Haa, kaulainpuut! Ja sit rupes liina, ni aatteli, olipas taas kumma, näillääki o huljuuttanu. Kyl ne on ihan yhtä tärkeitä. Siinä ehkä vielä enemmän. Sitä osaa ajatella, että kuinka moni näitäki o käyttäny ja kui monen käsi o kuluttanu. (Minna, TYKL/aud/1302.)

Äkillinen tarve käyttää sukuesinettä loi tilaisuuden tarttua samaan kädensijaan kuin esiäidit aiemmin. Käyttöesine käytönjälkineen voi tuoda muuten arkiseen kotityöhön elämyksellisyyttä ja pilkahduksen menneiden polvien elämästä.

Haastatteluista ilmeni, että sukuesineiden käyttöön suhtaudutaan myönteisesti. Kun esinettä hyödynnetään muuhunkin kuin koristekäyttöön, tulee ”ihan toinen ulottuvuus siinä vielä sitten” (Sirpa, TYKL/aud/1298). Sukuesineen käyttäminen saattoi olla hyvin luonnollinen ja tavallinen osa esinesuhdetta: ”Mää oon vähä semmonen, että mää käytän” (Pirjo, TYKL/aud/1301). Sukuesineen käyttöä saatetaan varoa hieman, ja mikäli rikkoontuminen kuitenkin tapahtuu, on korjaaminen esimerkiksi Mikolla suunnitelmassa. Roskiin heittämisen mahdollisuuskin tunnustetaan, jos esineen korjaaminen ei onnistu, eikä esine sovellu esimerkiksi kokonsa puolesta rikkinäisenä esille. (TYKL/aud/1297.) Tuulalla on ainakin joitain esineitä, jotka hän säilyttää, vaikka ne rikkoontuisivat. Yksi rikkoontuneista esineistä oli edelleen esillä lähellä ”historiaseinää”, jossa oli vanhoja esineitä näytillä. Jotkin rikkoontuneet käyttöesineet hän siirtää taas ulkona sijaitsevaan ”historiavarastoon”. (TYKL/aud/1299.) Yksi haastatteluista näki sukuesineensä hyvin voimakkaasti nimenomaan käyttöesineenä. Käyttöarvo ei ollut lisäarvo vaan esineen, välineen keskeisin tehtävä:

Jos ne ei pysty tekemään sitä, mihin ne on tarkotettu, ni ei niille mitään virkaa ole. Jos joskus näkee tollaset, ku mullaki on ollu niitä huonompia, niin niistä katkeaa toi toinen leuka. Niin tuotahan sanotaan leuaksi. [--] . Niistä jos ne menee poikki noissa huonommissa, mitkä on tehty huonommasta teräksestä, niin ei niillä mitään virkaa. Et ne voi heittää roskiin sitte. Ja kyl nämäki lentää roskiin, jos se rikki menis. (Markku, TYKL/aud/1295.)

Sukuesineiden rikkoontumisen ja kulumisen vaara tunnustettiin. Samoin mainittiin kaatopaikalle joutuminen, vaikkei yhtään yksilöityä tapahtunutta tilannetta mainittukaan.

Esineitä ei kuitenkaan uhkaa vain käyttö ja poisheittäminen. Yksi haastateltavista pohti tapaturmia esineiden säilymisessä. ”Ja mitä pidemmälle aika kuluu, ni sitä vähemmän niitä kauimmaisen ajan esineitä on enää olemas, koska asioita vaan tapahtuu. Voi tulla vaik tulipalo ja tämmöst, joka sit vie niit esineit aika paljon.” (Laura, TYKL/aud/1296.)

Sukuesineiden jäljillä

Erilaisiin käytön jälkiin sukuesineessä suhtaudutaan suopeasti. Erityisesti Tuula, Pirjo ja Minna ovat viehättyneitä sukuesineidensä naarmuista, kulumista ja historian kerroksista (TYKL/aud/1299; TYKL/aud/1301; TYKL/aud/1302). Myös Anneli on hyvillään ajan merkeistä perintölipastossaan ja Sirpa arvostaa sukulaisten kätenjälkiä (TYKL/aud/1294; TYKL/aud/1298). Esine muotoineen, väreineen, kolhuineen ja taidokkaine piirteineen voi sysätä liikkeelle kysymysten aallon ja herättää sisäisen salapoliisin selvittelemään menneiden polvien elämää. ”Et mitä se on silloin mahtanu merkata ihmisille, et se on semmonen koristeellisempi? Et onks se ollu joku haave, et hei meki joskus hankitaan semmonen? Tai mitä siihen on liittyny? Ni tämmöset o kauheen mielenkiintosa. ” (Minna, TYKL/aud/1302.)

Merkkejä, jälkiä, kulumista ja ajan patinaa

Hopealusikat innostivat Laurankin salapoliisityöhön, etsimään tietoa ja tekemään päätelmiä sen ulkomuodon ja jälkien perusteella. Yksi tärkeimpiä johtolankoja hopealusikoiden tapauksessa olivat merkinnät lusikassa:

Mä katoin näit leimauksii, niin. Ku tää oli viiskytseittämän tää kaiverrus, mut näis oli muistaakseni muutamaa vuotta aikasemmin toi leima. Nyt sitä ei tietysti nää, ko se on tommonen koodi. Vähän et se pitää sit selvittää, et mitä se tarkoittaa. Mut nää oli muutamaa vuotta aikasemmin muistaakseni valmistettu. Et kuitenkin viiskytluvulla. (Laura, TYKL/aud/1296)

Laura oli saanut selville, että lusikat oli tehty Hämeenlinnassa vuonna 1954. Kaiveruksessa puolestaan on vuosi 1957. Kaiverukset muistuttavat ja kertovat esineen omistajasta ja merkkipäivien viettämisestä. Jos kaiveruksia ei ole voi vuosileimoista

saada vinkkiä esineen hankintavuodesta tai lahjan saamisajankohdasta (www1). Hopealusikoiden rasian kannen sisäpuolelle oli painettu ne myyneen kultasepäni liikkeen nimi. Lisäksi Laura päätteli lusikoiden ulkomuodosta niiden käyttöä. (TYKL/aud/1296.)

Mut ainakin ne näyttää siltä, et niit ei hirveesti oo muutaku tätä. Mikä tää on niinku tää osa, mist otetaan kiinni? Ni siit on pidetty kiinni. Esimerkiks tost nyt näkee, et siin o tummentumaa. Mut sit taas toi lusikkaosa näyttää tosi hyvä kuntoselta. Päättelin, et ei oo hirveesti käytetty. (Laura, TYKL/aud/1296.)

Kaikkien lusikoiden lusikkapesä oli käyttämättömän näköinen, mutta yksi lusikoista oli Lauran mukaan siis sellainen, jota ”on eniten hypisteltä”. Hän pohtiikin esineiden käyttämättömyyttä teemakirjoituksessaan: ”Isoäitini ei myöskään pitänyt hopeaesineiden huoltamisesta, joten uskon, että senkin vuoksi hän vältteli hopea-aterimien käyttöä.” (TYKL/spa/1202.)

Ajan kulumisen ja käytön näkyminen esineessä on kiehtovaa. Kuten aiemmista lainauksista näkyy, Laura on tehnyt päätelmiä sukuesineidensä käyttämisestä ja sukulaisistaan esineisiin jääneistä jäljistä. Päätelmien lisäksi iän kertyminen ja esineen käyttäminen voi vaikuttaa esineen viehättävyyteen. Esimerkiksi Sirpa mainitsee haastattelussa ajanpatinan kauniina piirteenä vanhoissa esineissä (TYKL/aud/1298).

Esineissä voi säilyä hyvinkin monenlaisia vihjeitä niiden vaiheista. Minna on löytänyt huonekaluistaan kiinnostavia johtolankoja:

Ni ne on samanaikakauden ja saman tekijän. Koska ku mää oon vähä raaputtanu tualt. Ni siäl. Tän maalikerroksen alla on vaan yks maalikerros ja se on semmonen rusehtava. Et siit näkee, et ne on saman tekijän ja varmaan sit aika saman aikakautiset. Ja ollu varmaan sit sillai käytössä kaikki. Mää oon aatellu, et ne on suhteessa sit varmaan vähä uudemmat, voisin ajatella, mitä noi muut. Just siitä maalikerrosten. Ja sit se, että Lempi o maalauttanu ne kaikki, ni kertoo siitä, et ne on ollu käytössä varmaan. Ja sit taas ne on muodistettu. Et ei oo mistään varastoista kaivettu. (TYKL/aud/1302.)

Maalikerroksien kautta Minna on päässyt selvittämään huonekalujen ikää ja käyttöaikaa. Samalla hän on voinut vertailla ja pohtia käytössä olleiden huonekalujen kokoonpanoa, eli mitkä huonekaluista ovat olleet käytössä minäkin aikana ja mahdollisesti jopa samassa huoneessa. (TYKL/aud/1302.)

Täs on kauheesti kaikenlaisii jälkii. Tät ei oo koskaan mitenkään entisöity. Ja peilikin on sillai ihan alkuperänen, että siin o tällässii näit. Se on niinku saanu välil kosteutta tai jotain. Siin ei oo mitään, korjauksia, et täs on vähän kaikellaista jotain kirjutustaki. Jotkut kirjottanu. Sillai pinnalle. (Anneli, TYKL/aud/1294.)

Anneli arvelee pinnan jälkien tulleen paperin läpi painuneista kirjoituksista. Hän myös näkee niiden myönteisen puolen. ”Näkee elämää siitä sitten että. Et onhan sillä käyttöä ollu.” Hänellä on myös sangen vahvat näkemykset esineen ulkomuotoon puuttumisesta ja käytön jälkien hävittämisestä: ”Et kyl se sillai on kulunu. Et ko mää oon nähny samanlaisen, jotka on muka entisöity. Et ne on tehty niinku ne ois uusia kaupasta hankittuja.” (TYKL/aud/1294.)

Kunnostusta, korjauksia ja muutoksia

Aiemmassa kappaleessa käsittelin esineen käyttämistä, joka toisinaan jättää jälkensä esineeseen. Kulumisen, patinan ja pintavaurioiden voi nähdä olevan osa esinettä. Tällöin perinpohjainen esineen muokkaus voi pyyhkiä siitä pois kiinnostavaa ja kiehtovaa menneisyyttä. Esine on kuin uusi. Se muuttuu erinäköiseksi eikä enää ehkä tunnu tutulta ja omalta. ”Jotenki sillai vieraaks. Et se ei oo sennäköi, ku se oli silloin, ko se oli siellä mumnulla.” (Anneli, TYKL/aud/1294.)

Peter van Mensch (1990: 146-147) mainitsee esineellä olevan todellinen identiteetti ja primääri informaatio, eli alkuperäinen ilmiasu siinä näkyvine tietoineen, ja sen päälle kasautuva sekundääri informaatio, jonka myötä esine saa aktuaalin identiteetin. Korjaus voi poistaa primääriä ja esineeseen jo keräytynyttä sekundääriä informaatiota kuten käytön jälkiä. Tällöin siis uudempi sekundäärinen informaatio korvaa aiemman sekundäärisen informaation. Perusteellisen korjauksen kokeneesta esineestä voi tulla informantin sanoin ”kaupast ostetun näköi” (Anneli, TYKL/aud/1294.). Toisaalta korjauksissa voi nähdä myös, että lisää sekundääriä informaatiota kertyy esineeseen. ”Semmonen korjaus on tehty, et ku tästä puuttu tällänen, ni tähän on mun isä tehny tän näkösen tällässen. Tommosen koristeellisen osan.” (Anneli, TYKL/aud/1294.) Esineeseen kertyy siis todisteita ajan kulumisesta, käytöstä ja käytön muutoksesta kolhuina, kulumina, maalikerroksina, värjäytyminä, liimauksina ja lisäyksinä. Käyttäjien

lisäksi korjaajatkin jättävät jälkensä esineeseen. Tosin sekin jälki voi pyyhkiytyä pois tai peittyä piiloon. Korjausten ja kolhiintumisten kautta esine saa aina uuden aktuaalisen identiteetin. Erityisesti Anneli arvostaa esineen nykyidentiteettiä ja hieman kavahtaa sekundäärin informaation poistamista (TYKL/aud/1294).

Markun isä on muokannut hänen esittelemäänsä sukuesinettä. Sivuleikkureiden kädensijoihin lisätyt muovisuojat ovat olleet käyttöesineeseen tarpeellinen lisäys, jota ilman työnteko olisi ollut vaikeaa. Käsineestä pois otettu lämmin käsi olisi voinut jäädä kiinni teräksisiin kädensijoihin pakkasella. (TYKL/aud/1295.) Sirpa taas kertoo isänsä kirjoituspöydän ulkonäköön kohdistuneesta muutoksesta. Pöydän väri on sen elämän aikana itseasiassa muuttunut niin esineen valmistaneen alkuperäisen omistajan kuin nykyisen omistajankin toimesta. Sirpa kertoo teemakirjoituksessaan kirjoituspöydän olevan tummanruskea ja hänen veljensä petsanneen sen ja vaihtaneen lukkojen avainkilvet. Haastattelussa selvisi pöydän olleen alkuperäisen tummanruskean ja nykyisen tummanruskean välillä vaaleaksi maalattu. Sirpa on selvittänyt kirjoituspöydän ulkonäköä teemakirjoitusta varten, eikä itse muista pöytää sen alkuperäisessä värissä. (TYKL/aud/1298.)

Itseasias se on hienompi, mitä se tässä välillä oli. Se oli aikoinaan siis semmonen. Sisko sano, et se oli tummanruskea vissiinkin ja sithän se oli täällä maalattu vaaleaksi. Se oli täällä taas, tässä talossa vaalea. Ja nyt sit se on taas laitettu niinku sanoisin kauniimmaksi. (TYKL/aud/1298.)

Minna on erityisen kiinnostunut perintöhuonekalujensa maalipinnoista, joista hän on tehnyt monenlaisia päätelmiä esineiden vaiheista:

Aika moni on alkujaan ollu semmonen, et varmaan on lyijyy. Semmonen vanhan punanen on tosi monessa. Tai sitten ruskee. Ja sit saattaa olla joku toinen ruskee siinä vielä. Ja yleensä sit se kolmas kerros on se sininen ollu aika mones huonekalussa. Ja sit sen jälkeen voi olla vielä monta monta kerrosta. (TYKL/aud/1302.)

Listauksesta välittyy kiinnostus esineiden kunnostamiseen ja perehtyneisyys omiin sukuesineisiin. Minna pystyy jopa arvioimaan maalikerroksista, kenellä hänen sukulaisistaan esine on ollut käytössä:

Mut et tavallaan just ne, mis on se sininen maali, sit sen tietää, että se on ollu siellä vanhassa talossa ja tietää, et ketä siellä on sillon asunu. No, sit on

taas niinku mun isotäti, 1907 syntyny, niin hän on teettäny 40-luvulla esimerkiksi yhden kaluston, taikka pöydän ja tuolit ja tämmösen. Niin tietää, et ne on hänen. Ja yleensä aina kaikki, mitkä o vihreitä. Meil on ihan siis melkein kaikki, mitä vaan on ollu, on ollu jonkun sävyn vihreetä, ko hän on ollu sen ystävä. Edelleenki niitä vihreitä on täällä aika paljon. Et sit mää oon sitäki miettiny, et voinks mää näitä kaikkia vihreitä ny, vaik mä inhoon sitä kiiltävää maalia, ni kunnostaa. Et jäis tavallaan joku muisto sit siitä hänen vihreestä unelmastaan. (TYKL/aud/1302.)

Minna oli problematisoinut sukuesineen korjaamisen ja kunnostamisen kysymystä paljon. Keskustelusta huomasi selvästi tutustumisen konservointia ja esimerkiksi rakennusperintöä koskevaan kirjallisuuteen ja lehtiin ja osallistumisen aiheita käsitteleville luennoille. Minna on korjannut ja kunnostanut esineitä ennen kaikkea toimiviksi ja kestäväksi käyttöä. Hän arvelee tehneensä varsinkin alkuaikoina monia virheitä. (TYKL/aud/1302.)

Minnan mieleen oli erityisesti jäänyt erään konservaattorin toteamus siitä, etteivät esineet olisi säilyneet, jollei kukin sukupolvi olisi voinut tehdä niistä mieleistänsä (TYKL/aud/1302). Liian vanhanaikaisena koettu esine saattaa esimerkiksi jäädä pois käytöstä ja menettää lämpöä syrjään siirrettynä (Vesterinen 2001: 36). Minna näkee uudistamisissa myönteisenä myös sen, että esineeseen saattaa jäädä sen myötä merkkejä sen vaiheista. Kunnostaessaan huonekaluja hän jättää nykyään näkyviin vanhempia maalikerroksia väriportaissa, ja käytön jäljet ja arjen kulumat saavat näkyä. Korjaamisen ja kolhaisujen välillä on myös tasapainoteltavaa:

Sit tietysti jos ajattelee, et kunnostaa nyt huonekalun. Ni tietysti, jos ajattelee, et siin on tämän aikakauden maali, ni se saisi varmaan olla sitten tasanen. Mut mää en voi sille mitään, et mua itteeni ärsyttää, että jos on ihan näkee puussa kulunu kohta ja sit siin o ihan ehyt maali, et kyl mun aina vähä täytyy pyyhkästä pois sitä siitä kuluneesta kohdasta. (TYKL/aud/1302.)

Minna osallistuu esineiden elämään ja pyrkii säilyttämään niitä edelleen korjaamalla ja kunnostamalla. Lisätessään oman kerroksensa maalia hän kuitenkin pyrkii jättämään eri tavoin merkkejä esiin aiemmista käyttäjistä ja kunnostajista. Minna tuntee, että esineelle kertyy tarinaa kunnostamisten ja kulumisten kautta:

Meil on joku kummallinen täs huushollissa, että kaikista huonekaluista, mitkä on tual varastossa, ni puuttuu aina jalat. Ja sit niit löytyy mitä ihmeellisimmist paikoista. Tästäki oli onneks tonne sisälle heitetty kaks jalkaa. Pystyttiin tekemään sit. Ne on ne kaks alkuperästä jalkaa, on tualla, ja sitten tehtiin sit

korvaavat jalat. Niin tavallaan siihen jo on muodostunu semmonen tarina ja semmonen siihen oman ajan tekemiseen. Saati sitte, ku miettii et miksköhän se on viety sinne pajaan ja missä se on mahtanu olla ja tällai. Ni ehkä se tekee siitä paljo kiinnostavamman. Se kun se on suvun esine ihan jo, vaikkei tietäiskä siit hirveesti, mutta voi pohtia, että mitä sen historiaan kuuluu. Noiki peilit on, noi oven peilit, kiinitetty semmosilla kauheilla noilla hevosenkengitysnauloilla. Ja neki, mää sanoin Jarille sillon, et ei, ei, niitä ei oteta poies, antaa olla siinä vaan. En tiä onko korjattu jossain vaihees. Tuskin alun perin on laitettu, et sekin on mun mielestä viäl ihan hauska osa taas sitä historiaa. (TYKL/aud/1302.)

Erilaiset korjaukset esineessä puhuvat, ja Minna tuntee kunnostamisen kautta tulevansa osaksi sen tarinaa. Lainauksista voi selvästi nähdä ajatuksen sekundäärin informaation kertymisestä ja sitä kautta esineen aktuaalisen identiteetin pohdinnasta (van Mensch 1990; 146 – 147). Minna tasapainottelee aiemmin kertyneen säilyttämisen ja esineen säilymisen varmistamisen välillä. Maalikerros tekee esineestä samalla oman, sisustukseen sopivan ja käyttökelpoisen nykyaajassa ja mahdollistaa siis sen säilymisen. Se myös suojaa esineen pintaa. Maalin poistamisessa ja uuden maalin lisäämisessä on silti vaara pyyhkiä mennyttä pois tai piiloon.

Erään haastateltavan valitsemaan sukuesinekokonaisuuteen on tehty kysymyksiä herättävä lisäys. Laura valitsi teemakirjoituksensa esineeksi kahvilusikat ja niiden rasian. Musla-sarjan lusikoita on jäljellä viisi, ja joku oli korvannut kadonneen lusikan erimallisella, Chippendale-sarja lusikalla:

Ja sit et mul ei oo mitään tietoo, et mistä tää on tullu tää yks joka ei kuulu tähän sarjaan. Et kuka sen on laittanu sinne. Se olis mielenkiintosta. Koska mua ei haittais, jos nää olis vaan nää viis. Et se henkilö, joka sen on lisänny sinne, ni on nähny, et siin pitää olla se kuuden kappaleen kokonaisuus. (TYKL/aud/1296.)

Teemakirjoituksessaan Laura mainitsee lusikan erilaisena lusikkana, joka on yhdessä viiden keskenään samanlaisen lusikan kanssa (TYKL/spa/1202). Haastattelussa hän sanoo ohimennen, ettei lusikka ole mitenkään erityinen ja viittaa siihen kerran nimityksellä vääränmallinen. Lusikka erottautuu viidestä isoisoäidin hopealusikasta selvästi. ”Ku se on eri mallinen, sit se on eri materiaaliaki. Siin ei oo oikein mitään yhtymäkohtii ton kanssa loppujen lopuks.” Vierasta Musla-sarjan lusikkaa hän ei vaihtaisi sen tilalle, sillä viisi säilynyttä lusikkaa muodostavat kokonaisuuden. Yksinäisen lusikan poistaminen kuitenkin arveluttaa ja mietityttää:

Ehkä mä vaihtaisin sen jos se ois. Miten tän nyt sanois? Sillai, et ehkä, jos mä en ois mä. Mut koska mä nään sen kokonaisuuden myös. Nyt ko siihen on tullu toi erilainen. Kun periaatteessa se on liittyny siihen kokonaisuuteen ja ne on kuitenkin kulkenu yhdessä pitkään. Tosin en ny tiedä yhtään kuinka kauan. Mut periaattees. Jos näit ei ajattele käyttöesineinä, niin silloin se muodostaa semmosen kokonaisuuden. Sil on oma tarinansa. Jos sitä ajattelee siltä kannalta. Mut jos sit ajattelee käyttöesineenä tai semmosena esineenä, että niiden pitää olla samanlaisii, ni sit toisaalta lisäis sen siihen. Mut mä ehkä. Mua kaikist eniten houkuttelis, et mä ottaisin sen kokonaan pois. Ja se ois, ne ois. Noi viis muodostaa sen alkuperäsen kokonaisuuden. (TYKL/aud/1296.)

Vastauksessa saattavat näkyä Luran museologian opinnot. Vaikka sukuesine eroaakin museoesineestä hyvin monella tapaa, on joitain ajattelutapoja siirtynyt myös hänen suhtautumiseensa omiin henkilökohtaisiin esineisiinsä. Lusikan alkuperäiseen sarjaan lisännyt henkilö on tuntematon tai ainakin arvailujen varassa, mutta jättänyt silti jäljen itsestään. Myöhemmin lisätyn lusikan poistaminen poistaisi myös tämän jäljen. Katoamisen ja lisäyksen kautta kokonaisuuden faktuaalinen identiteetti on muuttunut aktuaaliksi identiteetiksi. (van Mensch 1990: 146 – 147.)

Mikko kertoo sukuesineensä vaiheista, jotka ovat vaikuttaneet sen kuntoon. Nojatuoli oli ensin hänen isoisoisällään ja sitten tädillä, minkä jälkeen se oli yli vuoden ulkona, katoksen alla. Mikko otti tuolin hoiviinsa ja puhdisti sen:

Otin jotakin tököttiä, mitä kaapista löytyi. Suihkautin ja rupesin pyyhkimään. Et en mä sitä sen kummemmin, tutkinu asiaa. Emmä tiä, oisko pitäny. Et oisko se nykyään paremmassa kunnossa, jos sitä ois vähän vielä niinku perehtyny. Mutta mä totesin, et se on kuitenkin jo kärsiny niin pal, et en mä tiä auttaako siihen hirveesti enää mitkään suuret pintakäsittelyt. (TYKL/aud/1297.)

Mikko ei nähnyt ulkona pitkään olleen nojatuolin käyttökuntoon saattamisessa suurta riskiä. Hän oli havainnut isoisoisänsä entisen esineen, joka oli vaarassa tuhoutua, mutta jolla vielä vaikutti olevan muistoarvon ohella käyttöarvoa. Nyt tuolin pinnassa on muutama repeämä, mutta se on arvostettu käyttöesine:

Toisaalta kyllä toi tuoliki on sellainen, että mieluummin mää siinä istun kuin että annan sen pois. Mää en tie osaisinko mää itse sitä korjata, jos siitä lähtee esimerkiksi jalka irti siitä tuolista. Ainakin mä yrittäisin sen korjauttaa jollakin. (TYKL/aud/1297.)

Haastatelluilla vaikuttaa olevan ajatuksia siitä, että sukuesine poikkeaa monesta muusta esineestä ja niiden korjaaminen, muokkaaminen ja uudistaminen ei ole aivan yksinkertainen asia. Esine saa olla elämää nähneen näköinen ja jälkiä arvostetaan (Anneli, TYKL/aud/1294; Tuula, TYKL/aud/1299; Pirjo, TYKL/aud/1301; Minna, TYKL/aud/1302). Toisaalta myös korjaukset, muutokset ja uudistukset nähdään positiivisina, esineen eri vaiheista kertovina, käyttömukavuutta parantavina, esteettisyyttä lisäävinä ja tärkeässä roolissa esineen säilymiseksi (Markku, TYKL/aud/1295; Mikko, TYKL/aud/1297; Sirpa, TYKL/aud/1298; Minna, TYKL/aud/1302). Esimerkiksi Minna mielsi muutokset menneisyydessä ja nykyään tärkeinä esineen säilymisen kannalta, sillä muodikkaampina ja omanlaiseksi tehtynään ne säilyivät paremmin. Toisaalta Minna pohti, että ilman uutuuksia, uudistuksia ja muutosta ei nykyajan ihmisillä olisi mitään tutkittavaakaan menneistä ajoista. (TYKL/aud/1302.) Käytön jälkien ja ajan merkkien ja kerrosten kertyminen nähtiin ehkäpä varsin tyypillisenä sukuesineen tunnusmerkkinä. Mietittynä Kopytoffin ([1986] 2017: 66 – 68) esinebiografian kautta voitaisiin jopa sanoa, että sukuesineeseen saatetaan liittää ajatuksia oikeanlaisesta ja soveliaasta korjauksesta, mutta myös pyrkimys säilyttää esine tarvittaessa korjaamalla tai korjauttamalla sitä.

3.2. Moniaistinen sukuesine

Käsittelen viidestä aistista neljä erikseen omien otsikoidensa alla, mutta tuntoaistin käsittelen yhdessä toiminnan kanssa, sillä mielestäni pelkkä kosketuksen käsittely ei toisi esineestä tuntoaistilla aistittavia ominaisuuksia ja piireitä kylliksi esiin. Tuntoon liittyy siis liike esimerkiksi esineen liikkuvien osien käyttäminen, ei pelkästään esineen pinnan tunnustelu. Tuntoaistin kautta esine koetaan vaikkapa painavana. On hyvä kuitenkin pitää mielessä, etteivät aistit toimi yksinään, vaan niistä käytetään useampaa yhteistyössä samanaikaisesti. (Pink 2009: 13 – 14, 126 – 128.)

Katsomalla koettu

Esineen ulkomuodon kuvailu ja esineen näkemisen herättävät muistot tulivat haastatteluissa sangen usein esiin. Voimakkaimmin sukuesineen visuaalisuutta korosti Anneli, jolle isoäidin lipasto oli ennen kaikkea silmänilo. ”Mä vaan kattelen, et joo, se on tommoseks kulunu, ja se on siinä, ja sillä sipuli.” Hän nauttii esineestä erityisesti katseen kautta, ja esineen näkeminen ilahduttaa yhä uudelleen. ”Ku se on must sillai, et ku mä tuun alas siitä, ni mä katon, et voi että. Kyl mä tykkään siitä!” Myös varhaisimmat muistot lipastosta liittyvät sen kauneuden ihailemiseen. Tämän lisäksi muistiin on jäänyt erityisesti sen laatikoihin kurkistaminen pienenä. (TYKL/aud/1294.)

Pirjo kertoi kiinnostavasti katseen vaikutuksesta esineeseen:

Pirjo: Mää olen tyhjentäny äitin kodin, ni sillan mää otin aika paljon talteen. Ne sit täällä rupee elämään, ku mää saan niitä esille.

Katja: Onks se ’rupee elämään’, tarkoittaa et kun ne?

Pirjo: Kun ne tulee esille.

Katja: Esille on se?

Pirjo: Nii. Nehän elää sitte.

Katja: Monelle se voi olla esimerkiksi käyttö.

Pirjo: Ei! Kyl nää elää mun mielest pelkällä sillä, et ne pääse pois pahvilaatikosta. (TYKL/aud/1301.)

Kuten otsikon Käyttääkö vai eikö käyttää? alla mainittua Pirjo mieltää esimerkiksi vanhat huonekalut sekä käyttö- että koriste-esineiksi. Esineiden näkeminen ja esteettisyys vaikuttaa olevan myös Pirjolle hyvin tärkeä osa sukuesineen kokemista. Hän on kerännyt ja asetellut esille esinetyypeittäin löytämänsä sukuesineistöä hankkimiinsa vitriineihin. Lasit suojaavat esineitä ja mahdollistavat Pirjolle sukuesineen kokemisessa tärkeän näköaistin käyttämisen. Toisaalta vaikka sukuesineessä arvostaakin eniten sen käyttöarvoa, voi esineen esteettisyys tarjota elämyksen. Kysyttäessä sukuesineen tärkeimmästä ominaisuudesta Markku nosti esiin yllättävän yhdistelmän: ”Käytettävyys. Ja minusta nämä on kauniit, nää on äärettömän kauniit. Jos niitä kattoo, niin tää on sulavalinjanen ku joku joutsen tai lintu tai joku ehkä. Must nämä niinku on yksinkertaisesti

kauniit.” Markku kertoo laadukkaasta ja taidokkaasti valmistetusta työkalusta, jonka ulkonäkö myös miellyttää. (TYKL/aud/1295.) Katsominen ja käyttäminen voidaan tietyllä tapaa nähdä myös vastakohtina, kuten käyttö- ja koriste-esineetkin. Käyttö ja kosketus kuluttaa, mutta katsottavaksi siirretty esine on turvassa. Toisaalta esine voi olla samanaikaisesti koriste- ja käyttöesine – hyvä käyttää ja kaunis katsoa.

Vaikka katseen voisi arvella tärkeimmäksi aistiksi ympäristöämme tutkiessamme, se toimii yhteistyössä muiden aistien kanssa (Pink 2009: 13 – 14). Varsinkin museoissa esineistön aistimisemme on kuitenkin sangen rajattua. Esinettä ei pysty hypistelemään ja kolkuttelemaan tai vaikkapa kokeilemaan sen painoa. Toisaalta myös muissa paikoissa aistimisemme on rajallista, sillä emme esimerkiksi nuolaise esineitä kyläillessämme. (Dudley 2010: 9.)

Äänimaisemassa sukuesineen äärellä

Sukuesineiden äänistä mainittiin yllättävän vähän. Äänet saattoivat olla varsin uusia. Lipaston laatikot lonksuvat ja lanksuvat. Haastateltava on pohtinut, onko sisäilma liian kuiva sukuesineelle. Ääni ei kerro tässä tapauksessa vain esineen osien liikuttamisesta vaan sen ympäristön muutoksesta, siirrosta uuteen paikkaan. (Anneli, TYKL/aud/1294.) Toisaalta äänet saattavat kaikua menneisyydestä. Isän kirjoituspöydän kaapinavautuminen tai avainnippu synnytti äänen, joka jäi muistoihin (Sirpa, TYKL/aud/1298). Markku mainitsi äänen nykyään ja menneisyydessä:

Meillähän on siellä mökillä sellanen kello seinässä, jonka mun isoisä hankki silloin kun mun isä synti. Ja sen piti olla niinku Veikon kello. Nyt ku sanoit. Sehän on. Se on todellaki periytynyt niin, että se on ollu Veikon kello. Ja se on semmonen seinäkello, joka pitää kamalaa ääntä. Ja sveitsiläinen se taitaa olla, Junghans nimeltä. Se on ollu sellanen just, joka on vielä ensinnäki tosiaan sanottu, et se sit pitää jäädä Veikolle, eli mun isälle. Ja sit se jäi tietysti äitille. Sit se on siellä meidän mökillä nyt. Sehän on todellaki tämmönen. Muistan sen, ku se loksutti siellä mummun pirtissä silloin. Silloin siellä kun pikkupoika.. Se oli rauhottava ääni, semmosen seinäkellon laksautus. Ku se lanks-lanks-lanks. Se ei välittänyt maailmanmenoista. Se vaan näytti aikaa. Ja muistan senki vielä kun pappa sitä aina, isoisä veti sitä kelloa. (TYKL/aud/1295.)

Kellon ääni on samassa lainauksessa sekä kova (piti kamalaa ääntä) että rauhoittava. Kiinnostavaa on, ovatko lainauksen verbien aikamuodot täysin sattumaa: Kello pitää kamalaa ääntä, mutta mummun pirtissä se lonksutti rauhallisesti. Onko kello kenties häirinnyt aikuisiällä, mutta kuulunut yhtenä osana mummun pirtin rauhoittavaan äänimaisemaan? Aika ei näyttäydy tässä armottomana, vaan kaikesta ympärillä tapahtuvasta huolimatta taustalla varmana ja turvallisena eteenpäin loksuttavana luonnonlakina. Kello käy, vaikka mitä tapahtuisi, kunhan joku sen vetää.

Tuntoaisti ja toiminta

Pellavaliinojen pehmeiden ja pinnan voi tuntea sivelemällä, mutta tuntoaisti kertoo vielä paljon enemmän. Kosketuksen ja esineiden käytön kautta voi paljastua monia katseen ulottumattomissa lymyileviä oikkuja ja erityispiirteitä. Kuten jo todettua äänen kautta saattoi huomata muutoksen esineessä. Sama muutos oli aistittavissa myös tuntoaistilla:

Ku se o tasalämpöses, et se on sillai, et ne menee kaikki hyvin. Ku muistan, et ko must siel maalla, ko se oli oikeen maalla, ni et siel oli senverran kosteeta, että noi teki tiukkaa välillä laittaa sit laatikkoo kiinni. Mut nää menee nykyään noin vaan. Nyt se on niin kovasti kuivvannu. (Anneli, TYKL/aud/1294.)

Käyttötuntuma voi olla erilainen vaikkapa olosuhteiden aiheuttamien muutosten vuoksi. Esineen aiemmat vaiheet voivat säilyä tuntomuistissa, josta ne ovat kaivettavissa vertailuun. Aina vakaana ja jämerän luotettavana tuntemaan opittu sukuesine voi olla se, mihin kaikkia muita myöhempiä verrata:

Et täytyy sanookki, et ko mennään ostamaan jotain pöytää, ni ensimmäiseksi kokeilla juuri, et onks se kränkky vai ei. Eli heiluuko se. Aina tulee kyl mieleen tämä papan pöytä. Et se ei ränky vielääkään. (Sirpa, TYKL/aud/1298.)

Laura, joka omistaa pieniä sukuesineitä kertoi haastattelussa juurikin esineen tarkastelusta ja pitelystä käsissä. Pieniä esineitä on mahdollista nostella ja pyöritellä, ja siten tutustua niihin eri puolilta. Hän mainitsi myös ihmisten halun koskea esineisiin. Pienten sukuesineiden lisäksi hänen vastauksissaan näkyi hieman museologian opintojen ja toisaalta vaatetusartesaanitutkimuksen vaikutus: ”Ja sit tekee mieli koskea, et miltä toi

kangas tuntuu. Ja millai niinku. Ku ne on erilaisii materiaaleja ja semmosii.” (TYKL/aud/1296.)

Hajua esineestä

Ni tää oli sillai aikanaan, ku toi pää, mis me oltiin nyt ensin tual salissa ja siellä. Ni se oli kylmillään sillon, ku mun vanhemmat muutti tähä. Ni ne jätti ne pois käytöstä. Ni tää kaappi oli siellä. Siel oli semmosta mun isotäti tavaraa. Sen astioita ja kaikkee. Ja siel oli aina semmonen tietty haju. Ku se sali oli meiän lasten semmonen leikkihuone kesäsin, ni sit tottakai me tual kaapissaki myllättiin kaikki. Ei niillä nyt leikkiä saanut, mutta kuitenkin. Ja mää oon sit aina jälkikäteen miettiny, että mikä tuoksu se oli. Mut sit mulle selvis jossain vaihees, et siel on inkiväärin tuoksu. Et onks siäl sit ollu jossain vaihees. Onko hän kenties laittanu sinne inkivääriä ehkä just, että tulis hyvä tuoksu. Vai? En tiiä. Ei se enää haise, mutta se on semmone hajumuisto. (Minna, TYKL/aud/1302.)

Minnalle oli lapsuudesta jäänyt mieleen muisto, jota hän oli miettinyt vielä aikuisuudessakin. Tuoksu jää hieman mysteeriksi, vaikkakin herättää pohtimaan oliko isoäiti tarkoituksella hajustanut kaapin inkiväärintuoksulla. Esimerkiksi Laura Seesmeri (2018: 107) onkin kutsunut hajuja nostalgisen kokemuksen kuljettajiksi pohtiessaan tuoksujen tuomia muistoja.

Mikko kertoo hajusta, joka ei liittynyt sukuesineen kautta muisteltuun henkilöön vaan sen vaiheisiin alkuperäisen omistajan jälkeen. Hän käsitteli tätä myös teemakirjoituksessaan:

Tuoli oli lojunut ulkosalla kuitenkin vuoden tai kaksi, joten puhdisusta se vaatikin. Toisaalta ulkona tuulettuminen oli häivyttänyt ainakin osan tupakan katkusta, joka tuoliin oli tarttunut tätini asunnossa vietettyjen vuosien aikana. [--] Vuosien varrella myös tupakan katku on hävinnyt tuolista; istuintyynyn alta voi vielä savua hieman haistaa, jos kunnolla yrittää. (TYKL/spa/1203.)

Sirpa ei muista isänsä työpöytään liittyviä tuoksuja, mutta toinen sukuesine on ehkäpä arjessa lähempänä hänen nenäänsä. ”No, kyllä pitää sanoa, et toi kahvimylly kun tota mää pitelen, ni kyllä mää, et vieläkö tässä kahvin tuoksuu.” (TYKL/aud/1298.) Hajut voivat kertoa esineestä ja sen aikaisemmista käyttäjistä. Ne voivat olla tarttuneet tarkoituksella tai vahingossa ja haihtua sitten hiljalleen. Voimakkaat mausteiset tuoksut, kuten inkivääri ja kahvi ehkäpä säilyvät pidempään ja herättävät kokijan huomiotakin. Seesmeri

(2018:109) on saunaa käsittelevässä tutkimuksessaan havainnut hajujen kuvailun olevan sanallisesti haasteellista. Haju saatetaan pystyä nimeämään, mutta sen tarkempi kuvailu on hankalaa.

Makujen matkassa

Makuaistiin liittyvistä muistoista mainittiin vain kahden esineen yhteydessä. Mikko muisteli isoisoisänsä nojatuolia ja vierailua hänen luonaan. Käynteihin liittyivät suklaa ja jaffa. (TYKL/aud/1297.) Toinen informantti toi ruokamuistot esiin miettiessään äitinsä muusinuijaa:

Vaikka jos mä mainitsen, et mul o perunanuijaki tuol olemas. Mul ei ole siitä niin kovin paljon kerrottavaa. Paitsi se, että äiti käytti sitä ja siinä tuli sitä muusia, missä oli niitä kokkareita, mitkä oli hyviä kokkareita. Ko se oli voihiin ja maitoon tehty. Et esimerkiks tällä tavalla, mut mul ei ole niin paljon muuta henk koht muistoi siitä. (Sirpa, TYKL/aud/1298.)

Se, että makuaistia ei juurikaan mainittu haastatteluissa, ei tullut yllätyksenä, sillä moni keskusteluissa esiin tulleista esineistä oli huonekaluja, työvälineitä ja koriste-esineistä. Sukulaiselta saadut keittiövälineetkään eivät välttämättä vaikuttaisi niinkään makuun, kuin ruoan rakenteeseen ja suutuntumaan. Mikon ja Sirpan toteamuksetkin käsittelivät muistoja eivätkä makua nykyajassa.

4 KOSKETTAVA ESINE

”Nyt oli tädin kädenjälki. Siis ihan alusta asti, niin se jotenkin. Sen halusiki säilyttää. Kyl siin tämmönen merkitys on. Jos oikein alkaa tätä ajatella.” (Sirpa, TYKL/aud/1298.) Esinettä voi koskettaa, mutta esine voi myös koskettaa (Korkiakangas et al. 2008). Esine herättää tunteita, virkistää muistia ja polkaisee käyntiin tarinoita. Esine, jota sukulainen ja sukulaisen elämä on koskettanut, muuttuu erityiseksi. Siitä voi tulla kosketuskohta sukulaisen elämään ja omiin muistoihin.

Onhan niissä omissa sukuesineissä se, että se on ollu jonkun muun, tutun, ennen. Ja siitä tulee se sukulainen mieleen. Jos ostaa kirpparista jonkun esineen, ni ei siitä tiedä, että mikä sen tarina on. Se on ehkä nätti tai käytännöllinen itsessään, mutta siitä voi helposti luopua. Samalla tavalla ku sen oli jo hankkinukki. Mut se, että luopuu sitte omasta sukuesineestä, ni se on sitte taas vaikeempi. (Mikko, TYKL/aud/1297.)

Esineen herättämät muistot ja tunteet tekevät siitä erityisen ja erikoisen. Kuten Mikon toteamuksesta ilmenee, ei sukuesine olekaan yhtä helposti vaihdannan piirissä kuin jokin muu esine. Mitä erikoista siihen on tarttunut mukaan matkan varrella, että se on singularisoitunut?

4.1. Tiedonmuruja ja muiston astioita

Esine voi toimia keskusteluissa ja haastatteluissa muistin tukena ja hyvänä lähtökohtana tarinalle (Lehtinen 2005, 189). Tämän on huomannut myös Mikko: ”Mä oon ite vähä semmonen, et mä tarviin jonkun niinku kahvan, mihin mä otan kiinni, että nyt se muistuttaa mua. Et tos on tarina, kerro se. Se täytyy sit kaivaa esineen avulla päästä. Et se lähtee alkuun.” (TYKL/aud/1297.)

Maria Koskijoki (1997: 270-274) on käsitellyt esinettä muiston astiana, joka kantaa mukanaan merkityksiä. Haastatteluista erityisesti Mikko kertoo muistavansa isoisoisänsä parhaiten istumassa tuolissaan ja Sirpa muistaa isänsä elävästi nimenomaan työpöytänsä ääressä (TYKL/aud/1297; TYKL/aud/1298). Kulkiessamme sukuesineitä täynnä olevasta huoneesta toiseen Pirjo mainitsee ohi mennessään työpöydästään muiston: ”Vanha

kirjotuspöytä. Vaikka tää on tämmönen krouvvi. Tää on isoisan kirjotuspöytä. [--] Tää on niinku sillai tuttu. Et kun isoisä tämän edessä oli.” (TYKL/aud/1301.) Esine kannattelee muistikuvaa ja antaa kipinän tarinalle, joka säilyy ja siirtyy esineen avulla: ”Et jos ei oo sitä muistuttajaa siinä keskellä huonetta tai edes hyllyssä, ni se voi olla sitte. Niinku mahdollisuus kertoa se tarina jollekin muulle, ni se katoaa sitte siinä. Se ei tuu mieleen sitte se tarina.” (Mikko, TYKL/aud/1297.)

Muiston astia voi myös tyhjentyä siihen liittyvistä merkityksistä ja tarinoista esimerkiksi kirpputorilla myytynä (Koskijoki 1997: 270-274). Esinebiografian läpi tarkasteltuna taas voidaan ajatella, että sukuesineen kohdalla täydellinen tyhjentyminen tarkoittaa samaa kuin sukuesineen kuolema; Esine jatkaa elämäänsä, mutta sen elämä sukuesineenä päättyy. (Kopytoff [1986] 2017: 66 – 68.) Jos jatketaan samaa ajatusta, voitaisiin puhua myös esimerkiksi muiston astian vuotamisesta. Esineeseen liittyvät muistot voivat haalistua ja tiedot vähetä hiljalleen.

Laura: Mä luulen, et ihan kaikil. Niinku sit pitää itsestäänselvyytenä, et ei sitä. Ja luottaa siihen omaan muistiin. Mut seki, et vaikkei nyt tulis edes mitään muistisairauksia, ku menee aikaa eteenpäin tarpeeks, niin sitä vaan ihan luonnollisesti unohtaa asioita.

Katja: Joo.

Laura: Et se oli mielenkiintost just siinä, ku mun äiti kerto siitä lipastosta, ni et ku hän aina halus katsoa niihin laatikoihin. Mut sit ku hän ei yhtään muista, et mitä siellä on. Niin seki kertoo. Tai vähän niinku liittyy tähän. Et sä voi enää muistaa viidenkymmenen, kuudenkymmenen vuoden takasii asioita. (TYKL/aud/1296.)

Lauran äiti, Anneli, ei lapsena tullut kyselleeksi nykyään sukuesineenä arvostamastaan lipastosta ja myöhemmin ei hän keskustellut lipaston vaiheista äitinsäkään kanssa. Lapsuudestakin mieleen jääneestä kauniin ja kiinnostavan lipaston tutkimisesta ei ole jäänyt mieleen, mitä laatikot sisälsivät. Sukuesineessä hänelle tärkeintä on sen kaunis ulkonäkö. Esineestä hän tietää sen aiemmin omistaneet henkilöt, isoäitinsä ja äitinsä, sekä tiedon siitä, että huonekalu on aikanaan mahdollisesti ostettu Turusta. (TYKL/aud/1294.)

Esine voi myös täyttyä uusilla muistoilla (Koskijoki 1997: 270). Ehkäpä joissain tapauksissa nämä muiston astiat voivat alkaa täyttyä myös tiedonmurusilla. Kuten luvusta Aineellinen ja aistittu sukuesine ilmenee, sukusalapoliisimme olivat tarttuneet esineiden

aineellisiin johtolankoihin. Päätelmät jäljistä ja maalikerroksista kertyvät esineeseen, mutta tietoa voi ropista myös muualta. Erityisesti Tuula ja Pirjo kertoivat löytäneensä esineisiin liittyvää asiakirja-aineistoa, kuten esimerkiksi kuitteja ja laskuja (TYKL/aud/1299; TYKL/aud/1301). Tiedon löytyminen voi olla hyvin iloinen kokemus:

Ihanaa. Mutta hidasta. Aivan ihanaa. Mää pistän sieltä kaikki paperit sillai, että jos mää löydän semmosen jonkun kummallisen mytyn jostain, missä on pienempää paperia, ni mää paan ne pahvilaatikkoon ja sit talvet mää niitä selvitän. Yksitellen, paperi kerrallansa. Mää oon löytäny sieltä paljo sellasia, et jos mää olisin siivonnu vaan näin, et roskia, ni sit sinne ne ois menny. Enkä olis tienny olemassaolostakaan koskaan. (Pirjo, TYKL/aud/1301.)

Hannu oli kuullut kalustonsa alkuperästä naapuriltaan, jonka mukaan Hannun isoisä oli hakenut sen Pietarista (TYKL/aud/1300). Tuula kertoo sukutilasta ja esineistä saadun tietoa paikalliselta perinnerkerholta (TYKL/aud/1299). Minnan sisko taas on selviteltyt suvun vaiheita ja suunnitellut jopa sukuesinekortistoa, johon tallettaa tietoja. ”Mutta se taas mun sisko esimerkiks, kun se saa papereita käsiinsä ja rupee sitä salapoliisityötä tekemään, ni se on ihan innoissaan siitä. Ja mää taas kyllä niistä hedelmistä, mitä se kertoo mulle.” (TYKL/aud/1302.)

Myös kuvallinen aineisto esineiden vaiheiden selvittelyssä mainittiin. ”Nyt se on ihan oikeessa paikassa. Tos on toi muuri. Ja sitten niinku näkyy, ni nämä huonekalut, kun ne on tänne tehty, ni ne on myöskin ollu sit jo sillon 20 – 30 -luvulla. Et sen tarkempaa paikkaa niille ei o, ku tää valokuva.” (Pirjo, TYKL/aud/1301.) Minna kertoi valokuvista olevan ”just kiva bongata, hei toi on toi” (TYKL/aud/1302). Yllättävimmistä kuvallisesta aineistosta minulle kertoi Tuula, joka esitteli sukutilan salin sisustuksesta maalattua taulua. Hänen miehensä vanhemmat olivat saaneet maalauksen kihlalahjana. (TYKL/aud/1299.)

Esineisiin liittyviä tarinoita arvostettiin, mutta esineistä saadun tiedon ja sukutarinoiden paikkansapitävyys mietitytti haastateltavia. Esineet saivat merkityksensä niihin liittyvistä muistoista ja tiedoista. Kun esineeseen liittyy henkilö, josta sen nykyisellä omistajalla ei ole omakohtaisia muistoja vaan esineeseen liittyy erinäisiä varsin hatariakin tietoja, on suhde esineeseen erityisen kiinnostava. Mistä esine silloin varsinaisesti kertoo ja muistuttaa? Miten epävarmuus vaikuttaa esinesuhteeseen?

Kyl muaki häiritsee näide kohal, ku ei mul oo mitää muuta tietoa, ko se mikä mulle on kerrottu. Ja seki on kaks polvea eteenpäin siltä henkilöltä, jolla ne on ollu. Niin mikä siin sit on sitä varmaa tietoa. Nii se kyl mua vähä häiritsee. Ei voi tietää varmaks kuitenkaan. Et onks se sitte muuttunu matkan varrella ja mikä se on ollu se. (Laura, TYKL/aud/1296.)

Mukavaahan se ois tietysti, jos se ois totta se tarina. Että kyl niihi saattaa aina liittyä. No, yleensähan niissä aina on, että ei savua ilman tulta. Et kyl niihin jotaki aina täytyy liittyä varmaan jotakin todenperästäki asiaa sitte. Kyllähän sitä paljo o sellastakin, joka on ihan bullshittiä. (Markku, TYKL/aud/1295.)

Markku tasapainotteli toteamuksessaan väärän tiedon ja totuuden välillä. Sukuesineisiin liittyvissä tarinoissa voi olla ristiriitaisia ja epävarmoja tietoja, mutta ne saattavat silti pohjautua jonkin tapahtuneeseen. Pohdinnasta tulee mieleen jo aiemmin mainittu Minnan kertoma tarina Vilhelmiinon ryijyistä otsikon Sukuesineen syntyperä alla (Liite 2, Kuva 8). Alun perin yhden Vilhelmiinan tekemäksi luullut ryijyt ovatkin todennäköisesti kahden eri Vilhelmiinan tekemät. Matkalla vääristynyt tarina kantoi kuitenkin mukanaan totuuden siementä. (TYKL/aud/1302.)

Tää on hauska juttu, että nää mun yheksänkymppiset tädit, niin ne muistaa asioita kaikki vähä eri tavalla. Ja siis kaikkihan muistaa tietenki oikein sen. Eli ei niistä nyt pysty sanomaan, että mikä oli oikein. Se, et on oikees, on et millä tavalla ihminen sen on kokenu sen asian. Mut ne kuulemma aina riitelee siitä vielä sitte, miten joku asia tapahtu. (Markku, TYKL/aud/1295.)

Et tavallaan mää aattelen, et kyl se historia tulee uudelleenkirjotetuks monet kerrat. Et perimätieto ei pidäkkään ehkä paikkaans tai muuta, mut mitäs sitten! Me luullaan, et se on näi ja kunnes joku toisin todistaa tai muuta väittää. Eipä se. Ne on sit tarinoita. Itä oon vähä semmonen perfektionisti, et tavallaan niinko tietysti haluais, että ne asiat olis oikein, et mitä ylös kirjoittaa. Sit se on myöskin, että kiinnostaako sitä seuraavaa polveä patkääkään. (Minna, TYKL/aud/1302.)

Lainauksissa tulee esille muistelemisen ja muistitiedon keskeisiä piirteitä. Muistellessamme luomme omaa tarinaamme ja rakennamme menneisyyttä uudelleen. Muistelu on yksilöllinen prosessi, johon kuitenkin kietoutuu myös kollektiivinen muisti, ja siihen vaikuttavat sekä muisteltavan hetken että muisteluhetken olosuhteet ja tapahtumat. Muistitiedossa kyse on tulkinnoista ja tapahtumien kokemisesta. (Korkiakangas 1999: 155, 162; Korkiakangas 2005: 136 – 137, 145.) Kuten lainauksistakin näkee myös Markku ja Minna tiedostavat, että esineisiin ja sukuun saattaa

liittyä ristiriitaista tietoa, eivätkä näe asioita kovin mustavalkoisesti ja synkästi. Kyse voi olla tarinoista ja miten asiat on koettu. Sukuesineen mystisyyttä siedetään.

Laura on pyrkinyt valikoimaan itselleen sukuesineitä, jotka kertovat niiden aikaisemmasta omistajasta. ”No, kyl se jonkun pienen palasen kertoo siitä henkilöstä, sen elämästä.” Aina esineitä, jotka kertoisivat jotain hyvin keskeistä sukulaisesta, ei ole mahdollista saada, mutta esineet voivat tarjota kurkistusluukun tiettyyn hetkeen ja sukulaisen elämäntilanteeseen: ”Ainaki siitä hetkestä, ku se on esimerkiksi saanu sen tai miten se liittyy siihen henkilöön sitte. Niin senhetkisestä, sen elämästä.” (TYKL/aud/1296.)

Tuula kertoo esineitä esitellessään asioista, joita kyseiset sukuesineet kertovat suvusta. Kalusteet muistuttavat sukuun naidusta kartanontyttärestä, komeista häistä ja nuoresta emännästä sisustamassa varakasta taloa. Niissä kuvastuu piirteitä, jotka Tuula yhdistää sukuun: ”No, kun tähän taloon liittyy se musiikki. Kun tuo virsikannel on täällä. Tääl on aina soitettu, laulettu, ollu vahva tämä evankelisluterilainen pohja. Tääl on oltu hyvin hartaita.” Musiikki on ollut suvussa tärkeä myöhemminkin. Esimerkiksi ”[--] viulut on ollu yksi semmonen tämän talon soittimia.” Esineet kertovat suvun ja talon vaiheista. ”Ja sitten tietenki, ko tää o vanha rustholli, niin täällä oli oma seppä. Ja tää o jäljelle jääny oman sepän tekemä arvokkain esine. Hän teki tämmösen lukon ja avaimen, joka on taatusti uniikki. Ainutlaatunen. Ja on avainki tallella.” (TYKL/aud/1299.) Sirpa puolestaan näkee vankassa työpöydässä samanlaista varmuutta ja järjestelmällisyyttä kuin sen valmistaneessa ja sitä käyttäneessä isässään (TYKL/aud/1298). Esimerkeissä korostuu ehkäpä Dudleyn (2010: 7 – 8) käsittelemä materiaalisuus, joka syntyy aistittuna esineen merkityksen ja aineellisuuden vuorovaikutuksesta. Esineistä tehdään tulkintoja ja ne korostavat tiettyjä asioita suvussa ja sukulaisissa. Esineessä voidaan tuntea laadukkuus ja jäämäkkyys. Ne ovat koskettava palanen sukua ja sen menneisyyttä.

4.2. Tunteiden sukuesine

Kyl mä sil taval tunneihmisenä, et näytän olevan. Jos siihen liittyy nimenomaan siis muisto. Tai niin no. Ei sen tarvi tietenkään muistokaan olla, koska eihän mul ole muistoa siitä, jos äiti nuorena esimerkiksi tehny jotakin,

ni eihän mul voi muistoa siinä olla. Mutta siis se, että tietosuus siitä, että hän. Kyllä se voi lähteä kertomaan hänestä enemmän. Ja päästä syvemmälle siitä, et minkälainen hänen elämänsä sitten on ollutkaan ja niin edelleen. Et toki, tottakai. Tällänen vaikutus on. (Sirpa, TYKL/aud/1298.)

Sirpan toteamus tietoisuudesta on kiinnostava. Esineen avulla hän voi eläytyä ja kuvitella, millaista hänen äitinsä elämä on ollut ennen. Sukuesineet toisaalta nostavat esiin tunteita, mutta toisaalta myös saavat pohtimaan taustalla olevien sukulaisten elämää ja tuntemuksia.

Laura: Et on joku konkreettinen esine henkilöstä, joka on suorassa sukulinjassa, mut jota en oo tavannu koskaan.

Katja: Onks se just se suora sukulinja, semmonen jatkuvuus siitä, ni tuleeks siitä se jatkuvuuden tunne?

Laura: No, ehkä joo. Ja sit ku just tietää sen, et se on kulkenu sukupolvissa, et se on päätyny mulle.

Katja: Ni, sä oot osa sitä?

Laura: Nii. Tietysti must ois hirveen mielenkiinnost tietää, et millasii tunteit tää on herättäny siinä henkilös, jolla nää on alunperin ollu. Et voi olla hyvinki erilaisii. Mahdollisesti en mä voi nyt ollenkaan tietää sitä, et onks ne sit samanlaisii. Ku mul voi olla erilaisii. Mut mul on kuitenkin. Koska se muistuttaa kuitenkin monist ihmisistä. (TYKL/aud/1296.)

Myös Lauran äiti, Anneli arvelee sukuesineiden luovan jatkuvuuden tunnetta. Hänen siskonsakin ovat kiinnostuneita vanhoista esineistä. Anneli kertoo, ettei kuitenkaan ole keskustellut esimerkiksi äitinsä kanssa lipastostaan. Sen lisäksi, että Anneli arvostaa esineen ulkonäköä ja kokemista näkemällä, hänelle näyttää olevan tarinaa ja tietoja tärkeämpää tunne jatkuvuudesta ja yhteydestä. (TYKL/aud/1294.) Myös Minna tuntee sukuyhteyttä esineistönsä kautta:

Kun itte tykkää tämmösist sisustusjutuista, ni tavallaan on kiva ajatella, jos nyt menee ton kaks polvee taaksepäin siihen mun isotätiin, et on hirveen kiva nähdä, et mimmonen maku hänellä on ollu ja mimmonen tyyli. Must tuntuu, et meitä sitoo, niinku mua, häntä ja sitte tätä isoäitiä, sitte semmonen, et hän o ollu myös semmonen kodinlaittaja. Ni mää tunnen semmost hirveetä yhteyttä aina, et aa, mää olisin tehnyt näin tai Lempi olisi ajatellut näin. Ja tavallaan hän ku kuoli nuorena, ni hänel jäi se kädenjälki vähäseks. Mut niitten esineitten kautta voi tuntea semmost kauheeta sukuyhteyttä tavallaan.

Ja vaikkei o ihmistä nähnykään, ni siitä tulee vähä semmonen hengensisar tai miten sen vois ajatella. (TYKL/aud/1302.)

Varsinkin sekä Laura että Minna kertovat tuntemuksista, joita esineet herättävät sukulaisesta, jota eivät ole tavanneet tai josta heillä itsellään ei ole muistoja. Yhteys löytyy kuitenkin esineiden ja niiden kokemisen ja tulkitsemisen kautta.

Esineisiin saattaa liittyä traagisia tarinoita, surullisia muistoja ja synkkiä kohtaloita. Laura kertoo lusikoista, jotka hänen isoisoäitinsä oli saanut kultasepänliikettä pitäneeltä kihlatultaan. Sulhanen kuoli ennen häitä, ja siksi lusikat herättävät Laurassa hieman ristiriitaisia tunteita. ”Kyl tää nyt enimmäkseen positiivisii, en mä siit mitään negatiivista. Tai kyl vähän sellai surullinen, et surullisen asian herättää. Ko tietää, et mihin se on annettu ja sitten kuitenkaan ei oo tapahtunu.” Laura näkee myönteisenä sen, että hänellä on esine, joka kertoo sukulaisesta, jota hän ei ole koskaan tavannut, vaikka siihen liittyykin haikea tarina. (TYKL/aud/1296.)

Kaappi voi kätkeä sisäänsä paljon, mutta tunteita voi päästää myös pintaan. ”Niin mää otin ne kaikki sieltä esille, ko mää ajattelin, et se kuuluu siihen sen aikakauden historiaan. Ja vaiks se on tavallaan kauheen traaginen aikakausi ollu puolin ja toisin, ni jotenki aattelin, että sekin saa siitä sitten näkyä.” Minna kertoo kaapistaan, jota on tarinan mukaan vuonna 1918 yritetty avata pistimillä. Tapaus jätti jälkensä kaapin pintaan, eikä Minna pyrkinyt peittelemään niitä kunnostaessaan kaappia. ”Ja seki taas kuuluu siihen talon historiaan ja aikakauteen. Että muistuttaa taas siitä, mimmosta on ollu silloin. Ja voi ajatella, et on rauhan aika nyt.” (TYKL/aud/1302.) Jännittävät, toisinaan synkätkin historialliset tapahtumat tekevät huonekalusta kiehtovamman. Murheellinen menneisyys peilautuu tämän hetken turvallisiin ja vakaisiin aikoihin huojentavasti.

Tuula kertoo sukutilalla aikojen saatossa koetun monenlaista. Toisinaan yllättävä kuolema on ollut vaikea paikka eikä siitä ole kaikkina aikoina haluttu puhua. Toisaalta taas esimerkiksi esineitä on säilytetty. Tuula tulkitsee, että talossa on kuitenkin haluttu nähdä elämä sen eri sävyissä ja muistaa ihmisiä ja tapahtumia monipuolisesti ja rehellisesti. ”Että kaikella on tarinansa. Oli se sit hyvä tai huono tarina, niin se kuuluu elämään.” Tuula kertoo esimerkiksi miehensä 18-vuotiaana onnettomuudessa kuolleesta veljestä. ”Ni Kalevin kuva on edelleenki ja sitten Kalevin oma pieni laatikko, mis oli

hänen esineitään.” Esineet kertovat iloisista ajoista ja muistuttavat rakkaista ihmisistä ja hauskoista tapahtumista. Samoin ne voivat nostaa pintaan ikävän ja haikeuden. ”Niin, et tänäpäivänä tiedän kyllä henkilöitä, jotka ei pysty, jos jää leskeksi, niinku minä jäin 10 vuotta sitten, ni ei pysty niitä vaatteita esimerkiksi hävittää sieltä komerosta. Toiset vie sitten taas heti kaikki pois.” (TYKL/aud/1299.)

Monet haastateltavat kuvailevat sukuesineissään olevan emotionaalista elämyksellistä merkitystä. Kokemus voidaan selittää sillä, että esineet ovat aitoja esivanhempien ja edesmenneiden sukulaisten käyttämiä ja koskettamia esineitä. Tämä elämyksellisyys voi kummuta niin sukuesineen fyysisestä olemuksesta kuin sen mieleen nostamista muistoista ja siihen liittyvistä tarinoista. (Häyhä et al. 2015: 12 – 13.) Dudley (2012: 1 – 3) on kuvaillut erään museoesineen kohtaamistilannetta, jossa hänen huomionsa kiinnittyi esineeseen ja sen fyysisiin piirteisiin ennen kuin oli saanut käsiinsä näyttelystä ja sen esineistä kertovan opaskirjan. Vaikuttava hevospatsas sai muodoillaan, materiaaleillaan ja tekstuureillaan aikaan vahvan tunnereaktion. Taustasta luettuaan hän syventyi jälleen piirteisiin ja yksityiskohtiin. Kontekstitiedot ja tarina ovat tärkeitä, mutta Dudley alleviivaa, että esine voi aineellisen olemuksensa kautta laukaista tunne- ja aistivasteen. Elämys voi olla myös tärkeä sellaisenaan. Toisaalta se voi vaikuttaa esineestä myöhemmin saadun tiedon omaksumiseen ja tarinan ymmärtämiseen. Haastateltavien kertomuksissa on hyvin paljon samankaltaisia kokemuksia.

5 POHDINTA JA YHTEENVETO

Aloitin johdannon lainauksella, jossa sukulaisten jälkeen jättämät esineet peilautuivat hautakiviin. Myös monista haastateltavien sukuesineistä nousi mieleeni kuva niiden roolista pieninä muistomerkkeinä muutoin ehkäpä hiljalleen unohdukseen lipuville sukulaisille. Ihmiset, joista ei ole jäänyt jäljelle valokuvia, maalauksia tai heidän omaa käsialaansa, olivat ehkäpä esineiden kolhuissa ja naarmuissa kuin nimet kaiverruksina kivissä. Sukuesine kuroo kuiluja tuomalla jonkin tuntemattoman, mutta oman, etäisestä lähelle ja sanattomasta käsin kosketeltavaksi. Esine voi laukaista muiston tutusta sukulaisesta, mutta se voi myös tarjota kosketuspinnan tuntemattoman sukulaisten kokemusmaailmaan ja lähtöpisteen sukututkimukselle.

Siin on semmonen, ko se liittyy suhun itse, sun sukuun ja sen vaiheisiin. Niin se on merkityksellinen sulle. Et jos sä näät museoissa jonkun esineen, ni voihan se olla hieno ja hirveen mielenkiintoinen. Ja voihan siitäki olla muistissa tarinaa. Mut se on henkilökohtasempi, ku se liittyy sun omaan sukuun. Vaikkei se nyt olis sun elämään liittyny. Mut vanhempien, isovanhempien vaiheisiin. (Laura, TYKL/aud/1296.)

Haastateltavat kertoivat näkemyksiään sukuesineistä ja niistä oli löydettävissä tiettyjä yhtenäisiä ajatuksia sukuesineen tyypillisestä ja toivottavasta elämästä. Lisäksi sukuesineen kerrottiin muistuttavan ihmisistä ja auttavan kertomaan tarinoita. Moniin sukuesineisiin liittyi myös tunteikas tai esimerkiksi esteettinen elämys.

5.1. Sukuesine-elämää

Haastatteluissa nousi esiin muutamia varsin yhtenäisiä näkemyksiä sukuesineistä. Sukuesine on vähintään yhdellä sukulaisella käytössä ollut esine, jonka ei tarvitse olla sukulaisen valmistama. Esineen rahallista arvoa ei nähty oleellisena. Sukuesineen syntyyn liittyi sukulainen, joka monesti on jättänyt esineeseen jälkensä, ja esineen siirtyminen seuraavalle. Virallista testamenttiin kirjattua perimistä sukuesineeltä ei vaadittu eikä mainittu, mutta muutamissa tapauksissa esineestä oli kerrottu sen olevan tärkeä ja kielletty sen hävittäminen. Esine saattoi vaihtaa omistajaa esimerkiksi sukutilan mukana perittynä. Tällöin sukuesineen syntymäksi voidaan nähdä sen löytäminen, kun unohtunut esine aletaan nähdä tärkeänä ja samalla yhdistetään se sukuun liittyväksi.

Minna yhdisti sukuesineen syntyyn perhejuhlat, jotka saattoivat nopeuttaa esineen pääsyä sukuesineeksi ja tehdä siitä vahvemmin sukuesineen. Pirjo taas mietti sukuesineitä perheen kasvamiseen liittyvänä. Hannu pohti muoviin liittyen sukuesineeseen liittyvän tiiviisti sen, että se kestää ja siirtyy siis tulevaisuudessakin uusille polville. (TYKL/aud/1300; TYKL/aud/1301; TYKL/aud/1302.)

Perimisen voisi nähdä esineen syntytapana, mutta ennemmin ehkäpä sen läpi käymänä tilanteena, sillä kyseinen tapahtuma voi toistua sukuesineen elämässä moneen kertaan ja (virallista) perimistä ei sukuesineeltä mainittu vaadittavan. Tutkimuksessa käsiteltiin haastateltavien näkemyksiä sukuesineistään ja sukuesineistä yleisesti. Esineen aiempien omistajien tuntemuksiin esineistä on vaikea päästä käsiksi. Vain harvasta esineestä oli sanottu, että ne tulisi säilyttää. Tällaisen esineen kohdalla voisi nähdä sukuesineen syntyneen viimeistään edellisessä perimisessä tai vielä aikaisemmassa vaiheessa. Toisaalta voidaan kysyä, syntyykö esine uudelleen sukuesineenä kullekin sukupolvelle ja sukulaiselle, kun sen merkitys, muisto- ja tunnearvo sekä yhteys sukuun havaitaan. Sukuesineelle tyypillisenä vaiheena käsiteltynä taas perinnönjako voidaan nähdä kohtalonhetkenä, jolloin myös esineen tunnearvo ja merkitys punnitaan. Vaikka kukin sukuesineen elämään liittyvä henkilö määrittelee itse sen merkityksen ja suhteensa tuohon esineeseen, liitetään optimaaliseen sukuesineen elämään ajatus siitä, että se on peritty (tai siirtynyt muulla tavoin sukulaiselta toiselle) useampaan kertaan.

Tärkeistä esineistä ei kerrottu riidellyn perinnönjaossa. Joissain tapauksissa arvostettujen sukuesineiden kohtalon kerrottiin päinvastoin aiheuttaneen huolta, kun sukutilan seuraavaa omistajaa ja ylläpitäjää esineistölle jouduttiin miettimään. Sukuesineiden elämän jatkumisen turvaamisen varmistuminen oli huojentava tieto myös sukutilan uuden omistajan sisaruksille. Periminen ja perinnön jako siis liittyy sukuesineeseen erityisesti sen mahdollisesti useaan kertaan läpikäymänä tilanteena, mahdollisena syntytapana ja kohtalonhetkenä, josta voi seurata esineen kuolema sukuesineenä tai sen muuttuminen vielä vahvemmin sukuesineeksi.

Sukuesineitä saatetaan käyttää, mutta niiden käyttöön liittyy myös joitain erityisiä piirteitä. Käyttämiseen suhtauduttiin yleisesti ottaen myönteisesti. Esineen käyttäminen saattoi olla elämyksellinen osa arkea tai hyvin yllättäen eteen tullut ilahduttava kokemus. Joissain tapauksissa esineen käytettävyyttä oli hyvin keskeinen osa esinesuhdetta.

Sukuesineen rikkoontumisen ja kulumisen vaara tunnustettiin, ja käyttämisessä saatettiin noudattaa tiettyä varovaisuutta.

Sukuesineen kuoleman pohtiminen paljastaa kiinnostavia piirteitä siitä. Jos mietitään vaikkapa sen rikkoontumista ja kulumista käytössä, voidaan havaita, että on tapauksia, joissa särkynyttä esinettä ei heitetäkään roskiin. Sukuesine saatetaan kokea niin tärkeäksi, että rikkoontuneenakin se täyttää tehtävänsä. Hyvänä esimerkkinä tästä oli Tuulan keraaminen saippuateline (Liite 2, Kuva 9). Toisaalta joillekin esineen käyttöarvo on sen tärkein piirre. Esimerkiksi Markku korosti erityisesti tätä. Mikolle sukuesineensä, isoisoisänsä nojatuolin käyttäminen oli tärkeää, ja hän pohti sen korjaamisen mahdollisuutta, jos se menisi rikki. Rikkoontuminen ja esineen heittäminen pois on kuitenkin vain yksi mahdollinen sukuesineen kuolema. Se voi tapahtua esimerkiksi esineen myymisen tai jopa museoon päätyminen kautta. Nykyään esineeseen liittyvät tarinat ja tiedot nähdään museoissa korvaamattoman arvokkaina. Kuten Laura huomautti, erkaneesine silloin kuitenkin sukuyhteydestään. Hänen suvussaan museoon lahjoitettuja palkintopokaaleja on muisteltu ja tieto päätymisestä museoon on siirtynyt seuraaville polville. Aina ei näin kuitenkaan ole välttämättä käynyt. Sukuesineen myymisestä ei haastatteluissa kerrottu.

Kun esineestä tulee erityinen, esimerkiksi arvostettu sukuesine, joka toimii muiston astiana ja kantaa mukanaan tiedonmurusia, se Kopytoffin ([1986] 2017: 80 – 81) termin singularisoituu. Se säilyy kuitenkin samalla potentiaalisena hyödykkeenä. Eri ihmiset voivat nähdä saman esineen eri tavoin. Yhdelle se on myytävä ja ostettava käyttöesine, toiselle taas hyvin merkityksellinen ja yksilöllinen. Luonnollisesti näkemykset ja mielipiteet esineestä voivat vaihtua. Esimerkiksi sama henkilö toisessa elämäntilanteessa, kokemusten kasaannuttua saattaakin nähdä saman esineen eri tavoin. Voi käydä myös niin, että henkilön kuollessa hänen arvossa pitämänsä esine ei olekaan merkityksellinen kaikille tai yhdellekään jälkeläiselle, tätä mieltä haastattelussaan myös Mikko.

Se on vaan tuoli ollu sillon ku se on hankittu, mut sit se on niinku kehittäny oman tarinansa sit tässä. Ainakin mulle se on kehittäny. Mää en tiedä onko se kellekään muulle mitenkään muistoesineeksi muodostunu. Muut sukulaiset muistaa papan ehkä muista asioista ku tuolista. (TYKL/aud/1297.)

Esineeseen on kertynyt sen elämän aikana erilaisia merkkejä siihen liittyvistä ihmisistä, paikoista ja tapahtumista. Kulumisen, karujen olosuhteiden, liian kovankouraisen käsittelyn tai vaikkapa hyvin perusteellisten uudistamis- ja muokkaustoimenpiteiden kautta esineestä voi kadota tietoa – niin primääriä kuin sekundääriäkin. Monet syyt voivat vähentää tätä todistusaineistoa, jonka avulla esineen vaiheita sukutilalla ja sukulaisten käytössä voitaisiin selvittää. Esineessä fyysisesti olevien johtolankojen ohella myös siihen liittyvä tieto voi vähetä. Muistot voivat haalistua, muisteliija voi menehtyä tai tieto voi olla siirtymättä eteenpäin. Muistojen, tarinoiden ja tietojen voidaan nähdä tekevän esineestä sukuesineen. Kun tämä muistonastia tyhjentyy kaikesta siihen liittyvästä tiedosta, esineen elämä sukuesineenä päättyy.

5.2. Elämyksellinen ja kokemuksellinen materiaali

Sukuesineen avulla saatetaan muistella, kertoa tarinaa eteenpäin ja tuntea jatkuvuutta. Sen jäljistä, tuoksuista, maalauksista, kaiveruksista ja materiaaleista voi yrittää löytää paloja esivanhempiensa elämästä, johon eläytyminen ehkä muutoin voisi olla hankalaa. Kuitenkin sukuesine on samalla aineellinen, tilaa vaativa ja rikkoontuva. Sukuesineen säilyttämiselle on siis syitä, mutta säilyminen ei silti ole aina varmaa.

Mut sil taval toisaalt niit on säilyny aina. Ni mä en näkis, miksei vois tulevaisuudessaki. Tietysti nykyään tosi monet pyrkii vähä minimalistiseen elämään esineiden suhteen. Mut mä luulen kuitenkin, et semmoset sukuesineet. Varsinki jos on koskaan kuullu sen tarinan, mikä niihin liittyy. Niin kyl varmasti sen ymmärtää säilyttää ja haluaa säilyttää, koska se kuitenkin on omaa sukua. Ja ihmisil on semmonen tarve jotenki säilyttää niit, ko on omaan sukuun liittyvät esineet. (Laura, TYKL/aud/1296.)

Muutamissa haastatteluissa ilmeni sukuesineissä olevan eri tasoja. Oli sukuesineitä ja ”oikein kunnon sukuesineitä” (Minna, TYKL/aud/1302). Esimerkiksi toiset esineet olivat selvemmin muistoesineitä tai sukukalleuksia. Toisinaan taas sukuesine oli ennemminkin esineen alkuperä ja selitys nostalgisen, esteettisen ja laadukkaan esineen päätyemisestä haastateltavalle. Silti nekin kantoivat mukanaan palaa suvusta; Ne saattoivat liittyä sukutaustaan häilyvästi tai niiden tiedettiin jotenkin liittyvän sukulaiseen. Tämä pieni ja hatara tieto voisi eri olosuhteissa tai seuraavassa polvessa nousta esineessä tärkeämmäksi ominaisuudeksi ja kyseisestä esineestäkin voisi tulla ”enempi sukuesine” tai niistä

saattaisi löytyä jonkinlainen johtolanka suvusta. Säilyessään sukuesine voisi olla taas seuraavien polvien koettavana ja tulkittavana.

Esineitten kautta voi syntyä se vastaus. Vastaus siihe, että miksi minä olen se, mikä minä olen. Meillähän on tosiaan. Isoisä oli vielä sellanen, et se oli erittäin etevä eläinten teurastajana. Ja hän oli se, joka osas lihaa leikata niin, että siit ei menny hukkaan. Ja hänellä on esimerkis niitä puukkoja ja semmonen teurastuspyssy. Ne on ollu sellasia, jotka on tallessa mun serkuilla ja niitä on pidetty sitte kans tämmösinä, tietynlaisen muistoesineenä kyllä. Nää ruuhkavuodet on juuri sellasia ihmisillä, että sillon ei paljo huomaa sitä eikä oo pal kiinnostunu. Mut sit jossaki vaiheessa sitä alkaa kyselemään sen sukunsa perään. Et kyl se niin monesti on nähty. Ei ehkä kaikki. Mutta ainaki hyvin monet. Sen takia ne on tärkeitä.” (Markku, TYKL/aud/1295.)

Sukuesine saattaa vastata joihinkin kysymyksiin, mutta toisaalta se voi myös herättää kysymyksiä. Vanhojen suvun esineiden kautta voi päästä myös kirjoittamiseen käsiksi. Sukuesineellä on monta roolia. Se saattaa virkistää muistia, mutta myös tarjota haasteen innostamalla pohtimaan ja muistamaan. Esimerkiksi Tuulan terveiset sukumateriaalin omistajille kertovat sen merkityksestä hänelle ja toisaalta ilahduttavista kokemuksista sukuesineiden äärellä:

Mä sanoisin, että vaalikaa niitä ja kertokaa omalle suvulle. Ja sitte se kolmas asia, että ne kyllä olis hyvä, että valokuvien takana olis nimet ja että niistä esineistä olis paperilla ne tarinat, vaikka ne vie aikaa. Mutta sitte! Se on myös mielekästä. Se on myöskin aivotoiminnalle mielekästä ja muistille. (TYKL/aud/1299.)

Sukuesine oli erityisesti esteettinen kokemus. Sen näkeminen ilahdutti, se oli toivottu asia arkiympäristössä ja sen kauneutta ihailtiin. Toisaalta sukuesine käytettynä oli myös kosketuksissa omistajansa elämään. Myös materiaalit saattoivat houkutella tunnustelemaan, ja pienemmät esineet päästä käännettäviksi ja lähempään tarkasteluun käsiin. Tuoksuista ja makuaistista sukuesineiden äärellä mainittiin varsin vähän, mutta kiinnostavasti. Tuoksumuisto saattoi liittyä esine-elämykseen vahvasti ja kiehtoa mieltä vielä pitkän ajan päästäkin. Esineellä saattoi olla oma äänensä tutuna, toisaalta uutena hieman huolestuttavana kertomassa esineen ympäristön muutoksesta. Ääni saattoi kaikua myös menneisyydestä ja tuoda mukanaan muistoja. Sukuesine oli aistein koettu ja monipuolinen elämys.

Sukuesineisiin liittyy tarinoita ja niiden avulla tarinoita myös jaetaan ja kerrotaan eteenpäin. Ne tuovat mieleen muistoja ja niiden avulla voidaan jopa saada tietoa. Kuitenkin sukuesine on esine, joka materiaalisuutensa, eli merkitystensä ja aistein koetun aineellisuuden kautta, synnyttää elämyksiä, joihin ei tekstin ja kuvien kautta pääse käsiksi. Sukuesineen lumo tarjoaakin yhden selityksen sukuesineiden säilyttämiselle. Silloin esineestä voi riittää pienikin tieto sen liittymisestä sukuun ja keskeisintä on esineen elämyksellisyys ja kokemuksellisuus.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet ja tutkimusaineistot:

Kansatieteen TYKL-kokoelma, kulttuurien tutkimuksen arkistot, Turun yliopisto:

Haastattelut

TYKL/aud/1294

TYKL/aud/1295

TYKL/aud/1296

TYKL/aud/1297

TYKL/aud/1298-1 & TYKL/aud/1298-2

TYKL/aud/1299

TYKL/aud/1300

TYKL/aud/1301

TYKL/aud/1302

Teemakirjoitukset

TYKL/spa/1201

TYKL/spa/1202

TYKL/spa/1203

TYKL/spa/1204

Kuvat

TYKL/dg/7809

TYKL/dg/7810

TYKL/dg/7811

TYKL/dg/7812

Kaulo, Katja 2014: *Masinisti ja puimakone. Entiset työkoneet nykyajassa.*

Proseminaarityö. Kansatiede, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Turun yliopisto.

Edfelt, Jeanette 2014: *Släktens närvaro i hemmet - en etnologisk studie om släktföremål, hem och släktbild i Jakobstad.* Etnologian Pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi.

Kirjallisuus:

Anttonen, Veikko & Enges, Pasi & Hakamies, Pekka & Lehtonen, Jussi & Mahlamäki, Tiina & Olsson, Pia & Virtanen, Timo J. 2015: Johdanto. – Jaana Kouri (toim.), *Askel kulttuurien tutkimukseen*, 15 – 58. Scripta Aboensia 3. Turku: Turun yliopisto.

Atu, Milja 2012: Nämä suomalaisten sukuesineet ovat huippuarvokkaita – omistatko sinäkin? [online] <https://www.studio55.fi/tastapuhutaan/article/nama-suomalaisten-sukuesineet-ovat-huippuarvokkaita-omistatko-sinakin/128962#gs.r3augf> [8.1.2020]

Dudley, Sandra H. 2010: Museum materialities. Objects, sense and feeling. – Sandra H. Dudley (toim.), *Museum materialities. Objects, engagements, interpretations*, 1 – 17. Abingdon: Routledge

Dudley, Sandra H. 2012: Encountering a Chinese horse. Engaging with the thingness of things. – Sandra H. Dudley (toim.), *Museum objects. Experiencing the Properties of Things*, 1 – 15. Abingdon: Routledge

Fontijn, David 2013: Epilogue: Cultural biographies and itineraries of things: Second thoughts – Hans Peter Hahn & Hadas Weiss (toim.), *Mobility, Meaning & Transformations of Things. Shifting Contexts of Material Culture Through Time and Space*, 183 – 195. Oxford: Oxbow Books.

Frykman, Jonas 2016: Done by Inheritance. A Phenomenological Approach to Affect and Material Culture. – Jonas Frykman & Maja Povrzanović Frykman (toim.), *Sensitive Objects. Affect and Material Culture*, 153 – 176. Lund: Nordic Academic Press.

Helsti, Hilikka 2005: Hedelmällisen tiedon jäljillä. Teemakirjoitukset tutkimuksen lähteinä. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 148 – 159. Helsinki: Ethnos ry.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2014: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hulden, Niklas 2018: *Kustbor och det materiella arvet. Upptecknad egendom som indikator för kulturell anpassning i sydvästra Finlands skärgård 1700–1900*. Turku: Åbo Akademi University Press.

Hytönen-Ng, Elina 2016: Tutkijana ja ystävänä. Läheisyys ja etäisyys etnografisessa kenttätöyssä – Jukka Jouhki & Tytti Steel (toim.), *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, 270 – 300. Helsinki: Ethnos ry.

Häyhä, Heikki & Jantunen, Sari & Paaskoski, Leena 2015: *Merkitysanalyysimenetelmä*. Suomen museoliiton julkaisuja 64. Suomen museoliitto. [online].
<http://www.museoliitto.fi/doc/Merkitysanalyysimenetelma1.pdf> [1.11.2016]

Illés, Péter 2008: The Path Taken by Objects from Private Collections to Museum Collections. A Case Study. – Pirjo Korkiakangas, Tiina-Riitta Lappi & Heli Niskanen (toim.), *Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture*, 105 – 113. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Immonen, Visa 2016: Sotkuinen aineellisuus. Menneisyyden merkityksistä ja ihmiskeskeisyydestä esineiden ajallisuuteen. – *Historiallinen aikakauskirja* 2/2016. *Esineet ja materiaalisuus historiassa. Tunnetut, aistitut & sotkuiset*, 190 – 200. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto.

Kallberg, Ulla 2003: Museolaivan sata vuotta. Esinetutkimus ja menneisyyden representaatio museolaivaprojektissa. – Helena Ruotsala (toim.), *Meiltä ja maailmalta*. Scripta Aboensia 2. Turku: Turun yliopisto.

Kaukamaa, L.I 1947.: Käyrän sukumuseo, Huittinen – *Satakuntalaista arkea ja pyhää*, 95 – 99. Pori: Satakunnan kirjallinen kerho.

Kinnunen, Veera 2017: *Tavarat tiellä. Sosiologinen tutkimus esinesuhteista muutossa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kiuru, Elina 1999: Esineet etnologiassa. – Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.), *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*, 219 – 231. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kopytoff, Igor [1986] 2017: The cultural biography of things: commoditization as process – Arjun Appadurai (toim.), *The social life of things. Commodities in cultural perspective*, 64 – 91. Cambridge : Cambridge University Press.

Korkiakangas, Pirjo 1999: Muisti, muistelu, perinne. – Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.), *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*, 155 – 176. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Korkiakangas, Pirjo 2005: Muistoista tulkintaan. Muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 129 – 147. Helsinki: Ethnos ry.

Korkiakangas, Pirjo & Lappi, Tiina-Riitta & Niskanen Heli (toim.) 2008: *Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koskijoki, Maria 1997: Esine muistojen astiana. – Katarina Eskola & Eeva Peltonen (toim.), *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisessä meissä*, 269–285. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Langbein, Ulrike 2002: *Geerbte Dinge – Soziale Praxis und symbolische Bedeutung des Erbens*. Köln: Böhlau Verlag GmbH & Cie.

Lehtinen, Ildikó 2005: Seikkailua esinetutkimuksessa. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 184 – 205. Helsinki: Ethnos ry.

Lehtonen, Juhani U. E. 2005: Kansatieteen tutkimushistoria. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 11 – 24. Helsinki: Ethnos ry.

Lehtonen, Jussi & Virtanen, Timo J. 2015: Vertailevasta kansatieteestä eurooppalaiseen etnologiaan. – Jaana Kouri (toim.), *Askel kulttuurien tutkimukseen*, 52 – 56. Scripta Aboensia 3. Turku: Turun yliopisto.

Leppänen, Mari 2019: Ukkini kukkaro. – *Lilja* 10/2019, 31.10.2019

Lillbroända-Annala, Sanna 2014: Kulttuuriperintö prosessina ja arvottamisen välineenä. – Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala & Maija Santikko (toim.) *Muuttuva kulttuuriperintö. Det Föränderliga kulturarvet*, 19 – 40. Helsinki: Ethnos ry.

Linkojoki, Laura 2010: Haaliminen kostautuu joulusiivouksessa. – *Helsingin Uutiset* 8.12.2010

Marcoux, Jean-Sébastien 2001: The 'Caisser Maison' Ritual. Constructing the Self by Emptying the Home. – *Journal of Material Culture* 2001 (6), 213–233. [online]. <http://mcu.sagepub.com.ezproxy.utu.fi:2048/content/6/2/213.full.pdf+html>

van Mensch, Peter 1990: Methodological museology; or, towards a theory of museum practice. – Susan M. Pearce (toim.), *Objects of knowledge*, 141-157. Lontoo; Atlantic Highlands: Athlone Press.

Paaskoski, Leena 2015: *Lyylin puuloota: merkitysanalyysi esineen tulkinnassa*. Artefactum 6. Helsinki: Artefacta, 6.3.2015. [online] <http://www.artefacta.fi/artefactum> [1.11.2016]

Pink, Sarah 2009: *Doing sensory ethnography*. Los Angeles; Lontoo: SAGE.

Roivainen, Päivi 2016: *Puettu lapsuus. Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille.*

Kansatieteellinen arkisto 56. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Ruotsala, Helena 2005: Matkoja, muistoja, mielikuvia. Kansatieteilijä kentällä. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 45 – 76. Helsinki: Ethnos ry.

Seesmeri, Laura 2018: *Sauno itsellesi menneisyys. Kehollisuus osana muisteltua ja esitettyä kokemusta.* Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura 2013:
Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. – Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää & Aura Kivilaakso (toim.) *Mitä on kulttuuriperintö?*, 12 – 27. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vesterinen, Ilmari 2001: Esinepeli. – Ilmari Vesterinen & Bo Lönnqvist (toim.), *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*, 13–60. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Www1. *Vuosileimat* [online] <http://www.leimat.fi/fi/muut-leimat/vuosileimat>
[15.04.2017]

LIITE 1

Haastattelurunko:

Sukuesineen määritelmä:

Mikä on sukuesine?

Tarvitseeko esineen olla suvun vai riittääkö sukulainen?

Ovatko puolison sukuesineet myös sukuesineitä?

Millainen sukuesine on verrattuna muihin vanhoihin esineisiin?

Kuinka vanha esineen pitää olla, että siitä tulee sukuesine?

Suku:

Oletko tehnyt tai onko suvuistasi tehty sukututkimuksia?

Onko suvullasi sukuseura?

Järjestetäänkö suvussasi sukukokoontumisia tai sukujuhlia?

Onko sukusi tiivis?

Sukuesineet:

Omistatko paljon sukuesineitä?

Millaisia sukuesineitä sinulla on?

Ovatko esineet käytössä, näytillä vai tallessa?

Miten olet saanut sukuesineesi?

Tiedätkö sukuesineittesi materiaaleja?

Onko jollekin sukuesineelle käynyt niin, että se on ollut vaarassa joutua vaikkapa roskiin?

Oletko myynyt sukuesineitä?

Miksi esine? Miksei valokuva, tarina tai muisto riitä?

Mitä sukuesine tuo vaikkapa sukututkimukseen tai sukutarinaan?

Mistä sukuesine muistuttaa?

Esineen fyysisyys ja aistit ja esine:

Kuinka tärkeä on, että sukuesinettä voi käyttää tai tunnustella?

Pelottaako sukuesineen rikkoutuminen?

Liittyykö sukuesineisiin jotain ääniä?

Onko sukuesineillä omia tuoksujaan?

Onko sukuesineen näkeminen tärkeää?

Saako sukuesinettä entisöidä?

Saako sukuesinettä uudistaa ja tuunata?

Miten olet korjannut sukuesineitäsi?

Ovatko käytön jäljet sukuesineessä hyvä asia?

Voiko sukuesineen avulla muistaa ja muistella surullisiakin asioita?

Sensuroidaanko sukuhistoriaa?

Millaisia elämyksiä/tunteita sukuesine tuo?

Tunnetko olevasi suvun kulttuuriperinnön säilyttäjä?

Onko suvussasi muita ihmisiä, joilla on sukuesineitä?

Puhutaanko suvussa sukuesineistä ja muistellaanko niitä?

Onko ihmisillä jonkinlainen velvollisuus säilyttää sukunsa historiaa ja esineitä?

Miten tutkit sukuesineitäsi?

Tuleeko vielä mieleen jotain, mitä haluaisit sanoa sukuesineistä?

LIITE 2

Kuva 1. Markun isän sivuleikkurit. TYKL/dg/7809.

Kuva 2. Annelin lipasto. TYKL/dg/7810.

Kuva 3. Sirpan isän työpöytä. TYKL/dg/7811.

Kuva 4. Mikon isoisän nojatuoli. TYKL/dg/7812.

Kuvat 5 – 9 kirjoittajan hallussa.

Kuva 5. Pirjon sukuesineitä vitriinissä. (Kuva: Katja Kaulo, 19.10.2018)

Kuva 6. Tuulan puisia ja tuohisia sukuesineitä hyllyllä. (Kuva: Katja Kaulo, 16.10.2018)

Kuva 7. Minnan kaulainlauta esillä. (Kuva: Katja Kaulo, 8.11.2018)

Kuva 8. Vilhelmiinojen ryijyt. (Kuva: Katja Kaulo, 8.11.2018)

Kuva 9. Tuulan särkynyt saippuapidike. (Kuva: Katja Kaulo, 16.10.2018)